

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

SETEMBRE - OCTUBRE 2004

4,50€

841

MARIA ISABEL RIPOLL

Els estudis lul·lístics a l'inici
del s. XXI

ANTONI PIZÀ

Berlín era una festa

JOAN AMER

Els hotelers de Mallorca.
Una aproximació històrica
i política

DOSSIER: ELS ESCRIPTORS
BALEARS DEL SEGLE XX

Margalida Pons, Josep A. Grimalt,
Joaquim Molas, Xavier Bru de Sala

Enquesta a 36 protagonistes del món literari

Davant, sistemes
que et donen **comoditat**.

Darrera, persones
que et donen **confiança**.

Sistemes d'autoservei. **Comoditat i confiança**

sanostra.net

• www.sanostra.es

• fon@"SA NOSTRA"

• CAIXERS AUTOMÀTICS

"SA NOSTRA"

CAIXA DE BALEARS

Lluc

REVISTA DE CULTURA I D'IDEES

NÚMERO 841 · ANY LXXXIII
SETEMBRE · OCTUBRE 2004
REVISTA BIMESTRAL

EDITA

L'espurna
edicions

DIRECTOR

Damià Pons i Pons

DIRECTOR EDITORIAL

Pere Fullana i Puigserver

CONSELLER DELEGAT

Gabriel Seguí Trobat

CONSELL DE DIRECCIÓ

Lleonard Muntaner i Mariano
Andreu Ramis i Puig-gros
Daniel Torres Consuegra

CONSELL DE REDACCIÓ

Josep Amengual i Batle
Joan Arrom Nadal
Nadal Bernat i Salas
Francesc Bujosa i Homar
Rosa Maria Calafat Vila
Francesca Comas i Rubí
Josep Lliteras i Vidal
Gabriel Janer Manila
Bartomeu Martínez i Oliver
Antoni Mas i Forners
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Rosa Planas i Ferrer
Antoni Salamanca i Pericàs

REDACCIÓ, ADMINISTRACIÓ,
PUBLICITAT I SUBSCRIPCIONS
I DISTRIBUCIÓ

L'espurna edicions, s.l.
C./ Joan Bauçà, 33 - 1er
07007 Palma de Mallorca
Tel. 971 25 64 05
Fax: 971 25 61 39

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA

Agustí Aguiló i Llofriu

DIRECCIÓ D'ART

Coc 33 Serveis Editorials

IL·LUSTRACIÓ DE LA COBERTA
X (2004)

Ferran Aguiló i Casabona

ESTAMPACIÓ I FOTOCOMPOSICIÓ

Gràfiques Mallorca
(Inca - Mallorca)

ISSN: 0211-092 X

Depòsit Legal: PM - 276 - 1958

AQUESTA ÉS UNA PUBLICACIÓ PLURAL QUE NO
COMPARTEIX NECESSÀRIAMENT LES OPINIONS
EXPRESSADES EN ELS ARTICLES SIGNATS. L'OPINIÓ
DE LLUC S'EXPRESSA MITJANÇANT ELS EDITORIALS.

SUMARI

· Tauler de revista.....

EDITORIAL

· Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover: la glòria dels poetes
En el 150è aniversari del naixement 3

D'ARA, DEL PAÍS I DEL MÓN

· Joan Amer i Fernández: *Els hotelers de Mallorca. Una promoció
històrica i política*..... 4

TORRE DEL RAM

· Gustau Muñoz: *Cultura asimètrica* 7
· Àngel Castiñeira: *Sobre la identitat nacional* 8

DOSSIER: ELS ESCRIPTORS BALEARS DEL SEGLE XX. UNA TEMPTATIVA DE CÀNON

· Damià Pons i Pons: *Presentació* 9
· Margalida Pons: *Virtu[alita]ts canòniques: La institucionalització
de la literatura i els vigilants de la frontera* 10
· Josep A. Grimalt: *Qui té necessitat del cànon?* 14
· Pere A. Pons: *Diàleg amb... Joaquim Molas* 17
· Pere A. Pons: *Diàleg amb... Xavier Bru de Sala* 19
· *Qüestionari: Les respostes* 21
· *Qüestionari: Els resultats* 35

L'OPINIÓ DE...

· Tomeu Martí, gestor cultural 38

HISTORIA, CULTURA I SOCIETAT

· Antoni Pizà: *Berlín era una festa. Capllonch vist pels seus
contemporanis a Alemanya* 39
· Maria Isabel Ripoll Perelló: *Els estudis lul·lístics a l'inici del s. XXI
o la pervivència de Ramon Llull en la cultura europea* 41
· Pere Rosselló Bover: *Els dos últims anys de la col·lecció "El Turó"* 46

L'ESGLÉSIA NOSTRA

· Jaume Reynés, MSSCC: *Viatge a Palestina, la pàtria de tothom* 51

EL LECTOR VIRTUAL

· Miquel Bezares: *Bitàcoles i blocs* 55

CALENDARI TEATRAL

· Joan Arrom Nadal: *Assaig d'espectacle per a una nit d'estiu,
d'Alexandre Ballester* 57

NOTES DE LECTURA

· Josep Amengual i Batle: *Hilari Raguer i Suñer. Arxiu de l'Església
catalana durant la guerra civil* 59
· Jeroni M. Mas Rigo: *Bartomeu Colom. Les claus polítiques del procés
autonòmic balear* 61
· Damià Pons i Pons: *Gabriel Barceló Bover. Pere Orpí. Confessió
general d'un capellà poeta* 62
· Jordi Rourera Peret. *Hèctor Bofill. Les genives cremades* 63
· Maria Muntaner González: *Jaume Santandreu. Catedral amb armaris* ... 64

Universitat de les
Illes Balears
Servei de Biblioteca i
Documentació
Edifici Guillem Cifre
de Colònia

Tauler de revistes

IDEES. REVISTA DE TEMES CONTEMPORANIS. Núm. 22, abril-juny de 2004.

Hi podem trobar el Dossier *Immigració i cohesió social*, amb articles de Ricard Zapata-Barrero, Jordi Sánchez, David Sancho, Borja Rius, Adela Ros, Saoka Kingolo i Angel Miret. Un fet d'interès és que els articles majoritàriament s'orienten cap a la reflexió sobre la gestió de la immigració. Mitjançant dues magnífiques entrevistes, podem

accedir a les opinions de dos personatges que a hores d'ara formen part de l'Olimp dels més savis: George Steiner i Tzvetan Todorov. El món i la bolla són objecte dels seus comentaris. En llegir les seves paraules ens pot semblar un miracle l'existència d'humanistes d'aquesta mena. També hi podem trobar els articles *L'emergència de l'Estat postmodern*, de Robert Cooper, *El dret internacional en la transició cap a una constel·lació postnacional*, de Jürgen Habermas, i *Governança "global" i democràcia cosmopolita*, de Grahame Thompson. Damià Pons hi signa una crítica del llibre *L'os de Cuvier* de Valentí Puig. En aquest número d'IDEES es produeix el relleu d'Angel Castiñeira per Jaume Renyer, tant en la direcció del Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CETC) com de la mateixa revista. A l'hora de la seva desvinculació del projecte, és de justícia reconèixer la immensa i molt positiva tasca feta durant quinze anys per Angel Castiñeira i el seu equip.

SERRA D'OR. Núm. 537. Setembre de 2004.

Hi ha una partida d'articles que fan referència a diferents prohoms de la literatura i la cultura catalanes: Josep Carner-Ribalta, Jordi Sarsanedas, Eulàlia Duran, Joan Vinyoli, Josep Romeu i Miquel Martí i Pol. A més, Jaume Aulet i Lluïsa Julià ens informen d'un bon nombre de novetats editorials. I Àlex Martín Escrivà hi signa un article sobre *Novel·la negra i policíaca*

a Catalunya: entre el gènere i l'al·legoria. Així mateix, hi podem trobar totes les seccions habituals: la de **Fe i Pensament**, de Teodor Suau, sempre d'una gran profunditat i molt suggerent, la de **Teatre**, de Jordi Coca, la de **Cinema**, de Miquel Porter i Moix, la de **Televisió**, de Joan F. de Lasa i la de **Música**, de Miquel Pujadó. Tot plegat, ben igual que tots els números de cada any, la revista que dirigeix Josep Massot i Muntaner continua essent una referència imprescindible per a fer el seguiment de la cultura catalana, sobretot en les seves manifestacions més literàries.

EL MIRALL. Núm. 154. Octubre de 2004.

El Dossier és dedicat a l'educació, amb el títol global de *Hem de repetir curs? S'hi inclouen els articles següents: La suspensió de la LOCE i la reforma de l'ensenyament*, de Bernat Sureda, *Educació en la diversitat: un problema o un al·licient*, de Francesca Cabot i Antònia Santandreu, *Política lingüística: el Govern hi entra amb mal peu*, de Gabriel

Caldentey, i *El finançament de l'Educació, un carrer tallat al trànsit*, de Carles Canals. Un article de Llorenç Vich ens redescobreix la poetessa Maria Verger. En dues entrevistes, el president del Parlament Pere Rotger comenta diverses qüestions polítiques, i Edmon Colomer parla de l'Orquestra Simfònica de les Balears. Gaspar Valero ens convida a recórrer els *Paisatges de Maria Antònia Salvà*. Les signatures de Llorenç Valverde, Jaume Lladó, Román Piña Valls, Rafel M. Creus, Cristina Ros i Matías Vallès completen el contingut de la revista, la qual des de fa uns mesos és dirigida per Josep Melià Ques.

LLEGIR. REVISTA DE LLIBRES, HISTORIA I ART. Núm. 45. Setembre-novembre de 2004.

La portada i l'entrevista principal, feta per Jordi Llavina, són dedicades a l'escriptor Valentí Puig, qui, una vegada més, formula diagnòstics catastrofistes sobre la cultura catalana. També hi ha una altra entrevista, de Rosa Rodríguez Blanchat, a l'artista Antoni Taulé, un sabadellenc arrelat a Formentera. A més, hi podem llegir una quantitat considerable de resen-

senyes de llibres –de gèneres i d'origens editorials ben diversos–, signades per Maties Salom, Sebastià Bennàsser, Llorenç Vich, Pilar Casas, Arnau Company, Joan Pericàs i Francesc M. Rotger. Bernat Cifre i Gaspar Valero publiquen, respectivament, *Costa i Llobera: la vida d'un pi que lluita* i *Els paisatges de Miquel Costa i Llobera. Ruta literària per Pollença i Formentor*. Felip Palou ens ofereix un reportatge sobre la projecció exterior de la nostra cultura: *Tu el projectes, jo el projecto*. Finalment, ens trobam amb dos articles d'autor: un és de Ponç Pons i l'altre de Lluís Maicas. Des de fa uns mesos, està al capdavant de la revista l'historiador Antoni Marimon.

el contemporani
29

EL CONTEMPORANI. ARTS, HISTORIA I SOCIETAT. Núm. 29. Gener-juny de 2004.

Al llarg de les noranta-quatre pàgines ens anam trobant un gran nombre de caricatures del dictador Francisco Franco: totes posen en evidència la seva impietat cruel i sanguinària. Com és habitual en tots els números, en aquesta ocasió també hi ha tot un seguit d'articles densos i rigorosos que, en llegir-los, ens permeten pujar uns quants centímetres el llistó dels

nostres coneixements. Vegem-ho. Ens trobam, d'entre el conjunt dels continguts, amb dues entrevistes, a Manuel Molins i a Josep Maria Pujol, i els articles següents: *L'estat nació mexicà. Destrucció o reorganització com a alternativa en l'era de la globalització econòmica*, de Walter O. Arias Estrada; *Robert Brasillach com a símptoma. Reflexions entorn de la literatura i del catalanisme a la Catalunya Nord*, de Marie Grau; *El fil del desassossec. Un recorregut personal per la literatura del segle XX*, d'Antonio Tabucchi; *La poesia catalana entre el segle XVI i l'inici del XIX*, de F. Xavier Vall i Solaz; *Controvertit Dalí. La polèmica politicoideològica amb la intel·lectualitat catalana*, d'Enric Pujol; *Sedució política, extraterritorialitat literària i nua biogràfica. Atxaga i la seva trilogia al·legòrica*, de Joseba Gabilondo; *Qui necessita la nació dèbil? La dèbil nacionalització espanyola i els historiadors*, de Ferran Archilés i Cardona; i *Palestina, agost del 2003. Crònica d'una ocupació i la seva resistència*. Una revista de referència, per als historiadors, i també per a totes aquelles persones que han decidit que del pensar en volien fer la seva vocació.

Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover: la glòria dels poetes

En el 150è aniversari del naixement

Dos magnífics poetes, certament. Però també alguna cosa més. Amb els seus versos assoliren uns nivells de gran qualitat expressiva i simbòlica. La capacitat de creació de bellesa, un do reservat a un nombre ben escàs de mortals, va estar a l'abast de les seves vides. Aquest fet els converteix, eternament, en dues fites majors de la literatura catalana. Així mateix, però, els seus poemes pertanyen a la lírica occidental més rellevant d'entre els dos segles, tant per la densitat emocional que transmeten com perquè varen saber donar acollida a uns sentiments humans, individuals o col·lectius, d'arrels universals molt profundes. En definitiva, saber en reflectir alguns dels estats més intensos de la condició humana, mitjançant unes paraules, unes idees i unes melodies que en reforçaven al màxim la seva vivència, a la qual, a més, convertiren en compartida, en col·lectiva. Llegir Costa i Alcover sempre representa una oportunitat de reconciliar-nos amb la paraula humana, de retrobar-nos amb els paisatges arquetípics que perduren dins la memòria essencial de cada un de nosaltres, de sentir-nos part d'aquella immensa minoria que sempre troba en la bellesa artística el sentit que pot justificar tota una vida.

De Costa i d'Alcover també en voldríem remarcar dos altres aspectes que ens sembla que han estat extraordinàriament importants per a la cultura literària de la Mallorca del segle XX. El primer, la decisió de fer la seva obra literària exclusivament en llengua catalana. Després d'uns anys de vacil·lacions lingüístiques, i esperonejats per l'eufòria cultural i cívica que va produir-se en l'època del Modernisme, al voltant del 1900, tant a Catalunya com a Mallorca, explicitaren programàticament que, de l'ús del català, se'n derivava, a més d'una

major autenticitat, una potencialitat superior de creativitat. En gran mesura el seu gest va representar un rebuig explícit del provincianisme lingüístic que caracteritzava la classe social a què pertanyien els dos poetes. Els professionals liberals –amb títols universitaris, amb propietats rurals de major o menor importància, amb l'aspiració de ser la bona societat de Palma–, havien experimentat una forta castellanització la segona meitat del segle XIX. L'Estat els havia nacionalitzat a fons durant el període de la Restauració, i això significava que els havia castellanitzat culturalment. No concebien que el teatre que veien representar o els llibres que llegien, o els parlaments solemnes que escoltaven o els escrits que generaven en les seves activitats professionals, poguessin no ésser en castellà. Al català, en la seva forma dialectal més poc regulada, tan sols li acceptaven la condició de llengua de conversa. O, com a molt, la de servir per fer una literatura que cercava la rialla fàcil. La decisió de Costa i Alcover d'apostar únicament pel català a l'hora de fer literatura va tenir uns efectes socials exemplificadors sobre aquelles elits urbanes que fins aleshores menyspreaven la llengua que gairebé sempre parlaven. No volem dir, és clar, que els recels envers el català com a llengua de cultura es diluïssin del tot. Sí, però, que es varen reduir de manera considerable. Gràcies a Costa i Alcover, però també per la militància en sentit semblant de Mossèn Alcover o per les campanyes identitàries impulsades per "La Almudaina" i M.S. Oliver. Fou en gran mesura un mèrit de Costa i Alcover que a Mallorca durant el segle XX es produís una literatura molt majoritàriament en llengua catalana. I, a més a més, de gran qualitat; i això malgrat les diferents adversitats historicopolítiques patides.

El segon aspecte que volem remarcar és la important contribució feta pels dos poetes al desvetllament de la consciència de la identitat nacional del poble mallorquí i de tot el conjunt dels Països Catalans. Una bona partida de símbols, d'idees-força, que ens remetien a l'arrelament a la terra i la història pròpies, a la lleialtat a la llengua i a la cultura catalanes, tenen en la seva obra poètica unes manifestacions nítides i contundents. Recordem els dos versos d'Alcover que es poden llegir a *La Balanguera*: "sap que la soca més s'enfila/ com més endins pot arrelar". El missatge és ben clar: un poble podrà aspirar a fites més elevades –de cultura, de llibertat, de benestar, de progrés...– com més fidel sigui a la seva identitat profunda. O el lema "Siau qui sou", que podem trobar al poema *Als Joves* de Costa. Una incitació a mantenir una relació de lleialtat amb la pròpia tradició històrica, amb la nissaga cultural que ens ha proveït de la nostra personalitat. Un "Siau qui sou" adreçat a tots els joves de llengua catalana, sense excepcions, i en cap cas, talment com pretenen alguns malintencionats, una afirmació del fet mallorquí enfront del fet català. Per a Costa, ambdós eren coincidents en la mesura que la catalanitat de llengua i cultura era l'element que determinava l'existència de l'un i de l'altre. Una identitat, la que ens proposa Costa, que s'afirma en positiu, defugint, d'una banda, la negació de les identitats altres i, de l'altra, sense caure en l'error de l'autocomplaença o del xovinisme. És igualment *Als Joves* on Costa, a través del símbol de l'àguila, ens fa una altra proposta que dins el món globalitzat del segle XXI se'n apareix com a plenament encertada. Des de l'arrelament en la cultura pròpia, hem d'incorporar i assimilar les millors produccions de les altres cultures i, d'aquesta manera, sense desnaturalitzar-nos, aconseguirem que la nostra s'enriqueixi encara més i adquireixi un nou vigor.

Costa i Alcover, dos grans poetes; i també dues veus que feren contribucions valuoses a la creació del nostre imaginari col·lectiu. Dues veus que encara continuen ésser ben vives, i eficaces, i simbòlicament atractives. I del tot necessàries si volem afrontar els reptes del futur amb la garantia de no perdre el sentit de l'orientació, que sempre es deriva de la pràctica de la memòria. ■

Els hotelers de Mallorca.

Una aproximació històrica i política

Joan Amer i Fernàndez*

La nova classe empresarial que es va conformant amb el ràpid creixement econòmic dels seixanta està composta principalment pels individus que passen a tenir la propietat o la gestió dels mitjans de producció implicats en el negoci turístic. Aquesta nova classe econòmica la formen sobretot directius i propietaris hotelers, constructors, empresaris de subministraments a la indústria turística, empresaris d'indústries auxiliars de construcció i empresaris de serveis en general –que apareixen amb la forta terciarització que experimenta l'economia illenca a partir dels seixanta. No s'ha investigat encara en profunditat l'origen dels capitals del nou empresariat que es va constituint. Segurament aquests capitals s'han d'atribuir –a més dels doblers dels majoristes turístics, els quals sí que han estat estudiats– a diferents procedències com ara capital agrari, capital del retorn d'emigracions –“indianos”–, capital d'estraperlo o contraban –molt present a l'Illa durant la primera meitat del segle XX. L'empresariat preturístic, en canvi, no entra en el negoci turístic fins a la dècada dels vuitanta perquè ho troba una activitat econòmica insegura. De fet, preferirà invertir en activitats del sector secundari i en projectes com ara la construcció d'un polígon industrial.

De tota la nova classe empresarial turística, interessa especialment l'empresariat hotelier. És el grup clau, el més rellevant de tot l'empresariat, perquè té un paper cabdal en el desenvolupament econòmic i turístic de l'Illa, ja que aquest desenvolupament s'articula de manera molt forta al voltant de l'oferta hotelera. El desen-

volupament del turisme de masses a l'Illa, apart d'uns turistes i uns operadors turístics estrangers, necessita d'una oferta hotelera, que serà posada en marxa pels illencs. El viatge organitzat –“package holiday”– del turisme de sol i platja inclou principalment el bitllet d'avió i l'allotjament en hotel –no és fins a la dècada dels vuitanta que l'allotjament passa a realitzar-se també en apartaments, i no és fins a la dècada dels noranta quan els xalets entren amb força. Per tant, l'oferta turística ha girat al voltant dels hotels durant bona part del desenvolupament del turisme. D'aquí la importància de l'empresariat d'aquests establiments. És considerat l'actor principal d'aquesta nova classe social i el que més s'ha cohesionat, de tot el nou conjunt d'empresaris, al llarg del procés turístic. Mostres de la seva relativa cohesió són fets com el seu aglutinament al voltant de la Federació Hotelera de Mallorca (on es troben aproximadament el 80% dels hotelers, segons dades de la pròpia Federació), i la imatge d'unitat interna que transmeten cap a fora. I exemples de la importància de la classe hotelera es troben en el lideratge d'opinió que porten a terme en el conjunt del sector turístic, i en la dreta econòmica i política illenca.

El “boom” turístic comporta, salvant les distàncies, els efectes d'una mena de revolució industrial per a l'Illa. Una part rellevant dels elements que apareixen en altres llocs de la mà de la revolució industrial i de la revolució burgesa arriben a l'illa amb el desenvolupament turístic. És el cas de l'explosió demogràfica, la inversió de molt capital en el sector econòmic emergent, les grans inversions en

transports i comunicacions –construcció dels aeroports–, el creixement de la ciutat –Palma– i el procés de Modernització. En el procés de Modernització han intervingut distints factors, com ara la generalització del sistema educatiu o els mitjans de comunicació, però el turisme ha estat el catalitzador d'aquest procés. Així mateix, cal matisar el plantejament de l'explosió turística com a industrialització, en el sentit que hi havia una certa economia industrial i un teixit empresarial abans del turisme de masses.

El geògraf Climent Picornell i l'economista Antoni Sastre han estudiat l'articulació de l'empresariat hotelier aproximadament per etapes econòmiques:

1. L'empresari tradicional (fins a 1959)
2. L'empresari d'oportunitat (1959-1973)
3. L'empresari financer (1973-1985)
4. L'empresari internacional: l'expansió internacional de les cadenes hoteleres i la segona generació d'empresaris (des de 1985)

1. *L'empresari tradicional (fins a 1959).* A la dècada dels cinquanta, abans del desenvolupament turístic de masses, ja existeix un empresariat hotelier tradicional, que viu d'un turisme minoritari, bàsicament de l'Estat, i que ve a l'Illa a través de campanyes com la de “Lluna de Mel a Mallorca”, promogudes pel Foment de Turisme de Mallorca. L'hostaleria tradicional té una dimensió reduïda, la seva estructura és familiar, quasi artesanal, i molt sovint el propietari és el director de l'establiment. Aquest tipus d'empresariat ha anat desapareixent: davant l'augment de la demanda i la necessitat de construcció de més oferta hotelera que es produeix als seixanta. L'hotelier tradicional no respon i deixa l'espai al d'oportunitat.

2. *L'empresari d'oportunitat (1959-1973).* A partir de 1959, amb el Pla d'Estabilització econòmica, i especialment al voltant de 1967, la demanda experimenta una estirada molt forta, i els majoristes turístics necessiten més allotjaments. Aquests majoristes financen gent de l'Illa, implicada de distintes maneres en el sector turístic, perquè construeixin nous hotels a canvi de tenir les places contractades per als primers quatre o cinc anys des

de l'obertura del nou establiment. Aquesta gent, anomenats empresaris d'oportunitat, procedeixen del mateix sector de l'hostaleria o d'altres sectors pròxims: caps de recepció (cas de Gabriel Escarrer, de Sol-Meliá, primera cadena hotelera de l'Estat), quadres intermedis de l'hotel, constructors, picapedrers, fusters, transportistes (cas dels germans Barceló, del Grup Barceló, segona cadena hotelera més important), cuiners, botiguers (cas de Lluís Riu, de Riu Hotels, tercera cadena hotelera).

3. L'empresari financer (1973-1985). A principis dels anys setanta, i en una situació catalitzada per la crisi del petroli de 1973, apareix l'empresari financer, provinent en part del d'oportunitat. L'empresari financer planteja la futura adaptació de l'oferta a la demanda mitjançant nous tipus d'unitat operativa, com la cadena hotelera, l'associació o la federació d'hotels, amb la qual cosa aconseguix una important racionalització en els costos. En serien exemples: Hotels Riu, Hoteles Mallorquines (embrió de Sol-Meliá), Hoteles Agrupados (Rumasa)...

4. L'empresari internacional: *l'expansió internacional de les cadenes hoteleres i la segona generació d'empresaris (des de 1985).* En aquesta etapa es consoliden l'empresariat financer, la concentració de cadenes hoteleres i també la concentració dels majoristes turístics. El 1985 l'Estat espanyol signa el Tractat d'Adhesió a la Comunitat Econòmica Europea (CEE). També al 1985 la Cadena Sol i Hoteles Barceló, que seran la punta de llança de l'expansió internacional dels hotels mallorquins, construeixen els seus primers hotels a l'estranger: la Cadena Sol a Bali (Indonèsia) i Barceló a Playa Bávaro (República Dominicana). Dins d'aquesta etapa, cal subratllar l'embranchida de l'expansió internacional a partir de 1994, una vegada superats els efectes de la Crisi del Golf i quan les xifres d'arribades de turistes a Balears reprenen augments espectaculars. També al llarg de la segona meitat dels noranta es van incorporant els fills dels empresaris al capdavant de les cadenes hoteleres. És el cas de quatre de les cinc primeres cadenes hoteleres mallorquines: els germans Escarrer –Sebastián, Gabriel i María Antonia– a Sol-Meliá; Simón i Simón Pedro Barceló a Grupo Barceló; Lluís i Carme Riu a Riu Hotels; i Margalida Ramis a

Grupotel. La majoria d'aquesta segona generació ha implantat o ha reforçat el model americà d'administració d'empreses, basat en estrictes criteris de racionalitat econòmica. Fins i tot alguns d'aquests empresaris, com Sebastián Escarrer, s'han format i han tingut experiència professional als Estats Units.

Els empresaris de les grans cadenes hoteleres, en diversificar geogràficament, passen a tenir només una petita part del seu negoci a l'Illa. Això comporta que puguin adoptar posicions de més força a l'hora de negociar amb els majoristes turístics. En canvi, els empresaris de pocs hotels es troben en situacions de dependència en les negociacions amb els majoristes.

Els majoristes turístics compren places i apareixen petits inversors d'altres sectors, com ara comerciants i professionals liberals, que s'incorporen una vegada han comprovat que el negoci turístic és un negoci segur. La planta hotelera creix molt poc i augmenta la resta d'oferta turística, com els apartaments i les vivendes turístiques vacacionals. L'augment de l'oferta hotelera als darrers vint anys ha estat molt minso. Aquesta estabilització de l'oferta hotelera comporta també una consolidació de l'empresariat hotelier, que passa a intervenir en el panorama polític, com a mínim en la política turística, i porta a terme diferents formes de lideratge d'opinió.

De tota la nova classe empresarial turística, interessa especialment l'empresariat hotelier. És el grup clau, el més rellevant de tot l'empresariat, perquè té un paper cabdal en el desenvolupament econòmic i turístic de l'Illa

Breu panoràmica del paper polític de l'empresariat hotelier (1959-2003)

Durant el franquisme, la naixent classe empresarial turística, formada centralment per l'empresariat hotelier, manca de tradició i s'ha format en un procés accelerat. Per tant, no té gaire sedimentació com a classe social. Tampoc no es disposa d'un espai polític propi a les Balears durant el franquisme, on els hotelers puguin intervenir.

Des de mitjans del setanta, el sector hotelier s'ha anat consolidant. L'inici d'aquest procés el marquen l'arribada de la democràcia, la creació en aquells anys d'associacions hoteleres a les zones turístiques, i la constitució de la Federació Hotelera. I una fita que catalitza de manera important el reforçament del paper polític de l'empresariat turístic és la creació de la Comunitat Autònoma. L'Estatut d'Autonomia inclou àmplies compe-

tències en matèria de turisme, i els hotelers es troben amb un escenari més pròxim on poden intervenir en els processos de decisió. A més, el primer conseller de Turisme, Jaume Cladera, és un hotelier.

Tot aquest procés ajuda al fet que, a l'actualitat, bona part de l'empresariat hotelier, a nivell autonòmic, actuï amb les maneres pròpies d'un grup de pressió o "lobby". Exemples d'això poden ser la participació i influència en el disseny de lleis, decrets i plans turístics (Decrets Cladera, Pla d'Ordenació de l'Oferta Turística -POOT-, la Llei General Turística...), els processos d'intervenció directes o indirectes dels sectors hotelers en les designacions i cessaments de consellers de Turisme del govern autonòmic (cas de la seva oposició inicial al canvi de Jaume Cladera per Joan Flaquer, el 1993), i les accions i els comportaments envers el conseller de Turisme del Pacte de Progrés (1999-2003), Celestí Alomar.

Una part significativa de la classe hotelera fa lideratge d'opinió i té influència política, a nivell de Balears, però és un empresariat perifèric en relació als poders polítics estatals i als poders econòmics del centre, polític i econòmic, d'Europa. La situació de perifèria i dominació és més acusada entre els petits hotelers que depenen dels majoristes, mentre que per a les grans cadenes hoteleres la situació ja no es produeix, perquè la major part del seu negoci és fora de l'Illa. Són els casos, principalment, de Sol-Meliá, Barceló, Riu i Iberostar. Cal afegir també que hi ha majoristes turístics que tenen part de la propietat de cadenes hoteleres mallorquines (casos de Riu i Grupotel amb Tui-Ag). En

aquests casos no s'estableix el mateix tipus de relació de dependència entre majorista turístic i hotelier.

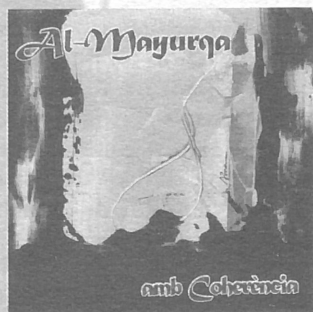
Una altra cosa és el paper dels hotelers mallorquins a països del Sud, com són els casos de la inversió hotelera a molts racons del món (Carib, Amèrica Central, Nord d'Àfrica...). En aquests llocs, les empreses hoteleres illenques juguen un paper protagonista en unes relacions de colonització econòmica. En altres paraules, en aquestes relacions, els empresaris pertanyen al "centre" econòmic i aquests països a la perifèria.

A tall de conclusió, al llarg del procés turístic no s'ha estructurat un entramat en la societat de les Balears on les classes dirigents empresarials juguin un paper de lideratge social en el sentit de fer país. Simultàniament, s'ha creat un sentiment de què els hotelers han estat els autèntics beneficiaris del procés turístic i que han exercit la suficient pressió perquè les accions del poder polític l'hagin beneficiat o en tot cas no l'hagin perjudicat.

Els hotelers no han fet gaires esforços per millorar la seva imatge i fer accions per a un país al qual segurament també li deuen molt. Recentment, hi ha hagut qualcunes iniciatives individuals d'empresaris que, des d'àmbits diversos, com ara les fundacions, han promogut accions de tipus cultural, educatiu, compra de patrimoni... Malauradament, manquen actuacions col·lectives dels empresaris en general i dels hotelers en particular que transmetin una idea més oberta a la societat i menys reclosa en els propis interessos.

**Sociòleg. Investigador del Departament de Ciències de la Terra-UIB.*

Nou disc ja a la venda

SONA
PRODUCCIO EDICIÓ DISTRIBUCIO

Amb el sentir que ens caracteritza
amor fora mida per la nostra terra,
la nostra llengua i la nostra cultura,
hem enregistrat aquest disc
per deixar constància,
com els antics joglars i trobadors
d'una manera crítica i a la vegada burlesca,
dels esdeveniments que com a poble
ens ha tocat viure.
La llibertat fa les persones cultes

Al-Mayurqa

Al-Mayurqa

música tradicional

TRADICIÓ I COMPROMÍS

CIUTAT DE MALLORCA
ILLES BALEARS

TELÈFONS CONTACTE
971 797041 - 971 713131

www.al-mayurqa.org

e-mail: al-mayurqa@illes-balears.com

DISCOGRAFIA

Projecte roig - 1995
De poetes i altres
codolades - 1997
Anem de gresca - 1998
Fent camí - 2001
amb Coherència - 2004

Cultura asimètrica

Gustau Muñoz

Fa poc vaig mantenir una conversa amb un llibreter de Barcelona. Jo li preguntava per l'acceptació de les revistes valencianes (com ara *Caràcters* o *L'Espill*), per la demanda que podien tenir, les vendes, la regularitat i les comandes... Després d'instruir-me en com és tot de relatiu en el cas de publicacions poc comercials, cosa que jo més aviat ja sabia, s'endinsà en aigües més procel·loses, i em va confessar que això del "pancatalanisme" (cultural, s'entén) està bé en teoria però *no és real*. Que el públic, o el públic que ell coneixia, i semblava un llibreter amb molta experiència, així que ensumava que el producte no era *català-català*, feia mala cara i ho deixava córrer. Naturalment, no em va impressionar gens. De fa temps sabem les dificultats tan grans de difusió amb què ensopaguem i, d'altra banda, ja coneixem l'ànim, per dir-ho així, una mica apatat, sorneguer i fins socarrat, que exhibeixen tot sovint els llibreters en general, que han d'enfrontar-se a hores d'ara a una situació complicada. En un mercat rescalfat, certament, tot és molt relatiu, i ja imaginem que un determinat tipus de productes, amb un perfil seriós i marcadament cultural, no provoquen precisament l'entusiasme comprador d'un públic massiu. És una circumstància que no sorprèn, i els números tendeixen indefectiblement a refredar els entusiasmes.

Ara: havia introduït un matís preocupant, que hauria de fer reflexionar. Pense que aquesta presumpta actitud de distanciament o desenteniment que es pot detectar en alguns

sectors respecte de les publicacions en català generades a València, o a Mallorca, hauria de ser objecte d'una consideració detinguda i ponderada. Algun dia hauríem de parlar-ne amb calma i amb el màxim de dades objectivables a la mà, perquè vertaderament tenim un problema. És cert que ve de lluny i que té múltiples arestes, causes i determinants, relacionades amb la asimetria tan forta del nostre marc cultural. Relacionades, també, amb l'escàs grau d'articulació política i mediàtica (i fins i tot sentimental) de la cultura catalana, però també o sobretot amb mancances profundes d'estructura a les anomenades perifèries, que fins ara no han generat, per raons històriques ben conegudes, iniciatives empresarials amb estratègies comercials potents, amb capacitat de penetració i amb l'ús de tots els recursos aplicables en aquests afers.

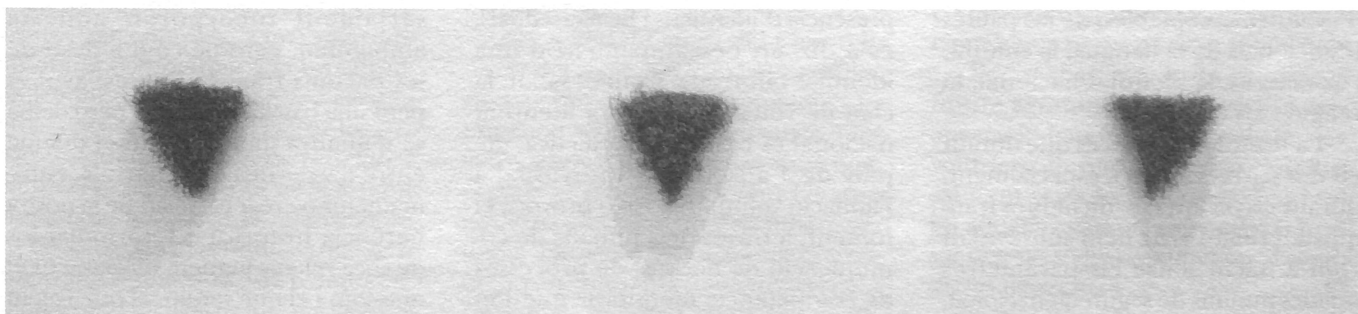
De tota manera, si la hipòtesi del "desenteniment" *per se*, estructural, fos certa, la qüestió seria realment greu, i exigiria un esforç molt seriós, pedagògic i urgent, d'esmena, a partir és clar d'un diagnòstic el més acostat possible a la realitat (i no a les impressions). Una cultura minoritària, en els temps que corren, no es pot permetre el luxe d'automutilar-se, de reduir-se ella mateixa l'abast i les possibilitats. Quan les iniciatives no són estrictament locals, tots ens necessitem, i la circulació de doble sentit i integrada entre Catalunya, València i Mallorca esdevé vital.

Per dur endavant empreses culturals d'una certa ambició i volada, el tema de l'escala és absolutament fonamental. Cultures molt més potents,

en termes demogràfics, que la nostra en són molt conscients, i bé que posen a punt estratègies d'articulació de tota mena, que garanteixen mercats potencials el més grans possible, perquè saben que l'alternativa és la limitació i l'empobriment. És clar que després ensopegen també amb tot de problemes, i que per exemple faríem bé d'analitzar amb cura la realitat de la difusió del llibre espanyol a Amèrica Llatina (i del llibre llatinoamericà a Espanya). Però ni de bon tros es pot dir que aquesta siga una bona comparació. La nostra situació és, en principi, molt més favorable a una articulació reeixida, per la proximitat i la integració ja aconseguida, pel gran ventall de lligams que malgrat tot existeixen, però que aprofitem ben poc.

Hi ha exemples molt més propers que podrien ser més útils, com ara la circulació del llibre alemany o del llibre francès en els seus àmbits lingüístics respectius. I tampoc això no seria l'índex o la pauta escaient, perquè el nostre cas és molt i molt específic: més fàcil, per bé que alhora, paradoxalment, més difícil.

Caldria avançar, en qualsevol cas, cap a un enfocament més policèntric de la cultura catalana, que evités la perversió de considerar com a produccions "locals", i prou, aquelles que no provenen estrictament de l'àrea metropolitana de Barcelona, amb independència del seu perfil real i de la seua intencionalitat. És una distorsió feixuga, i sens dubte empobridora, que pateixen també les perifèries interiors de la pròpia Catalunya. Tanmateix, si a més calia afegir el matís preocupant evocat pel meu llibreter, el problema se situa en una dimensió diferent, que demanaria un esforç addicional d'autoanàlisi i aclariment. I que exigiria posar a punt les estratègies culturals i polítiques adequades, ara com ara malauradament precàries, per no dir que del tot inexistents. La asimetria no pot ser pretext per a l'exclusió. ■

Sobre la identitat nacional

Àngel Castiñeira

En el sentit en què ho expressa Benedict Anderson, una nació és una comunitat imaginada però també una comunitat recordada, és a dir, una comunitat que es defineix a partir de la seva pròpia memòria històrica. Si la nació és una comunitat recordada, els qui perden aquest record i la capacitat d'evocar-lo o actualitzar-lo es converteixen en quelcom menys que una nació, deixen de ser una comunitat significativa. És aquesta la nostra situació?

Al meu parer, avui als catalans –en el sentit extens del terme– tenim una identitat nacional fràgil o amenaçada, que posa en perill la nostra seguretat societal. Ole Waever, Barry Buzar i l'escola de Copenhague distingeixen entre seguretat nacional i seguretat societal (Societal Security).

La seguretat nacional implica el manteniment dels paràmetres polítics clàssics de l'Estat-nació modern: la independència, la sobirania i el control del territori. Aquests elements els catalans els vam perdre el segle XVIII davant les tropes borbòniques espanyoles.

La seguretat societal, en canvi, fa referència al manteniment dels paràmetres culturals, del sentit de pertinença nacional, és a dir, a elements com ara la identitat, la cultura i els estils de vida. La seguretat societal és la capacitat d'una societat per a preservar el seu caràcter essencial sota condicions canviants i amenaces possibles o reals. Waever parla de la sostenibilitat, dins d'unes condicions d'evolució acceptables, de les pautes tradicionals de la llengua, la cultura, l'associació, la identitat nacional, la religió i els costums.

La nostra paradoxa és que durant els dos darrers segles i, especialment, durant els 35 anys de dictadura franquista (1939-1975) hem sobreviscut com a nació sense els paràmetres polítics mínims de seguretat nacional, però salvaguardant familiarment i

comunitàriament els paràmetres culturals bàsics de la nostra seguretat societal. En canvi, ara, durant els darrers 30 anys de democràcia, el procés s'ha invertit parcialment. Hem accedit a petites quotes d'autonomia política, però hi ha la sensació d'una pèrdua progressiva de la nostra sostenibilitat cultural (el que hem anomenat seguretat societal).

A banda d'un altre conjunt de factors de naturalesa cultural i geopolítica, n'assenyalaria, fonamentalment, tres raons, causes o amenaces particulars de la nostra situació actual.

1. La competència horitzontal derivada de la preponderància cultural i lingüística de la cultura espanyola, que compta amb una gran capacitat d'influència i projecció i amb la potència d'una indústria cultural pública i privada de primera magnitud. Això pot provocar la modificació de la nostra forma de viure i la progressiva desaparició de l'ús social de la llengua catalana. Parlem, per tant, del risc d'espanyolització/castellanització, de la mateixa manera que hom parla del risc d'americanització del Canadà.

2. La competència vertical derivada de l'existència d'un projecte o bé integrador (la Unió Europea, per exemple) o bé intencionalment assimilador (Espanya) que pot provocar també la transformació de la nostra identitat nacional. En el cas de la competència vertical entre Catalunya i Espanya això s'està traduint en la presència d'identitats i lleialtats duals, és a dir, en l'escampament d'una identitat bifurcada. Com és sabut, la clau de volta de la nostra identitat nacional és bàsicament electiva, depèn de l'adscripció individual i l'afiliació voluntària. Això provoca el foment, a través dels mitjans de comunicació de masses, de processos de competència identitària que són avaluats de manera constant, per part

del govern espanyol, a través d'enquestes sociològiques que mesuren els graus i l'evolució dels sentiments de pertinença o identificació de la població. En l'etapa del govern d'Aznar, això s'ha vist agreujat, a més, per la presència a Espanya però també a casa nostra de moviments de-construccionalistes (historiadors, sociòlegs, politòlegs, periodistes, assagistes...) l'objectiu dels quals era afeblir, primer, els nivells d'adhesió al catalanisme i afavorir, a continuació, una transferència d'identificació ciutadana envers el model espanyol.

3. L'impacte de les noves migracions a gran escala. Que en el nostre cas –que no disposam de cap competència en matèria de gestió d'estrangeria– està significant la modificació profunda de la composició de la població i, en determinades circumstàncies, la desconexió i l'aïllament entre les comunitats d'immigrants i la societat d'acollida.

Convé tenir present que, en el marc actual de l'Estat espanyol, els catalans som l'única nació sense Estat que es veu afectada simultàniament per aquestes tres amenaces. En definitiva, d'una banda, gairebé no disposem de seguretat nacional (perquè no disposem de sobirania i, tot i que administrem el nostre territori, no el podem dissenyar, planificar o governar en les seves infraestructures bàsiques (ports, aeroports, ferrocarrils, etc.); i, d'una altra, se'ns fa cada cop més difícil poder sostenir la nostra seguretat societal.

La meva conclusió pot semblar decebedora i fins i tot ambigua, perquè, de vegades, a Catalunya sembla com si tinguéssim una elit patriòtica i un poble indiferent o a l'inrevés, una elit desnacionalitzada i un poble compromès nacionalment que reacciona amb força davant les escomeses de l'espanyolisme més ranci. Les lluites culturals contemporànies per assegurar les narratives nacionals necessàriament incorporen aquesta ambigüïtat, gairebé com a destí de les nacions fràgils i petites: avui es perd una batalla mediàtica però demà se'n guanya una altra. En el dilema entre narrar-nos o ser narrats, entre mantenir-recrear els relats de la nostra herència històrica o reformular-los de soca-rel ens juguem diàriament el que som i el que serem, el que volem ser i el que ens deixen ser.

Una temptativa de Cànon

PRESENTACIÓ

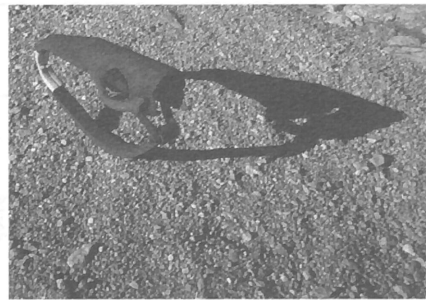
Amb el Dossier *Els escriptors balears del segle XX* (*Una temptativa de Cànon*) la nostra revista es va plantejar assolir una sèrie d'objectius. El primer, promoure una reflexió crítica i valorativa sobre l'obra feta pels escriptors balears en llengua catalana durant el segle XX. El segon, contribuir a posar en valor l'aportació feta pels autors balears dins el conjunt de la producció literària catalana del segle passat. El tercer, incitar a la societat dels Països Catalans, i especialment la de les Balears, a la lectura del seu patrimoni literari contemporani, a partir d'una proposta feta per persones que en són coneixedores qualificades i en base als criteris de l'excel·lència i la representativitat màximes. Així mateix, també hem concebut el Dossier, no volem amagar-ho, com un recurs per atreure l'atenció sobre la nostra revista, amb la intenció, creiem que del tot legítima, d'ampliar el seu radi de difusió i d'influència.

Hem de dir que en cap cas hem pretès contribuir a la sacralització retòrica d'uns determinats autors i d'unes determinades obres, ni a convertir-los en intocables i en inqüestionables. Creiem fermament en l'exercici permanent de l'anàlisi crítica, la qual, sempre i quan es fonamenti en el rigor i en l'honestat de criteri, ha de tenir tot el dret del món a qüestionar, matisar o refutar els valors literaris establerts, i a proposar-ne uns altres d'alternatius, si és el cas. I el que no hem pretès de cap de les maneres ha estat reduir el fet literari, sempre tan complex, a una mena de rànquing competitiu, a la força simplificador. Hem volgut que l'establiment del Cànon literari balear fos per damunt tot un exercici de reflexió. I en tot moment, això sí, hem tengut plena consciència de la relativitat de les valoracions i dels resultats que se'n poguessin desprendre, de l'enquesta. També cada un dels lectors del Dossier és convidat a participar activament

en el joc: establir la pròpia selecció, endevinar les raons de pes que hi pugui haver darrera cada una de les respostes, fer la lectura de les obres que són majoritàriament proposades si és que encara no se'n té un coneixement directe...

Un dels aspectes de l'enquesta que tal vegada pugui no ser correctament entès, o fins i tot discutit, és el que fa referència al fet que l'àmbit literari que ha estat objecte de l'enfocament selectiu sigui tan sols el subconjunt balear. Des de la consideració de tota la literatura catalana com una unitat inqüestionable –una mateixa llengua i tradició literària, unes interrelacions internes mai no estroncades, una problemàtica historicopolítica i uns reptes de futur coincidents–, pensam, d'acord amb l'opinió del Doctor Joaquim Molas (2002), que la literatura catalana també es pot estudiar "com un conjunt de quatre grans literatures «regionals»". Els estudis parcials facilitarien assolir un major nivell d'aprofundiment i la possibilitat d'observar i prendre en consideració aquelles particularitats que el context social i polític específic de cada territori introduiria en les obres literàries. D'aquesta manera, si es té una consciència clara de quin és el marc literari global, o sigui, el marc nacional, la literatura catalana com a conjunt unitari no tan sols no es veu afeblida amb els estudis que siguin territorialment parcials sinó que se'n pot veure més enriquida perquè les aportacions que s'hi facin hauran sorgit d'una mirada més rica en detalls i en informacions de proximitat.

Per a l'establiment del Cànon literari del segle XX –una temptativa, és clar– vàrem enviar l'enquesta exactament a setanta-nou persones, i les convidàrem a triar aquelles obres que, segons el seu parer, fossin les més notables en cadascun dels quatre gèneres. Tan sols vàrem aconseguir trenta-sis respostes, però suficients per a considerar-les significatives. Per a cada un d'ells, tot el nostre agraïment. En

© Ferran Aguiló

uns casos, ens explicitaren la voluntat de no participar-hi, per raons diferents, d'altres, el correu electrònic tramès des de la redacció de la nostra revista va perdre's en el silenci. No descartam la possibilitat que en alguns casos poguéssim haver enviat l'enquesta a una adreça electrònica ja obsoleta o que, fins i tot, es pogués produir alguna deficiència en la transmissió. Ho lamentam. Quant a la selecció dels enquestats, hem de dir que vàrem pretendre recollir la resposta dels diferents sectors relacionats amb el fet literari: els escriptors, els especialistes universitaris, els crítics literaris, els gestors culturals, els editors... Som conscients que la nostra tria no té una justificació plenament científica: vàrem voler que hi hagués respostes de persones de diferents edats i dels diferents territoris, amb una obra feta d'un cert gruix quantitatiu o ja mínimament contrastada per la literatura crítica. En el cas que fossin escriptors, hem preferit aquells que també hagin anat desenvolupant alguna mena de reflexió crítica sobre el fet literari. És evident que era impossible generalitzar a la totalitat dels escriptors la invitació a respondre l'enquesta: tan sols a les Balears, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana ja compta amb més de cent associats. Hem de dir, que la presència dels escriptors més joves, de menys de trenta-cinc anys, és premeditada, escassa perquè la nostra revista té la intenció de dedicar-los pròximament un Dossier específic, una part del qual estarà centrat en determinar els models literaris catalans i internacionals que prenen com a referència.

Per acabar, a més de reiterar el nostre agraïment als qui amb la seva aportació han fet possible el Dossier, voldríem dir que hem reproduït literalment totes les respostes, fins i tot en aquells casos en què podíem pensar que no s'ajustaven del tot al sentit de les preguntes.

Damià Pons i Pons

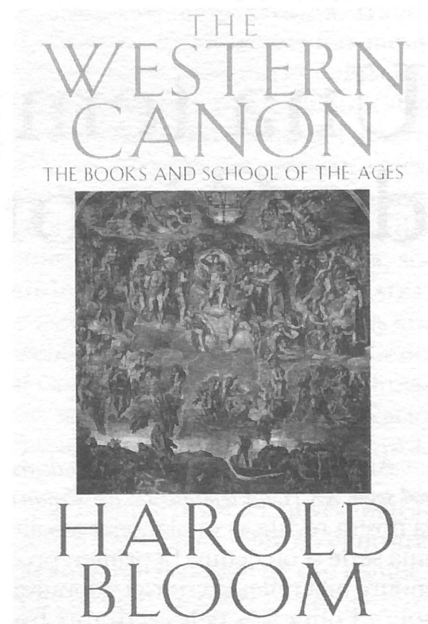
Virtu[alita]ts canòniques: La institucionalització de la literatura i els vigilants de la frontera

Margalida Pons*

L Com a concepte substantiu, la literatura balear no existeix. Lluny de reflectir una identitat diferenciable, és una construcció arbitrària erigida no des de l'estètica sinó des de la política cultural, que s'esforça a aïllar, amb finalitats més o menys perverses (qui no recorda la prohibició, feta des de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, d'estudiar a les escoles autors nascuts fora del País Valencià?), un àmbit de gestió. Ara bé, assumir radicalment aquesta artificialitat ens portaria a qüestionar també la noció de *literatura* (on és el cercle de guix que en marca la frontera?; és el cercle de la qualitat o el de la comunicabilitat?) i, si atenem a la diversitat biogeogràfica de l'arxipèlag, el concepte de *balear*. L'única manera d'esquivar el nihilisme és assumir la sistemàtica convencionalitat de les rúbriques i plantejar no el debat de l'*existència* sinó el de la *constitució*. No interessa saber *qui* són els millors autors sinó *com* els hem triat. Això equival a analitzar els criteris de canonització –lingüístics, territorials, estètics– amb què s'ha inventat la literatura balear i els trets que han servit per demarcar un sistema literari més o menys independent. I en aquest debat cal tenir en compte que la literatura, com nota l'israelià Itamar Even-Zohar, no únicament produeix «textos», sinó també «escriptors». Per què s'ha considerat (*qui* ha considerat) Llorenç Villalonga més representatiu que Miquel Bauçà?

La definició del cànon literari és controvertida per les dificultats derivades d'establir-ne l'ontologia. Si inicialment el terme denotava l'*autenticitat* dels textos bíblics, ara designa la *qualitat* o *representativitat* dels textos literaris. Aquí l'entendré com un conjunt de textos que han mantingut al llarg del temps, gràcies al consens de crítica i lectors, la consideració de modèlics. La polèmica ha acompanyat el concepte des dels orígens. Ja en els segles XVI i XVII l'anomenada Querella dels Antics i els Moderns va qüestionar la universalitat del paradigma clàssic, amb enceses postures a favor de la tradició (com la de Jonathan Swift, que en *The Battle of the Books* proclama els Antics amos absoluts del Parnàs) i a favor del canvi (com Charles Perrault, defensor de la invariabilitat de les facultats humanes i, per tant, de la possibilitat de l'existència del geni també en l'era moderna). En les darreres dècades del segle xx el concepte de cànon esdevé un dels nuclis d'interès de la teoria literària, però a la vegada rep crítiques acarnissades per les exclusions que comporta. D'una banda, hi ha els defensors de l'excel·lència. Bloom reivindica els autors que, com Dante, Shakespeare, Austen, Joyce i Kafka, han estat capaços de construir una veritable imatge de l'humà. Al final del seu assaig *Shakespeare es plany* d'«aquests temps dissortats» en què els professors de literatura «ensenyen de tot menys

literatura» i comenten Shakespeare en els mateixos termes que utilitzen per parlar de Madonna. Shakespeare, avisa, és popular, però no és *cultura popular*. I el britànic Martin Amis es queixa a *La guerra contra el clixé* del menyspreu pels «grans autors de sempre» i de l'entronització dels secundaris en un context en què «la crítica literària, en l'actualitat relegada gairebé per complet a l'àmbit universitari, ataca el talent atacant el cànon». D'altra banda, els estudis culturals, postcolonials, neohistoricistes, desconstruccions i feministes –que Bloom desautoritza amb l'apel·latiu general d'Escola del Resentiment– lluiten per obrir el cànon als exclosos i advoquen per una lectura política que desterrí l'eurocentrisme i el fal·locentrisme. Denuncien la parcialitat *wasþ* de les històries de la literatura clàssiques i proposen *altres* cànons: els de la literatura negra, femenina, homosexual... Es produeix així el fenomen paradoxal de la institucionalització del subaltern. Una altra mena de dissidència és la que proposa Roland Barthes, que oposa l'estaticisme de la gran literatura canònica a la mobilitat de l'*écriture*, concepte que designa una pràctica oberta, dinàmica, sempre en present. O, més a prop, Josep-Anton Fernández, que es despreocupa de la fixació pel cànon –l'obsessió pel buit que cal omplir remet a una retentivitat anal, diu– i, seguint Deleuze i Guattari, reivindica relacions culturals no jeràr-

quiques sinó rizomàtiques, no subjectes a una norma sinó productores de les regles del joc.

En el cas de literatures com la catalana, la valoració de la necessitat del cànon és especialment problemàtica. És habitual que els processos de canonització es contemplin amb reticència a causa de l'amenaça de l'exclusió. Un exemple flagrant d'aquesta exclusió és el *Précis de littérature européenne* (1998) dirigit per Béatrice Didier, que privilegia obertament el concepte de literatura d'estat. L'obra es clou amb una cronologia de la literatura europea que ocupa més de cent pàgines i que abraça des del segle viii a. de C. (amb Homer i Hesíode) fins als anys noranta (amb Günter Grass i Salman Rushdie, entre d'altres). Els únics noms catalans que hi figuren són Ramon Muntaner, l'anònim/a autor/a del *Curial e Güelfa*, Ausiàs March i Joanot Martorell. No hi apareix Ramon Llull ni s'esmenta cap escriptor català posterior al segle xv. Per la seva banda, *La Bibliothèque idéale* de Pierre Boncenne (1988) proposa una selecció dels millors llibres de diferents literatures –entre les quals hi ha les «Littératures d'Espagne»– en tres nivells progressivament selectius: les quaranta-nou millors obres, les vint-i-cinc millors i les deu millors. Ramon Llull queda al mateix nivell que Azorín, però no arriba a la categoria de Santa Teresa. No és l'única sorpresa. Tot i que..., ¿es pot considerar *ideal* cap tria que posi *El vell i la mar* de Hemingway per damunt *El bosc de la nit* de Djuna Barnes?

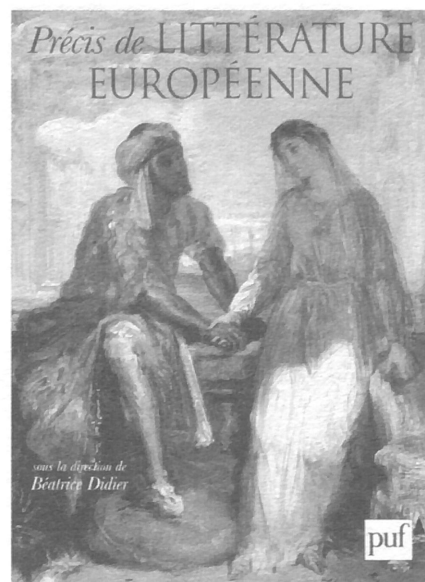
Però potser el cas més conegut és el de Harold Bloom. Sam Abrams va assenyalar en un article de premsa amb motiu de la concessió del Premi Internacional Catalunya a Bloom (*Avui*, 22 de maig de 2002) que al llarg de les més de cinc-centes pàgines de *The Western Canon* no s'esmenta ni una sola vegada la literatura catalana, relegada a l'apèndix, a una breu llista de sis autors «que un ajudant del professor va trobar al catàleg virtual d'alguna biblioteca dels Estats Units». Els sis autors seleccionats són Carles Riba, Pere Gimferrer, J. V. Foix, Joan Perucho, Mercè Rodoreda i Salvador Espriu. Abrams lamenta l'exclusió d'aquesta llista d'Agustí Bartra, Blai Bonet, Pere Calders, Josep Carner, Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster, Joan Maragall, Jacint Verdaguer, Llorenç Villalonga... Evidentment, allò que fa és proposar *el seu* propi cànon. Però té l'encert de de-

nunciar implícitament el «mite del reconeixement» de la cultura catalana: és freqüent que la sola afirmació de l'existència de la cultura catalana sigui, en ella mateixa, motiu de satisfacció, independentment dels termes en què s'expliciti. Sortim als llibres, *ergo* com a mínim existim! Es valora la concessió d'un espai de representació més que la qualitat d'aquesta representació.

Aquest és justament el segon aspecte que vull remarcar: si d'una banda la idea de cànon es veu amb suspicàcia, d'altra banda s'idealitza, perquè existeix la creença que el cànon proporciona entitat/identitat. Però això el terme genera interès i respecte. En la darrera dècada s'han produït aportacions bibliogràfiques significatives, com l'antologia *El canon literario* (1998), a cura d'Enric Sullà, el volum col·lectiu *Cànon literari: ordre i subversió*, coordinat per Jaume Pont i Josep M. Sala-Valldaura (1998) i el manual *L'estudi de la literatura: ordre i cànon* (2001, malauradament només accessible per a alumnes de la UOC). Tanmateix, crítics com Fernando Cabo i Nil Santiàñez assenyalaven fa pocs anys que el debat de l'acadèmica nord-americana entorn del cànon no havia arribat –o ho havia fet només a un nivell epidèrmic, de vocabulari– al territori peninsular, més atent a la construcció canònica que, de moment, a la seva desconstrucció. D'exemples de crítica, però, n'hi ha: l'assaig *El descrèdit de la literatura* (1999), de Xavier Bru de Sala, n'és un.

Tant si el considerem una forma negativa i excoent de pensar la literatura com si en valoram la capacitat de «creació d'identitat», el concepte de cànon és essencialment circular: Charles Altieri ens recorda que allò que establim com a canònic depèn de normes que hem formulat nosaltres mateixos. Davant aquesta ambigüitat (com a catalans, censuram el cànon per excoent, però alhora, amb il·lusió regeneracionista, reclamam un espai de representació per recuperar-nos), l'única anàlisi amb garanties –relatives– d'objectivitat és la que s'ocupa dels engranatges de la seva formació.

Un element de primer ordre són, evidentment, les polítiques editorials. És significatiu que una de les iniciatives més exitoses d'Edicions 62 hagi estat la seva col·lecció «Les millors obres de la literatura catalana». També ho és que a les Illes Balears una de les primeres iniciatives del Consell

de Mallorca fos la «Biblioteca Bàsica de Mallorca», coeditada amb l'editorial Moll. Totes dues col·leccions tenen unes clares pretensions canòniques, però presenten models de canonització diferents. Tant l'una com l'altra inclouen en els seus catàlegs textos que, com a mínim, posen en qüestió la noció clàssica de literatura: discursos lingüístics, polítics i filosòfics (des de *La llengua catalana i la seva normalització* de Fabra i *Les formes de la vida catalana* de Ferrater Mora en el cas de la MOLC fins a *La nació dels mallorquins* de Josep Melià, *Sobre nacionalisme i liberalisme* de Gabriel Alomar i *El parlar de Mallorca* de Francesc de B. Moll en el cas de la BBM) que sorprendria trobar en una col·lecció anglesa o italiana. Tanmateix, aparentment, la MOLC es fonamenta en una unitat cultural (i, per tant, inclou autors valencians i balears) i la BBM només en una unitat territorial (i només inclou autors mallorquins). Ara bé, aquesta diferència no respon a criteris endoliteraris ni a plantejaments regionalistes, sinó a la voluntat de la BBM de recuperar un fons editorial determinat. Els stocks de producció també fan cànon.

Un altre element són les polítiques culturals i educatives, que estableixen els límits de la literatura amb la combinació de criteris estètics, sociològics i lingüístics. Pensem en la qüestió dels gèneres. Llegim com a literaris la *Crònica* de Jaume I, que és un text històric, i una gran part dels escrits filosòfics de Ramon Llull. És a dir,

LA BIBLIOTHÈQUE IDÉALE

La Pochothèque

incorporam *des de la literatura* uns determinats continguts polítics i de pensament. En canvi, tenim més dificultat a l'hora d'acceptar la literarietat de les lletres de cançons o dels textos d'alguns escriptors contemporanis que creen un estat d'opinió des de les pàgines dels diaris. En el camp de la cultura contemporània sembla que ha prosperat una definició antipragmàtica, esteticista, de la literatura. Segons aquesta visió, la utilitat immediata o la possibilitat d'assolir una difusió massiva anul·len el valor literari. La separació artificiosa de forma i contingut i la sobrevaloració de la forma a l'hora d'avaluar l'objecte artístic deu ser una reacció contra la crítica ideològica dels seixanta. Una reacció –que té molt de generacional– excessiva. Perquè aquest antipragmatisme (una lectura esbiaixada, lletja, de Kant) nega la capacitat revolucionària de la literatura. En la cultura catalana recent l'actitud de rebuig al pamflet s'ha enquistat i s'ha convertit en una obsessió tan paralitzant, sobretot des del final del franquisme, com l'actitud pamfletària en ella mateixa.

El cànon el fan, doncs, editors, polítics, mestres, gestors culturals i/o, si atenem la tesi de Kundera reivindicada per Bru de Sala, els mateixos escriptors, que recullen el testimoni dels seus predecessors per traçar una línia evolutiva independent dels avatars sociopolítics. Hem de fomentar cànons oberts o restrictius? El programa o el geni? Institucionalitzar la literatura tant en un sentit com en

l'altre implica una estricta vigilància de les fronteres, sigui per defensar-les o per esborrar-les. D'una banda, l'elitisme és el camí de la lentitud, de la paciència i de l'espera. I requereix un compromís que no tothom està disposat a assumir. No parlo dels *happy few* d'Stendhal –al capdavant, una amable comunitat de lectors còmodament apoltronats–, sinó dels *happy few* del rei Enric V de Shakespeare, que lluiten a mort, bruts de fang, contra un enemic que els supera en nombre i en armes. D'altra banda, l'obertura pot ser enganyosa: no totes les «obertures de cànon» són constructives. Un exemple: avui considerem literàries de ple dret les manifestacions de la cultura popular tradicional (poetes populars, glosadors, etc.) però no les de la cultura popular contemporània (lletres de cançons, guions cinematogràfics, televisius, d'història gràfica...). Per què es nega l'equiparació dels productors del text popular contemporani amb els productors de literatura tradicional? Senzillament, perquè els glosadors han passat de ser subjectes d'enunciació a objectes d'estudi, i tractar-los com a literaris vol dir reconèixer la seva innocuïtat. És cert que el seu simbolisme identitari ha quedat intacte..., però la identitat s'assimila al passat. A vegades canonitzar és momificar.

Pel que fa a la construcció d'una identitat literària, a les Illes Balears hem passat d'un model centrípet o mimètic a un model centrífug o especulatiu. Pel que fa al pensament, fins a mitjan segle xx teníem un cànon cultural basat en l'autocontemplació, que posava l'èmfasi en subratllar les essències del «balear», del «mallorquí», del «menorquí»... Pensem, per exemple, en l'obra de Josep M. Quadrado, en la seva idealització de l'edat mitjana i en la valoració negativa que fa de la reintegració de la Corona de Mallorca a la d'Aragó. O en el regionalisme de Miquel dels Sants Oliver (de fet, el terme *literatura balear* prové de les teoritzacions de Josep Lluís Pons i Gallarza i del mateix Oliver a finals del xix). O en etiquetes historicoliteràries com «Escola Mallorquina», que Joan-Lluís Marfany desemmascara quan diu que «els joves poetes amics de Carner necessitaven uns mestres i, sobretot, unes banderes. I així nasqué el mite de l'Escola Mallorquina. [...] La idea d'escola fou projectada cap al passat i cap al futur. Hom començà a sostenir que les qua-

litats de serenor i equilibri associades amb l'Escola i amb Costa i Alcover eren productes de la mallorquinitat dels escriptors i a descobrir aquestes qualitats en els mateixos romàntics illencs». Segons Marfany, «un cop aquests mites han estat creats, la gent se'ls arriba a creure i s'esforça per adaptar-hi la pròpia literatura». En aquest estadi centrípet reivindicar-se és un procés d'emmirallament. Els escriptors de principi de segle xx assumeixen amb orgull l'escriptura literària com a autoretrat geogràfic o antropològic.

A partir de la segona meitat del segle xx, en canvi, s'observa una tendència (centrífuga) a substituir aquesta autorepresentació per una identificació de literatura balear amb literatura catalana. El canvi sociopolític permet als escriptors eixamplar el seu marc de referència i esdevenir, almenys quant a la difusió, continentals. És la distància entre Quadrado i Josep Melià, que en *Els mallorquins* escriu: «L'única metgja en contra de l'aïllament consisteix en un poderós moviment centrífug. Sigui la talassocràcia minoica, sigui l'esforç expansiu de l'Anglaterra contemporània. Fora d'aquests casos, o l'illa passa a ésser un món absolutament marginat, o les cultures continentals esbuquen llurs fets diferencials». La tendència centrífuga ja es manifesta en alguns clàssics –ningú no destacaria la *mallorquinitat* com a tret essencial de Ramon Llull (espero)–, però és en els contemporanis on es mostra més clarament aquesta separació de l'origen, un tractament de l'espai que depassa el descriptivisme autocomplaent per entrar en el territori de la moral, del símbol o del mite. En alguns narradors, i, evidentment, també en els poetes, hi ha una voluntat d'ocultació dels referents geogràfics, potser per evitar els perills del costumisme: el Montcarrà de Maria Antònia Oliver; l'onomàstica bíblica de *Sara i Jeremies* de Sebastià Alzamora; o, més radicalment, la «terra inexistente» d'Antoni Serra. Probablement quan Biel Mesquida parla a la seva novel·la *Vertigens* de l'illa d'Acrollam, sense molestar-se a modificar el nom per fer-lo *una mica* més irrecognoscible, juga irònicament amb aquesta «ocultació que no oculta res». En altres autors desapareix *efectivament* la preocupació d'ocultar el referent geogràfic: fins a un cert punt Antoni Marí, Baltasar Porcel o Carme Riera han deixat de ser «balears». I no per cap mena de renúncia sinó,

senzillament, perquè l'epítet ha passat a segon terme: els escenaris insulars hi són, però han perdut la feixuga hiperconnotació identitària. Progressivament, l'adjectiu *balear* aplicat a un escriptor esdevé una etiqueta deixada *sous rature*. Sota retxa: ratllada, però encara present. Oblidar sense esborrar, l'únic camí per habitar la perifèria del sistema cultural.

Si en l'àmbit de la creació literària el desaïllament ha fet un camí ascendent, en les estructures metaculturals la desinsularització recula. Desmantellat l'Institut Ramon Llull, quina mena de cànon literariocultural proposarà el renovat Institut d'Estudis Balearics? Si torna a un model centripet d'autocontemplació i «foment de les modalitats» illenques, el millor que podem esperar és que generi –per reacció– una nova *Mort de dama*. Com a mínim, guanyarem una novel·la. La modalitat mata.

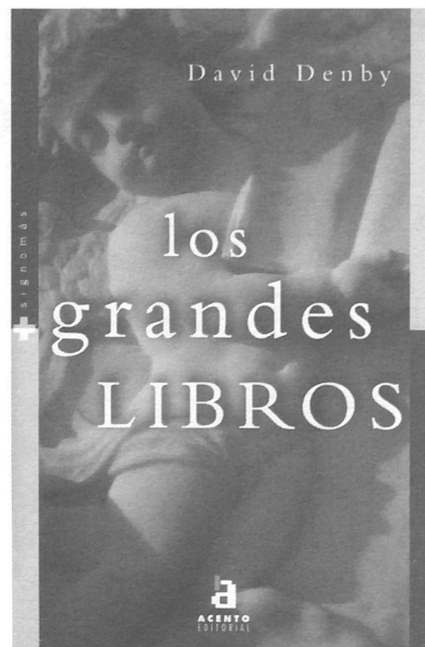
La constitució d'un cànon literari és, sobretot, una qüestió d'imatge i de sistema. Pel que fa a la primera, sembla incontestable que confonem la imatge que de nosaltres es fa l'*altre* amb la nostra identitat. En el cas hipotètic que compri cap llibre, el turista se'n durà abans *L'illa de la calma* de Rusiñol o *Un hivern a Mallorca* de George Sand que els poemes –molt més «illencs»!– de Marià Villangómez. De Salvador Galmés, que rebutja el pintoresquisme per oferir una versió aspra i tenebrosa de Mallorca, ni en parlem: la seva llengua és massa difícil (*massa difícil* per a qui?!). I pel que fa al sistema literari, opera amb criteris jeràrquics i de representativitat molt resistents als canvis: cada autor es defineix per oposició als altres, i no hi pot haver repeticions. Per posar un exemple que no toca directament les Balears, la promoció de Miquel Martí i Pol en els darrers anys de la seva vida –quan abans havia estat menyspreat pel que es considerava un excés de realisme i quotidianitat– es degué al fet que era un dels poetes més «vells» del panorama català, més que no pas a una relectura profunda de la seva obra. Igualment, i ja en les nostres latituds, l'oblit de les novel·les de Jaume Vidal Alcover sobre la Mallorca dels quaranta i dels cinquanta –*Tertúlia a Ciutat*, *La vida fàcil*, *Els intocables* i *Els sants innocents*–, que només ara han començat a reeditar-se (i no a Mallorca, per cert), prové del fet que Vidal és «massa villalonguïà». La seva posició dins el sistema, ja l'ocupa Villalonga: per tant, Vidal es conver-

teix en un element redundant, no representatiu.

Una reflexió sobre la cultura literària feta des de la imagologia o des de les teories sistèmiques mereixeria un estudi independent i molt més extens. Aquí únicament vull remarcar que en la definició dels cànon, fins i tot en la definició d'aquells que pretenen constituir-se des de l'excel·lència, intervenen factors d'índole molt diversa –polítics, editorials, educacionals– que s'entremesclen d'una manera inextricable amb els que anomenem estètics. O, en altres paraules, que la percepció dels factors estètics depèn de l'existència de tots els altres. Cal ser-ne conscients per evitar essencialismes. D'altra banda, en l'era de l'hipertext, de l'escriptura no seqüencial i de la no linealitat de la lectura, potser ha arribat el moment de transformar els criteris d'avaluació de la literatura i la manera d'observar-ne les fronteres. George P. Landow es pregunta de quina manera el ciber-cànon afecta o modifica el cànon tradicional. Ja no llegim com fa mig segle. És possible el control o la regulació institucional de la lectura hipertextual? Serà l'excel·lència en la producció de textos substituïda per la competència tecnològica necessària per accedir-hi? Esperem que la preocupació pel rànkings dels nostres millors poetes no faci que ens perdem aquests altres debats.

REFERÈNCIES

- Charles Altieri (1990). *Canons and Consequences: Reflections on the Ethical Force of Imaginative Ideals*. Evanston: Northwestern University Press.
- Martin Amis (2001). *The War against Cliché. Essays and Reviews 1971-2000*. Trad. esp. *La guerra contra el cliché*. Barcelona: Anagrama, 2003.
- Emilio Blanco (2003). «El canon en la era electrònica», dins M. J. Vega (ed.), *Literatura hipertextual y teoria literaria*. Madrid: Marenostrium. Pp. 63-72.
- Harold Bloom (1994). *The Western Canon*. Trad. cat: *El cànon occidental*. Barcelona: Columna, 1995.
- Pierre Boncenne (dir.) (1988). *La bibliothèque idéale*. Albin Michel.
- Xavier Bru de Sala (1999). *El descrèdit de la literatura*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Fernando Cabo Aseguinolaza (2001). «Canon Formation as Interliterary Process: The Spanish Case». *Literary Research/Recherche littéraire* 18.35 (primavera-estiu). Pp. 51-62.

- Béatrice Didier (dir.) (1998). *Précis de littérature européenne*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Itamar Even-Zohar (1998). «Factors i dependències en la cultura». *Els Marges* [Barcelona] (desembre). Pp. 41-58.
- Josep-Anton Fernández (1993). «Nos/altres i els altres», dins *1991 Els altres. 1991 Literatura*, 2. Barcelona: Empúries. Pp. 31-46.
- George P. Landow (1992). *Hypertext. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*. Trad. esp. *Hipertexto: la convergència de la teoria crítica contemporània i la tecnologia*. Barcelona: Paidós, 1995.
- Joan-Lluís Marfany (1975). *Aspectes del Modernisme*. Barcelona: Curial, 1987.
- Josep Melià (1967). *Els mallorquins*, dins *Obres completes de Josep Melià. Pensament*, volum primer. Barcelona: Proa, 2001.
- Manuel Ollé, Ramon Pla, Jaume Subirana (coord.) (2001). *L'estudi de la literatura: ordre i cànon*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- Jaume Pont i Josep M. Sala-Valldaura (eds.) (1998). *Cànon literari: ordre i subversió*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- Nil Santiañez-Tió (1998). «El canon y sus disidencias», dins Jaume Pont i Josep M. Sala-Valldaura (eds.) (1998). Pp. 208-9.
- Enric Sullà (ed.) (1998). *El canon literario*. Madrid: Arco.

* Professora de Teoria de la Literatura (UIB)

Qui té necessitat del cànnon?

Josep A. Grimalt*

En el moment de començar a redactar aquest article, pens que no m'hauria d'haver compromès a escriure'l. El motiu és que no havia sotmès mai a anàlisi ni a crítica la noció de cànnon, innecessària, quasi diria sobrera, per a la meua visió de la literatura. Perquè compregueu la meua posició respecte del cànnon, és indispensable exposar, i procuraré fer-ho breument, la meua manera d'entendre el fet literari.

Per començar, consider que l'única manera objectiva, i estic per dir l'única científica, d'encarar el fet literari és considerar-lo com una forma de comunicació. L'hem d'estudiar, doncs, servint-nos dels conceptes generals elaborats per la teoria, i ara n'haurem de recordar alguns d'elementals. Que el lector informat em perdoni si troba supèrflua l'explicació.

Un acte de comunicació se consuma quan el receptor desxifra el text que li arriba. En el cas de la comunicació literària, se consuma quan el lector construeix un sentit a partir del text que llegeix.¹

Els autors que descriuen el procés de comunicació solen pensar en la comunicació lingüística immediata, és a dir, la que se fa oralment, destinada a un receptor individual i de manera que el text li arribi en el moment de produir-se. Llavors poden suposar que el missatge² rebut és, aproximadament si més no, el mateix que l'emissor ha intentat transmetre. Així se desprèn de la descripció del "circuit de la parla" que trobam en el *Cours de linguistique générale* de Saussure.³ Tractant-se de la comunicació literària, en la qual el text va a parar a un destinatari regularment desconegut de l'emissor, i sovint molt distant d'aquest, avui ja és un principi prou acceptat que només per casualitat el lector extreu de l'obra el sentit exacte que intentava donar-li l'autor. Umberto Eco ho expressa dient:

«Cuando se mete un texto en una botella —y esto ocurre no sólo con la poesía o la narrativa, sino también con la *Crítica de la razón pura*—, es decir, cuando un texto se produce no para un único destinatario, sino para una comunidad de lectores, el autor sabe que será interpretado no según sus intenciones, sino según una compleja estrategia de interacciones que implica a los lectores». (U. Eco et al.: *Interpretación y sobreinterpretación*. Cambridge University Press, Madrid, 1997-2^a; p. 80. Títol original: *Interpretation and Overinterpretation*, 1992.)

Possiblement, Eco va una mica massa enfora quan equipara els textos de creació literària amb la *Crítica de la raó pura*, a efectes de la interpretació. Crec que és raonable pensar que una obra de creació se presta més a rebre interpretacions diverses que no uns textos d'altra naturalesa, com els filosòfics, els científics i els jurídics.⁴ Les reaccions dels distints lectors davant una obra literària són distintes, i encara hi podríem afegir que un mateix lector no treu la mateixa impressió d'una obra quan en fa lectures ulteriors: no entenem el *Quixot* igual quan tenim vint anys que quan en tenim cinquanta.⁵

Que una obra literària no sia interpretada, i per tant valorada, igualment segons les èpoques i segons els lectors, no ho trobarem gens paradoxal si aplicam a una lectura allò que ens diu la teoria general de la comunicació, segons la qual, perquè un text transmeti al receptor el sentit que l'emissor pretenia donar-li, són necessaris, encara que no sempre suficients, dos requisits:

1) Que emissor i receptor operin amb un codi comú. En cas contrari, el missatge enviat i el rebut no coincidirán: un mateix text rebrà interpretacions distintes si són distints els codis emprats per desxifrar-lo. La frase "aquesta dona va sense calces" s'entendrà de maneres ben diferents

a Barcelona i a Mallorca, perquè els codis lingüístics respectius vigents a cadascun d'aquests territoris no atribueixen el mateix significat al significat /calces/. Un text com «no entreu en el temple sense calces», antany ben possible en el portal d'una església de Mallorca, hauria resultat grotesc en el d'una de Barcelona.

i 2) que l'entorn⁶ en què se desxifri el missatge sia el previst per l'emissor.

Podem pensar que, tractant-se d'obres literàries, o sia, de textos que l'autor posa dins una botella i els tira a la mar, l'emissor no pot preveure dins quin entorn seran llegits, ni tan sols amb quin codi seran interpretats. I quan dic codi, ara no em referesc a l'idioma, sinó a aquell codi, més ampli, que permet identificar totes les unitats que componen l'obra en tots els seus estrats, i atribuir-los un contingut.

Se tracta, ara d'un codi estètic. Els codis estètics no són explícits, sinó implícits; no són rígids, sinó fluctuants. I pot succeir que, davant un mateix text material, cada lector d'una mateixa obra hi reconegui signes distints. Afegim-hi encara que el lector emprèn la lectura amb unes expectatives determinades, també variables.⁷

A tot això, hi he d'afegir que, coincidint amb Jorge Luis Borges, entenc que la literatura ha d'esser una forma de felicitat.

A partir d'aquests antecedents, no té sentit parlar de cànnon, almenys des del punt de vista de l'activitat del lector, que és on culmina i se consuma la comunicació literària. Cada lector ha de triar aquells textos dels quals és capaç, en el moment de llegir-los, d'extreure'n un missatge estètic, és a dir, d'obtenir-ne felicitat.

De tot plegat, se'n desprèn que no podem atribuir un valor objectiu, permanent, independent de l'activitat del lector, a cap obra literària. Ho expressa l'afirmació popular: «no és bo allò que ho és, sinó allò que agrada». A tot estirar, podem dir que hi ha obres de les quals molts de lectors en poden extreure missatges estètics satisfactoris. Són els èxits populars. Si aquests lectors són pocs però especialment dotats, llavors parlem d'obres minoritàries, i quan una obra manté aquella capacitat al llarg del temps, llavors la consideram un clàssic.

Essent que el cànnon s'estableix sobre un presumpte valor objectiu d'algunes obres literàries, per a cada lector en particular, el cànnon no compta, doncs. Molt abans que Daniel Pennac formulàs els deu drets

irrenunciabls del lector,⁸ els lectors ja n'exercien almenys el segon, que és el de saltar pàgines: «botar la palla» és una pràctica intel·ligentíssima que se deu venir aplicant des que se va inventar el llibre. Jules Renard afirmava que «de quasi tota la literatura, en podem dir: això és massa llarg», i Maurice Barrès aconsellava que no s'introduïssin descripcions a les novel·les perquè molts de lectors les salten. En efecte, un lector intel·ligent salta tots els paràgrafs del text que no li serveixen per a construir el seu missatge, i les descripcions li poden representar un destorb.

També hi compten les manies particulars de cada lector. Jo tall en sec i definitivament la lectura d'un relat que, descrivint l'aspecte físic d'un personatge, digui que té «una naricita respingona», i he renunciat a llegir la novel·la de J. W. Goethe, un indubtable autor de cànon, *Les afinitats electives* perquè els protagonistes tenen picapedrers. Les vicissituds de les obres, que hi són explicades amb cert detall, desvirtuen la capacitat d'aquella lectura per a produir-me un plaer.

* * *

Però si el cànon és superflu per a la vida de la literatura, no ho és per als estudis literaris ni per a cap activitat que suposi una relació amb la literatura que vaja més enllà de la lectura corrent o, si ho preferiu, per a cap activitat que impliqui una selecció, i per tant una valoració de les obres literàries. Vegem-ne exemples.

En primer lloc, la Història. És evident que no podem elaborar una «Història de la literatura», per molt restringida que sia a un lloc o a una època, sense fer una selecció. És impensable, posem per cas, una història de la literatura francesa on s'estudiïn totes les obres escrites en aquella llengua. Si la selecció s'ha de fer amb un criteri, aquest serà equivalent al que decideix el cànon. També si un editor té en projecte publicar una col·lecció de clàssics, haurà de recórrer a un criteri que li permeti fer-ne la tria. Per començar, haurà de decidir quina extensió vol donar a la col·lecció, quants de volums preveu que tindrà. Si n'ha de tenir pocs o molts, la selecció haurà d'esser més o menys estricta. En qualsevol cas, s'haurà de demanar quins autors hi inclou i quins n'exclou. M'he demanat moltes vegades per quina raó la col·lecció francesa «Le livre de poche» considerava que Alexandre Dumas pare era un clàssic

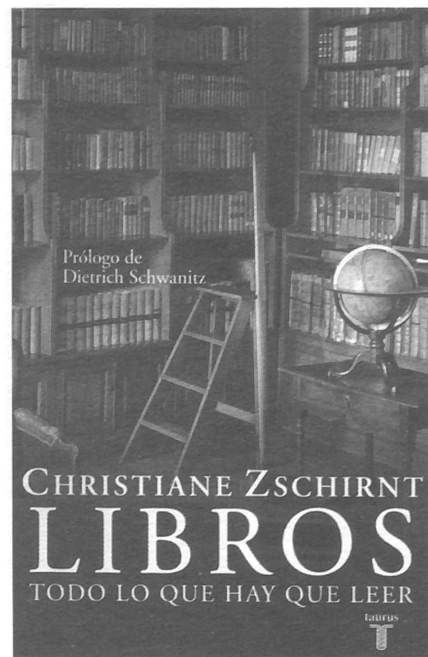
i el fill no. Quines qualitats permetien a la més insignificant de les novel·les del primer formar part de «Le livre de poche classique» i no ho permetien a *La dame aux camélias*, del segon, admesa en canvi a la col·lecció Garnier-Flammarion?

Les dues col·leccions que acab d'esmentar són obertes; però n'hi ha de tancades. Dic tancades a aquelles que, en iniciar-se, ja sabem quants de volums han de contenir. L'exemple més bo que m'acut és el de «Les millors obres de la literatura catalana», d'Edicions 62 i la Caixa, a la qual no va tenir entrada un autor que, quantitat a part, entenc que pot anar de bracet amb Víctor Català i amb Prudenci Bertrana. Em referesc a Salvador Galmés.

La delimitació del cànon és problemàtica com ho és tota situació en què hem d'establir un límit dins un continu. Així com és impossible determinar a partir de quants de grans de blat ja hi ha un caramull, també és impossible determinar quan a un autor li toca ingressar en el cànon. I també quan li toca sortir-ne. El cànon no és un paradís eternal. Hi ha autors respectats en altre temps que avui a penes llegeix ningú. M'agradaria saber quins lectors deuen tenir avui, poetes com Meléndez Valdés, Quintana, Arjona, Lista, Reinoso i Marchena, que figuraven en el manual que estudiàvem en el batxiller, o novel·listes com Palacio Valdés i Concha Espina (d'adolescent, vaig llegir *La niña de Luzmela* i em va agradar, no sé què li trobaria ara). D'Echegaray, premiat amb el Nobel, no tenc notícia que se representi enlloc; però no vos ne feu massa, qualsevol dia un director ens pot sorprendre amb *El Gran Galeoto* amb personatges vestits d'astronauta, i atreure un públic.

Tornem a la comparació del caramull de blat: així com sabem segur que mitja dotzena de grans de blat no en fan un caramull i en canvi sí que n'haurien fet els que Sissa, l'inventor del joc d'escacs, va demanar com a recompensa, segurament no discutiria ningú que autors com Virgili, el Dant, Shakespeare, Cervantes, Stendhal, Dostoievski i Joyce formen part del cànon de la Literatura universal i en canvi Vargas Vila i Pedro Mata, no; però, ¿en formen, Conan Doyle i Agatha Christie, que deuen tenir més lectors que Joyce, segur, *et pour cause*? Em direu, potser, que aquests autors cultivaven un subgènere. Llavors ens hauríem de demanar quins gèneres s'inclouen en el cànon i quins se n'exclouen.

Els criteris per a fixar el cànon no

són unànimes. N'hi ha que, d'un principi, ja exclouen del cànon els autors que s'han expressat en certes llengües, com la catalana. En citaré dos exemples: la *Histoire de la littérature européenne, ouvrage réalisé par une équipe de cent cinquante universitaires de toute l'Europe géographique* [n'hi ha tretze d'espanyols], *sous la direction d'Annick Benoit-Dusauroy et de Guy Fontaine* (Hachette, 1992) i *Akal. Historia de la Literatura*, d'autors diversos, en sis toms (Madrid, 1988-2004).⁹

També han de partir d'un cànon els professors de Literatura. Una història de la Literatura, si no és estrictament local, i potser ni tan sols en aquest cas, no pot esser exhaustiva, cert, però per molt magra que fos sempre podria incloure totes les obres considerades unànimement com a part del cànon, i encara li quedaria espai per a incloure-n'hi qualcuna altra. Més difícil ho tenen els professors de Literatura que imparteixen assignatures de caràcter històric. Una assignatura de tres classes setmanals limitada a un curs escolar que pretingués abraçar una literatura com la catalana mateixa hauria d'establir un criteri de selecció que potser ni tan sols podria cobrir la integritat del cànon. Bé o malament, els professors han de resoldre el problema.

I els escriptors, quina actitud adopten al respecte? Per extravagant que ho trobem, hi ha escriptors que aspiren a veure la seva obra inclosa en el cànon, i voldrien rebre en vida un reconeixement que la prudència aconsella reservar als morts. Només el temps pot jus-

tificar i donar certa autoritat a un cànon, per tant val més que l'oblidin.

Si la literatura ha d'esser una forma de felicitat per al lector, també ho hauria d'esser per a l'escriptor, i la felicitat no pot dependre d'un cànon. Per a mi, l'ideal d'un escriptor hauria d'esser el d'escriure per satisfer la necessitat de crear i comunicar-se. La proposta que jo faria als escriptors seria: cercau primer la felicitat d'imaginar i d'expressar-vos i el cànon vos serà donat per afegit.

I si no, tant se val.

* *Catedràtic de Filologia Catalana (UIB)*

¹ Dic "llegeix" perquè, entre nosaltres, la via ordinària d'accés a l'obra literària sol esser la lectura individual. Parlaré, doncs, de lector, lectura, etc.; però els principis exposats aquí són aplicables a d'altres vies possibles, com la d'escollar una lectura feta en veu alta. També ho són a la literatura oral i, naturalment, al teatre representat.

² Distingiré text de missatge: per *text*, entenem la seqüència de signes construïda per l'emissor i que percep el receptor. En termes més planers: allò que està escrit en el llibre. El *missatge* és el sentit que n'extreu cada lector en cada lectura que en fa. Un mateix text, doncs, pot proporcionar tants de missatges com lectures en facem. Donaré al terme *missatge* un significat molt ampli, tant que inclou el plaer estètic extret de cada lectura.

³ Vegeu-ne el § 2 del cap. III de la Introducció (pàgs. 27 i ss. de l'edició francesa).

⁴ Quan una autoritat dicta una disposició legal, tot remetent-la a destinataris múltiples, no deu tenir el propòsit "d'aficar el text dins una botella". El poeta i el novel·lista, en canvi, saben que, quan lliuren el text a l'editor, l'abandonen a la seva sort.

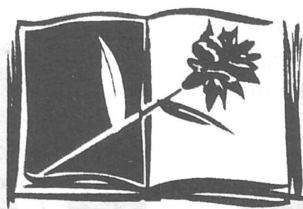
⁵ Els missatges que podem arribar a extreure d'un text determinat són il·limitats i imprevisibles; però Umberto Eco nega que, de qualsevol text, en puguem treure qualsevol missatge. Vegeu un debat sobre aquest punt a *Interpretación y sobreinterpretación*, citada.

⁶ O context, si ho heu d'entendre més bé; però una terminologia més rigorosa dona el nom de "context" a un dels quatre tipus d'entorn, que és terme més ampli, per tant. A la llista de components que integren l'entorn segons l'expliquen els lingüistes, caldria afegir-hi els que G. Genette anomena "seuils": la tipografia, l'enquadernació, les il·lustracions, la qualitat del paper, etc. i també dedicatòries, títols, notes, pròlegs, etc., pesen en la manera de llegir una obra.

⁷ Aquesta manera d'entendre el fet literari permet donar una resposta senzilla a qüestions aparentment insolubles sobre la literatura. A la coneguda paradoxa de Karl Marx, «Què és allò que fa de l'art un valor etern malgrat la seva historicitat?», hi podem contestar que és la capacitat de l'obra literària (i, per extensió, de tota obra d'art) d'engendrar interpretacions indefinidament. Cada època veu en el text uns signes diferents, a partir dels quals elabora missatges diferents.

⁸ A *Comme un roman* (Gallimard, 1992).

⁹ Totes dues, així mateix, contenen unes referències a Ramon Llull, que no m'entretenc a detallar per no allargar massa l'article.

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

S'ARENAL

Gaspar Rul·lan, 5
Cp 07006

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

SON XIMELIS

Cap Enderroc, s/n
Cp 07011

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llauredor, 25
Cp 07005

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

Joaquim Molas

“La formació d’un quadre canònic és un procés constant, i, per tant el mateix procés el va rectificant o ratificant”

Joaquim Molas ha estat —és— un dels crítics i estudiosos de la literatura catalana més importants (i més influents) de tot el segle XX. I també, per lògica caníbal —o estomacal—, un dels més atacats. Se l’ha acusat, sobretot, de dogmàtic: una acusació que, vista en perspectiva, avui costa molt d’entendre. Perquè Molas s’ha passat tota la vida provant de construir un cànon ample i viu dels segles XIX i XX, en el qual s’incloguessin autors adscrits als més diversos corrents estètics, a les més dissemblants actituds creatives, conscient que l’únic passaport canònic és el talent. O sigui que, de dogmes, res de res. Només rigor, dubtes, audàcia, visió, lectures. I feina, molta feina. La qual també s’imposa durant el procés d’aquesta entrevista. Abans de posar en marxa el cassette, Molas, primer, em diu que m’explicarà la seva opinió completa de tot l’assumpte del cànon; després, que em respondrà les preguntes, les quals un cop transcrits les hi hauré d’enviar; i finalment, que per telèfon em farà les correccions oportunes, perquè possiblement necessitarà consultar alguns llibres per assegurar la validesa de la seva llista. Fantàstic! Quina lliçó!

P. La literatura catalana és la que s’escriu en català, sigui quin sigui el lloc de naixença de l’escriptor. Ara bé, a causa de l’evolució històrica dels diferents Països Catalans, pot tenir sentit l’existència d’un doble cànon, el general de tota la literatura escrita en català i el particular de cada un dels territoris?

R. Probablement, el món de la música, que treballa amb un llenguatge universal, pot resultar, d’entrada, força il·lustratiu. Hi ha una llista, més que reduïda, reduïdíssima, de noms canònics: són els que han modificat substancialment la marxa de la música universal: Bach, Mozart, Beethoven, Wagner... I al seu costat hi ha una altra llista de noms canònics, més amplia, formada pels que han modificat substancialment la música d’un àmbit nacional concret, i que, com a tals, solen alternar més o menys amb els primers: Grieg, Berlioz, Granados... A partir d’aquestes llistes, cada generació, cada grup, cada consumidor, estableix la seva pròpia llista canònica segons el seu joc d’interessos. En el món de la literatura, que treballa no amb un llenguatge universal com la música sinó amb una llengua concreta, passa exactament el mateix: hi ha una llista molt reduïda de noms canònics, que són els que han modificat substancialment la li-

teratura universal: Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe... I al seu costat, hi ha, en cada àmbit nacional, una llista canònica d’escriptors que han modificat substancialment la literatura escrita en la llengua pròpia. A partir d’aquí, un pot anar orientant o modificant la llista. Un cànon balear dins la literatura catalana? Sí, és possible. I gual com és possible d’establir un cànon de la literatura de Barcelona, o un cànon de la literatura femenina. I, en un altre sentit, el d’una generació o d’un grup i fins el d’un lector.

P. Heu dit, però, que l’únic que permet aquest doble nivell de cànon és el fet de no compartir idioma. I la literatura balear i la principatina o la valenciana sí que el comparteixen.

R. Sí, l’idioma és fonamental, però el grau d’evolució històrica, el gruix de la seva tradició cultural, etc., també compten. Tota literatura és una forma de creació individual, però també és fruit d’una tradició històrica i cultural. Per exemple: tant la literatura catalana com l’espanyola estan obsedides pel tema de la pròpia identitat; en canvi, la literatura anglesa no la té, aquesta obsessió, senzillament perquè els seus problemes, i per tant la seva seva tradició, són uns altres. Tota

literatura és el resultat de molts factors, no solament idiomàtics.

P. El factor decisiu que fa canònica una obra és ahistòric, essencial, per dir-ho d’alguna manera, no?

R. El que compta és l’obra, això està clar. Mira, què és el que decideix si una obra és canònica o no ho és? Que pugui ser contrastada. Vull dir: que sigui capaç de resistir la lectura dels públics nacionals més diversos i a la vegada de les successives generacions, cada una amb els seus interessos. Que cada públic i cada generació hi trobi allò que busca, s’hi identifiqui. És cert que una obra pot passar moments de baixa o fins de rebuig, però sempre se l’acaba recuperant. La formació d’un quadre canònic és un procés constant, i, per tant, el mateix procés el va rectificant o ratificant. De fet, un autor de referència pot ser o molt aplaudit o molt atacat, segons les èpoques.

P. És cert, que una obra sigui atacada pot ser un indicatiu exacte sobre el seu caràcter canònic.

R. És clar. Tu ataqués aquell que té poder, que té una capacitat de persuasió i per tant d’identificació. Si no, no hi ha perquè atacar-lo. I et diré més: els aplaudiments poden ser més retòrics, convencionals i deshonnestos que no pas els atacs. Ara bé, això entra dins la complexitat de la literatura com a procés que contínuament es va fent, que contínuament es va rectificat o ratificant. La literatura, com la música, està sotmesa al

vaivé dels "amplificadors de talent": depenent de si tu tens un diari que et va a favor o si en tens un que et va en contra, et pots convertir en un "geni" o no.

P. Penseu que aquest fet és ara més present que mai?

R. Sí, encara que sempre ha existit. En totes les literatures hi ha hagut sempre uns amplificadors que, durant un temps, han convertit uns autors en referència obligada. Oficial. A la vegada que també hi ha hagut sempre unes minories que pel seu compte han anat fent i marcant altres autors i estètiques, fins que ha arribat un dia que les seves troballes han deixat de ser minoritàries i han esdevingut majoritàries, per exemple Baudelaire i els maleïts. Ara és possible que això sigui més difícil que succeeixi, però jo vull creure que, avui, hi ha grans escriptors que són desconeguts, ja sigui perquè han publicat poc o en editorials secundàries, o perquè no han tingut l'amplificador publicitari adequat.

P. Creieu que, amb tanta abundància d'obres i autors com hi ha avui en dia, serà possible en el futur rescatar els que s'ho mereixin?

R. Sí, la posteritat, lliure de compromisos immediats, destriarà el gra de la palla. El sedàs del temps (és a dir: el sedàs de les traduccions i de les generacions) anirà posant sentit a tot el que avui vivim. Tingues en compte que el passat és una cosa que s'ha anat estabilitzant, purificant al llarg dels anys: en queda el que en queda i, per tant, la percepció que en tenim és més ajustada. De la literatura viva, en canvi, la percepció que un en té

és una percepció en primer lloc subjectiva, i en segon lloc marcada pels interessos generacionals. O de grup. A més, en el moment present, sigui el present el que sigui, sempre hi ha uns elements que només són publicitat, que només serveixen per crear ambient o per seguir amb una dinàmica, els quals, però, després, amb els anys van desapareixent.

P. Quines utilitats se'n poden derivar del fet que una literatura estableixi periòdicament el seu cànon?

R. El fet de revisar constantment el seu patrimoni indica que una literatura és viva.

P. A l'hora d'establir el cànon d'una literatura, quins són els elements característics i constituents de les obres, de cada una d'elles en particular, que haurien de ser més tinguts en compte?

R. El que em preguntes és molt difícil de contestar, perquè un no ho sap mai si està davant d'una obra important i que a la llarga es pot convertir en canònica: un el que fa és apostar. I per apostar més o menys bé calen moltes lectures, molt ofici, és a dir, molta sedimentació i molta intuïció, molta audàcia... Per saber si una obra és important hi ha, primer, una qüestió d'ofici: verificar que l'obra en qüestió no sols realitza perfectament el que es proposa de realitzar, sinó que, a més, a cada nova lectura ofereix nous espais de significació, siguin conscients o no. I després cal verificar si resisteix la comparació amb les obres canòniques universals i nacionals. És a dir, si tu has llegit bé Balzac, Proust, Poe, Dickens, Joyce, Dostoievski, i etc., i després llegeixes una

novel·la catalana saps, per contrast, si aquesta és homologable o no: ho saps, o ho pots saber.

P. A la fi, sempre hi ha un component intuïtiu en la identificació de la qualitat?

R. Però ha de ser una intuïció, i per definició una sensibilitat, molt pautada per l'ofici. La intuïció lliure és perillosíssima: és pròpia d'aquells il·luminats que van per la vida salvant-ho tot, o menyspreant-ho tot. Doncs bé: l'ofici és imprescindible, i això vol dir moltes lectures i, sobretot, molta capacitat per analitzar i assimilar aquestes lectures i per relacionar-les entre si. I malgrat tot pots equivocar-te. Goethe es va equivocar amb Hölderlin, i Gide amb Proust. És per això que jo sempre dic que el bon crític no és el que l'encerta més sinó el que s'equivoca menys.

P. Per acabar: feu un cànon dels millors autors balears del segle XX.

R. A veure, això de fer una llista canònica és molt complicat. Jo el que et diré són aquells autors de les Balears que crec que tenen un pes destacat dins i fora de les Illes. En citaré dotze, que és xifra arbitrària però canònica. Són: Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Llorenç Villalonga, Blai Bonet, i aquí dubto entre Salvador Galmés i Miquel Àngel Riera. Després, de Menorca jo hi inclouria Nicolau M. Rubió i Tudurí, i d'Eivissa Marià Villangómez. En total són deu, i a aquests n'afegeixo dos de vivents: Baltasar Porcel i Carme Riera. ■

Pere Antoni Pons

SUBSCRIPCIONS AL TELÈFON
971 25 64 05

Xavier Bru de Sala

“El cànon és una aposta”

Xavier Bru de Sala és, actualment, un dels defensors més abrandats de la teoria del cànon que hi ha en tot el món literari català, si no el més abrandat... Periòdicament, ja sigui des dels seus llibres com des dels seus articles en premsa, promou classificacions, construeix pedestals, posa en dubte prestígis... I sempre amb una ferocitat i una contundència extremes, quasi de guerrer cultural. Però és que establir un cànon literari vol dir, bàsicament, apostar, jugar-se-la. I per apostar cal rigor i lucidesa, però també una dosi considerable de temeritat. Bru de Sala és conscient de tot això, n'és tan conscient –ho sap des de tan endins– que no li fa res de portar-ho fins a les últimes conseqüències. Això fa, també, que a l'hora d'explicar les seves teories sovint s'estalviï la didàctica i remeti directament a fets concrets o a visceralitats –intuïcions, fulgors– que si no se saben o no s'han sentit mai personalment sonaran, com a molt, a metaliteratura indecifrabla. Tanmateix, darrera d'aquestes indefinicions enormes (però exactes), hi ha fe i hi ha convicció. I és això, a la fi, el que compta. Com en literatura, és això el que millor persuadeix.

P. La literatura catalana és la que s'escriu en català, sigui quin sigui el lloc de naixença de l'escriptor. Ara bé, a causa de l'evolució històrica dels diferents Països Catalans, pot tenir sentit l'existència d'un doble cànon, el general de tota la literatura escrita en català i el particular de cada un dels territoris?

R. Bé, d'entrada cal dir que només hi ha un cànon, que és el que estableix la cultura de nivell, i en el qual no hi ha ni duplicitats ni triplicitats. Després, és cert que hi ha dobles cànons, o cànons restringits. Aquests, però, són només un efecte de la immediatesa, una conseqüència de les necessitats que creen els mitjans de comunicació. Quan t'elevs una mica, però, o quan deixes que passi una mica de temps –que s'estableixi una mica de distància cultural–, el cànon acaba sent sempre únic.

P. Únic vol dir universal?

R. Sí.

P. A banda del cànon universal, però, també hi ha un cànon de la literatura occidental, un de l'europea, un de la catalana...

R. És clar. El que no tindria sentit, però, seria que hi hagués un cànon valencià, un cànon menorquí, un cànon lleidatà... Compartir una llengua, una tradició, una experiència

creativa, les concrecions d'unes problemàtiques: tot això agrupa. Existeixen cànons en tant que existeixen literatures, i aquests han de coincidir amb aquestes. I com que, a la fi, totes les literatures desemboquen en una literatura universal, hi ha d'haver un cànon universal.

P. Quines utilitats se'n poden derivar del fet que una literatura estableixi periòdicament el seu cànon?

R. No sé si és útil, però com a mínim és una mostra que aquella literatura segueix viva. Una literatura sense cànon és una literatura que no pot existir perquè no té referents, on tot equival a tot i que, a la fi, s'acabarà convertint en una mena de república de formigues.

P. El problema no és, però, que avui en dia –per qüestions de mercat, de languidesa mental o del que sigui– ja tot equival a tot? Vull dir: és possible distingir, encara? Les grans obres, a les llibreries, estan tapades per centenars de llibres dolents.

R. Mira: tot això no tindrà la més mínima importància des del moment en què les coses es miraran amb perspectiva. És igual si, en els prestatges d'una llibreria, el llibre més espantós pren el lloc a una obra mestra. Amb el temps, tot estarà al lloc que es mereix. Per dir-ho clar: el cànon el fan aquelles obres que són capaces

© Ricardo Sánchez

de tallar l'alè a altres creadors. Qualsevol cànon s'estableix d'aquesta manera: el de la literatura, el de la música, el de la pintura... Fins i tot el cànon de l'arquitectura, a pesar de ser l'art amb més intervenció exterior, i en el qual moltes vegades l'arquitecte es veu obligat a seduir un poderós abans de poder crear... Tot i així, però, els cànons són sempre establerts pels propis creadors, a partir de l'admiració que els desperten les obres de creadors anteriors –o contemporanis– a ells.

P. És com una cadena, doncs?

R. Sí, és una cadena. A Europa, la cosa ha funcionat així des del Renaixement fins ara. I crec que la cosa continua i continuarà funcionant així, a pesar que la indústria i els mitjans de comunicació vulguin posar la quantitat de públic com a excusa per imposar els seus criteris. El creador té una mirada sobre el seu propi territori de creació que els altres no tenen, i aquesta mirada és l'únic criteri que compta. Fixa-t'hi: entre els grans, hi ha una coincidència total a l'hora de designar els grans, com a mínim els grans anteriors. Com és que hi ha aquesta coincidència? Perquè el seu criteri és superior al dels altres. I ja està. L'única alternativa a això, a aquesta jerarquia i a aquesta superioritat de criteris, és la dissolució de l'art. I com que l'art no es dissoldrà, la cadena seguirà funcionant.

P. Per seguir participant d'aquesta cadena, però, cal un sentiment o una idea de tradició que ara potser s'està perdent. Vull

dir: actualment, hi ha bons novel·listes que s'han criat més cinematogràficament que no pas novel·lísticament.

R. A veure... Si això fos certament així –cosa que a mi em costa de creure–, només seria un altre episodi de la transposició entre arts i estètiques que sempre s'ha anat produint. Sempre hi ha hagut pintors seduïts per la música, músics seduïts per la pintura, etc. Sempre hi ha hagut una seducció mútua entre les arts. Ara bé: si tu em demanes si es pot ser un gran pintor sense saber pintura, jo et diré que no. Es pot ser un gran novel·lista sense saber escriure? Tampoc. Qui ensenya a escriure? El cine o la lectura? La lectura. Doncs ja hem recuperat un altre cop la cadena.

P. Qui diu, però, que d'aquí a dos cents anys Thomas Mann o Faulkner no hauran caigut del pedestal canònic?

R. La nostra experiència.

P. La nostra experiència també ens pot recordar que Shakespeare va ser bandejat o menystingut durant segles.

R. Però no fins al punt de dir que no valia res. Shakespeare va ser bandejat durant un temps sobretot perquè la cultura francesa mai no el va voler admetre. Des del moment, però, que un gran creador –el que fos– va assenyalar Shakespeare dient que era un geni, tots els altres, tots els altres grans creadors, varen sorprendre's de no haver-se'n adonat abans, i el varen situar al lloc de la cadena que li pertocava.

P. Qui ens investeix d'autoritat per decidir qui és gran i qui no?

R. L'ansietat. Quan una obra t'impacta, quan una obra et talla l'alè, tu sents i saps que allò és gran. Com s'explica? No s'explica, és senzillament així.

P. I quin és el paper del crític literari en aquesta cadena o en aquest joc?

R. La crítica hi intervé des del moment que el crític és també un creador, perquè és capaç de mirar, de llegir, d'experimentar, d'entendre amb les entranyes. Les entranyes no fallen.

P. El canón, doncs, també és visceral i atzarós?

R. Sí, com tot l'art. A qui li toca ser un geni? A qui li toca fer grans obres? És atzar.

P. És atzar i és fisiologia...

R. Sobretot és atzar. Imagina't una persona molt dotada, que s'hagi plantejat de fer una obra molt gran, però que hagi comès uns quants errors en el seu disseny d'execució. Doncs bé, aquesta obra no serà una gran obra, i potser la frustració de no assolir l'objectiu volgut li provocarà una tal depressió, a aquesta persona, que li impedirà de tornar a escriure mai més. Doncs bé, això és l'atzar, i no és trist ni és alegre, simplement és així i prou. Que quedi, però, clara una cosa: el geni va acompanyat de molt atzar, però no és només atzar.

P. Quines altres coses més és el geni?

R. És voluntat, és talent, és formació, és esforç, és reconeixement de la pròpia capacitat...

P. També és una bona dosi d'autoconfiança cega, no?

R. Sí, també. Són moltes les peces que coformen el geni.

P. A l'hora d'establir el canón d'una literatura, quins són els elements característics i constituents de les obres, de cada una d'elles en particular, que haurien de ser més tinguts en compte?

R. Hi ha coses que es veuen de seguida. Una d'elles és el talent reflectit, o l'eloqüència, digues-li com vulguis. N'hi ha prou amb llegir un paràgraf de diferents llibres d'autors diversos per establir una gradació entre ells. També és cert que, per ser capaç de fer això, abans t'has d'haver entrenat i has d'haver educat la mirada. Encara que això tampoc no és cert del tot, perquè un té o no té aquesta mirada lectora...

P. Torneu a apel·lar a la visceralitat, a la intuïció, a alguna cosa que ens supera. No es pot racionalitzar el reconeixement del talent?

R. No és només una qüestió d'intuïció; el talent també es pot analitzar i racionalitzar: pots comprovar si hi ha sub-text o no hi ha sub-text, si l'arquitectura d'un paràgraf s'aguanta dreta o no, si els paràgrafs estan ben organitzats...

P. Un paràgraf de Faulkner, ara, s'inclou dins els paràgrafs ben organitzats, però en aparèixer només degué ser percebut com a pura desorganització.

R. No, no era més desorganitzat que un paràgraf de Proust –i tampoc no era més sublim. A més: una altra cosa és que hi hagi escriptors que reinventin sintaxis, i que això faci que, des del punt de vista de la tradició, com a renovadors que són, sigui difícil admetre'ls. I això és el que va passar amb Faulkner i amb Proust. L'Espriu ensenyava sempre una gramàtica francesa en què tots els exemples i tots els exemples dels errors eren de Proust. I això fa que Proust sigui Proust. Qui és, però, capaç de cometre tants errors significatius com Proust o com Faulkner? Doncs molt pocs, perquè molt pocs tenen la seva invenció lingüística i la seva capacitat i el seu atreviment per forçar el llenguatge. En definitiva: el talent és analitzable. I d'aquí ve la importància de la bona crítica. La crítica sent amb les vísceres, però després ho posa en net, és a dir, ho raona, i ho fa més intel·ligible per a tots aquells que no tenen aquesta mirada visceral artística, que ja t'he dit que no és només intuïtiva. L'art és sempre aquest punt de trobada entre la raó i la intuïció, la simbiosi de l'estómac amb les més altes facultats intel·lectuals.

P. Per acabar: faci un canón dels millors autors balears del segle XX.

R. D'entrada, dos poetes: Costa i Llobera i Joan Alcover. Aquests són imprescindibles, fundacionals. Sense el seu tractament de l'idioma, a la poesia catalana en conjunt potser li hagués costat molt més de trobar un punt dolç. També Mossèn Alcover és imprescindible, per les seves torrentades de creació lingüística. També Llorenç Villalonga, que és un autor molt irregular, però una part de l'obra del qual és extraordinària. Com més ens acostem al present, més difícil és d'anar incorporant canón... Als quatre noms que he dit, però, hi afegiria els de Blai Bonet, Baltasar Porcel i Miquel Àngel Riera. I ja està. No en tinc cap mena de dubte: els canons, com més restringits, millor.

Pere Antoni Pons

Els escriptors balears del segle XX

(Una temptativa de cànon)

Qüestionari

1 Quins serien, al vostre parer, els deu llibres de més rellevància i qualitat que els escriptors balears varen publicar el segle XX?

1.1 Narrativa

1.2 Poesia

1.3 Teatre (assenyalau únicament cinc títols)

1.4 Prosa de no ficció (assaig, memòries, dietaris, llibres de viatges...)

[Nota: en aquest apartat no s'hi han d'incloure els estudis filològics, literaris, històrics o científics]

2 Escriuiu el nom dels deu personatges balears que, al vostre parer, varen fer, durant el segle XX, l'aportació global més important a la cultura escrita. En aquest cas també pot tenir-se en compte la que va ser publicada en castellà, a causa del seu origen periodístic o no.

[Nota: en aquest apartat s'hi poden incloure els estudis filològics, literaris, històrics o científics]

Consideracions

1. Prèviament a la resposta, l'enquestat podrà fer algunes consideracions, la llargària de les quals, però, no ha de sobrepassar les deu línies.

2. L'opció de resposta preferible en l'apartat 1.2 és aquella en què s'assenyalarà específicament un títol concret. Ara bé, pot ser admissible triar l'obra d'un autor determinat en el seu conjunt. Per exemple: Obra poètica d'X.

3. Si algun dels enquestats decideix deixar de respondre algun dels apartats, publicarem la part de la resposta que ens trameti.

4. A l'apartat 1.1., tant s'hi poden incloure novel·les com llibres de contes.

5. A l'apartat 1.2., també poden seleccionar-se antologies poètiques, tant si són d'un autor com d'un conjunt d'autors.

6. Les obres seleccionades hauran d'haver estat publicades entre el 1900 i el 1999 (ambdós inclosos).

7. L'autoria de les obres seleccionades ha de correspondre a escriptors que varen néixer a les Balears, al marge de quin hagi estat el seu lloc de residència.

8. A l'apartat 2 es tracta de prendre en consideració la totalitat de l'obra escrita de l'autor, en l'idioma que sigui, i tant en l'àmbit de la creació literària com en el de la recerca humanística o científica. Els noms que siguin seleccionats en aquest apartat també ho podran ser, amb unes obres concretes, en els diferents subapartats de l'apartat 1.

9. A l'hora de fer la tria, entre els criteris que caldria tenir en compte hi podria haver, entre d'altres, els següents: la qualitat lingüística i formal, l'originalitat i la profunditat del món que s'hi expressa, la representativitat d'època, l'impacte sobre la tradició literària, l'ampliació dels coneixement en un determinat camp del saber...

Les respostes

Sam Abrams.

Crític literari

He d'iniciar la meua resposta a l'enquesta amb una declaració contundent: la contribució de la literatura de les Illes Balears al conjunt de la literatura del territori lingüístic durant el segle XX només es pot qualificar d'absolutament imprescindible i extraordinària. El dia que es miri la literatura catalana en el seu conjunt, sense prejudicis, s'hauran de reescriure tots els manuals per poder atribuir als autors illencs el lloc que realment els correspon.

Uns mots sobre les limitacions de la meua tria: he hagut de desestimar certs autors per criteris extraliteraris. Així, he deixat de banda Joan Mascaró i Fornés i Enrique Fajarnés Cardona perquè el gruix de la seva obra és fet en anglès i en castellà, respectivament. És també el que ha passat amb la magnífica obra periodística de Miquel dels Sants Oliver. He prescindit dels dos grans rondallistes, Mossèn Alcover i Joan Castelló i Guasch, perquè em sembla que la seva genial activitat de catalogació i recreació de la literatura popular pertany més aviat al segle XIX que no pas al XX.

1.1 S. Galmés, *Flor de card*; A. Ruiz i Pablo, *Del cor de la terra*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *Míster Evasió*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; B. Mesquida, *Excelsior o El temps escrit*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; V. Puig, *Primera fuga*; G. Galmés, *La vida perdurable*.

1.2 [Nota: donada l'excepcional riquesa i importància de l'aportació de la poesia de les Illes Balears al conjunt de la literatura catalana, em nego a concedir-li la mateixa importància que a la narrativa i a la prosa de no ficció. Per això trobareu dues vegades i mitja més poesia que obres dels altres gèneres]

M. Costa i Llobera, Obra poètica (a partir de *Tradicions i fantasies*); J. Alcover, *Cap al tard* i *Poemes bíblics*; G. Alomar, *La columna de foc*; B. Rosselló-Pòrcel, Obra poètica; M. Villangómez, Obra poètica; B. Bonet, Obra poètica (a partir de *Cant espiritual*); J.M. Llompart, Obra poètica; Ll. Moyà, Obra poètica (a partir de *Ocells i peixos*); J. Vidal Alcover, Obra poètica; B. Fiol, Obra poètica; M. Bauçà, Obra poèti-

ca; R. Jaume, *Plaça de la boira*; M.À. Riera, Obra poètica; J. Pomar, Obra poètica; D. Huguet, Obra poètica (segons la nova edició de S. Alzamora); Jean Serra, Obra poètica; Josep Marí, Obra poètica; J. Albertí, Obra poètica; A. Vidal Ferrando, Obra poètica; V. Puig, Obra poètica; À. Terron, Obra poètica; A. Vidal, Obra poètica; Ponç Pons, Obra poètica; Arnau Pons, *Desertar*.

1.3 Ll. Villalonga, *Faust*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; Ll. Moyà, *Teatre de la llibertat*; M. Villangómez, *Se suspèn la funció*; B. Porcel, *Teatre*.

1.4 1.4. M. Costa i Llobera, *Visions de la Palestina*; Mossèn Alcover/F. de B. Moll, *Diccionari Català-Valencià-Balear*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; F. de B. Moll, *Memòries*; Gafim, *Tres viatges amb calma per l'illa de la calma*; M. Villangómez, *L'any en estampes*; B. Bonet, *Diaris* (el conjunt dels quatre volums segons la nova edició de Xavier Lloveras); J. Vidal Alcover, *Síntesi d'història de la literatura catalana*; V. Puig, *Porta incògnita*; A. Marí, *La voluntat expressiva*.

2 M. Costa i Llobera, J. Alcover, Ll. Villalonga, F. de B. Moll, B.

Rosselló-Pòrcel, M. Villangómez, B. Bonet, B. Fiol, B. Porcel, V. Puig.

Maria Magdalena Alomar Vanrell.

Ensenyant

1.3 P. Capellà, *El Rei Pepet*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; B. Porcel, *Els condemnats*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut o Fins al darrer mot*; Biel Jordà, *Mira'm*.

Sebastià Alzamora.

Escriptor

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; A.M. Alcover (Jordi d'es Racó), *Rondaies mallorquines*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; M.S. Oliver, *L'Hostal de la Bolla*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; M.A. Riera, *Els déus inaccessibles*; S. Galmés, *Flor de card*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; Ll. Villalonga, *Andrea Victrix*; B. Porcel, *El cor del senglar*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Bonet,

Obra poètica; B. Fiol, Obra poètica; M. Bauçà, *El crepuscle encén estels*; A. Vidal, *L'animal que no existeix*; J.M. Llompart, *Poemes de Mondragó*; J. Vidal Alcover, *L'hora verda*; D. Huguet, *Ofici de sords*.

1.3 Ll. Villalonga, *Desbarats*; B. Bonet, *Parasceve*; J. Torrendell, *Els encarrilats*; P. Capellà, Obra dramàtica; A. Ballester, *Siau benvingut*.

1.4 M.S. Oliver, Obra assagística i periodística; G. Alomar, Obra assagística i periodística; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; M. Costa i Llobera, *Visions de la Palestina*; J. Mascaró, *Creació de la fe*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; F. de B. Moll, *Un home de combat*; B. Porcel, *Mediterrània. Onatges tumultuosos*; M. Bauçà, *El canvi*; B. Bonet, *Cicle memorialístic (Els ulls, La mirada, La motivació i el film, Pere Pau)*.

2 A.M. Alcover, M. Costa i Llobera, M.S. Oliver, G. Alomar, F. de B. Moll, Ll. Villalonga, B. Porcel, B. Bonet, J.M. Llompart, J. Masot i Muntaner; i M. Villangómez, M. Dolç i Ll. Ribet, per les seves traduccions.

Gràfiques Mallorca

Ferrers, 2 - Polígon Ind. d'Inca - Tel. 971 50 14 02 - Fax 971 88 10 01 - 07300 INCA - Illes Balears

Carme Arnau.

Historiadora de la literatura

1.1 Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; M.À. Riera, *Els déus inaccessibles*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M.A. Salvà, *Obra poètica*; B. Bonet, *L'Evangelí segons un de tants*; M. Villangómez, *Antologia poètica*; J.M. Llompart, *Man-dràgola*.

2 F. de B. Moll, A.M. Alcover, M. Costa i Llobera, J. Alcover, B. Rosselló-Pòrcel, Ll. Villalonga, B. Porcel.

Joan Arrom.

Professor de Secundària i responsable de la secció teatral de "Lluc"

1.3 Ll. Villalonga, *Obra dramàtica*; Ll. Moyà, *Obra dramàtica*; B. Porcel, *Obra dramàtica*; A. Ballester, *Obra dramàtica*; Josep-Pere Peyró, *Obra dramàtica*.

[Nota: M'hauria agradat poder incloure, com a obra d'autor, la dramaturgia i la posada en escena de Pere Fullana, amb Iguana Teatre, de muntatges com: *Sa varietat en sa locura*, *Twist & Txèkhov*, *Una nit al racó de plaça*, *Memòria d'en Julià* i *Macbeth*. Així mateix, considero que hi podria haver inclòs una obra que enceta el segle, *Els encarrilats*, de Joan Torrendell, i una altra que el tanca, però que s'ha publicat fora del termini que marca aquesta enquesta: *Un bou ha mort Manolete*, de Llorenç Capellà]

Jaume Aulet Amela.

Professor de Literatura Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona

Consideracions prèvies:

Intentar establir un cànon sempre és una operació complexa i polèmica, però no per això menys interessant. En el cas de la literatura mallorquina ja hi ha hagut alguns intents prou reeixits (com el de la "Biblioteca Bàsica de Mallorca"), els quals han estat especialment útils a l'hora de la difusió dels títols escollits entre un públic majoritari. Com és lògic, quan es demana l'opinió d'una persona concreta sempre es barregen factors subjectius.

En el meu cas –i tenint en compte que la cronologia abraça tot un segle– he tingut en compte les preferències personals, però també la tria d'aquelles obres que, per motius diversos, crec que han estat especialment significatives en el context en el qual van sorgir. No he establert cap ordre de prioritat dins dels respectius blocs. En l'apartat 1 l'ordenació és cronològica i en el 2 alfabètica.

1.1 J. Rosselló de Son Fortesa, *Tardanies*; A. Ruiz i Pablo, *Del cor de la terra. Proses menorquines*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; B. Bonet, *El mar*; Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; M. A. Oliver, *El vaixell d'iràs i no tornarà*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M. Ferrà, *A mig camí*; M.A. Salvà, *Espigues en flor*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Bauçà, *Una bella història*; M. Villangómez, *El cop a la terra*; B. Bonet, *L'Evangelí segons un de tants*; J.M. Llompart, *La terra d'Argensa*; Ponç Pons, *El salobre*.

1.3 J. Torrendell, *Els encarrilats*; Ll. Moyà, *Fàlaris*; B. Porcel, *La simbomba fosca*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; A. Ballester, *Joc de tres* [hem de considerar-lo autor mallorquí tot i haver nascut, gairebé circumstancialment, a Gavà].

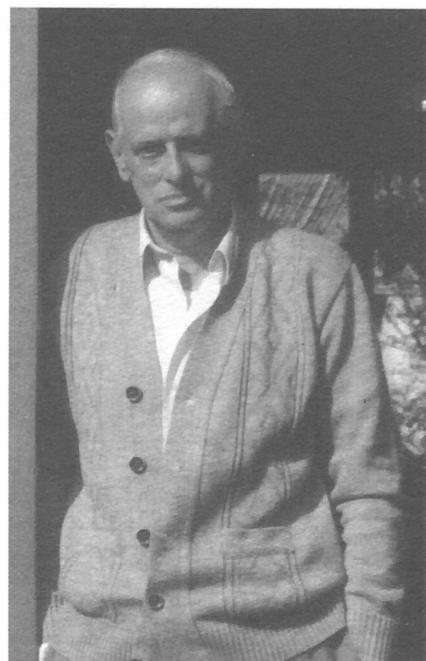
1.4 G. Alomar, *El futurisme. Articles d'El Poble català (1904-1906)*; J. Alcover, *La humanització de l'art*; M.S. Oliver, *La ciutat de Mallorca*; J. Estelrich, *Fènix o l'esperit de la Renaixença*; Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; N.M. Rubió i Tudurí, *Viatges i caceres a l'Àfrica negra*; F. de B. Moll, *Els altres quaranta anys*; J. Melià, *Els mallorquins*; B. Porcel, *Les illes encantades*.

2 A.M. Alcover, G. Alomar, M. Costa i Llobera, J.M. Llompart, J. Mas i Vives, J. Massot i Muntaner, F. de B. Moll, M.S. Oliver, J. Pons i Marquès, Joan Veny.

Alexandre Ballester.

Cronista oficial de la vila de Sa Pobla. Autor de teatre

Totes les lectures d'autors balears, i d'altres països del món, que al llarg

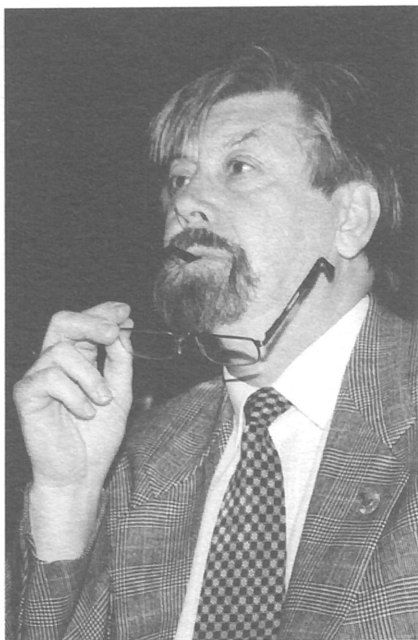
Blai Bonet

de la meua vida he realitzat, per un cantó o per un altre, sempre han estat profitoses. Un llibre és quelcom més que un objecte de lectura, és una creació, més o manco encertada que, com la mateixa vida, s'ha de respectar. Em molesta, em desassossega, haver de fer triadelles, haver d'escollir.

Naturalment, entenc les exigències d'"una temptativa de cànon", si bé em caldria més espai per raonar, un a un, els motius, literaris o emocionals, de les meves eleccions. Amb tot, com que qui comanda és el meu gust particular, heus ací un intent de selecció.

1.1 J. Rosselló de Son Fortesa, *Tardanies*; S. Galmés, *Flor de card*; M.S. Oliver, *L'Hostal de la Bolla*; Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; B. Vidal i Tomàs, *Memòries d'una estàtua*; A. Vicens, *Material de fulletó*; M.A. Riera, *Morir quan cal*; M.A. Oliver, *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*; B. Porcel, *El cor del senglar*; C. Riera, *La meitat de l'ànima*.

1.2 J. Alcover, *Cap al tard*; M. Costa i Llobera, *La deixa del geni grec*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Dolç, *El somni encetat*; B. Bonet, *Entre el coral i l'espiga*; M. Bauçà, *Una bella història*; B. Fiol, *Calaloscans*; J. Vidal Alcover, *Terra negra*; J.M. Llompart, *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*; D. Pons, *Mapa del desig*.

Baltasar Porcel

Pel que fa a la segona, he de dir que moltes de les obres que he seleccionat varen ser lectures de fa ja bastants anys, de la meua època d'estudiant, i són llibres que no he rellegit (tal vegada només alguns poemes concrets o algunes pàgines). Per tant, no sé si ara em farien el mateix efecte, o si les podria citar com a les més rellevants. De totes maneres, he procurat contestar el màxim de propostes que he pogut.

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; G. Frontera, *Obra narrativa*; M.À. Riera, *L'endemà de mai*; V. Puig, *Dones que fumen*.

1.2 J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; B. Bonet, *Obra poètica*; J. Vidal Alcover, *El dolor de cada dia*; M. Bauçà, *Una bella història*; B. Fiol, *Calaloscans*; M.A. Riera, *El pis de la badia*; Ponç Pons, *Obra poètica*.

1.4 V. Puig, *Bosc endins*; M. Bauçà, *El canvi*; M.S. Oliver, *Obra completa*; *Diccionari Català-Valencià-Balear*; F. de B. Moll, *Obra completa*; J.M. Llompart, *Obra completa*; J.A. Grimalt, *Obra completa*.

Jordi Castellanos.

Catedràtic de Literatura Catalana a la UAB

1.1 Salvador Galmés, *Narrativa*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; N.M. Rubió i Tudurí, *No ho sap ningú*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; B. Bonet, *El mar*; C. Riera, *Te deix, amor, la mar com a penyora*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; M. Bauçà, *Carrer Marsala*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; G. Alomar, *La columna de foc*; M.A. Salvà, *Espigues en flor*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *El cop a la terra*; M. Bauçà, *Una bella història*; B. Bonet, *Cant espiritual*; B. Fiol, *Contribució de bàrbars*; J.M. Llompart, *La capella dels dolors i altres poemes*.

1.3 B. Porcel, *Els condemnats*; Ll. Villalonga, *Desbarats*.

1.4 G. Alomar, *El futurisme*; G. Colom, *Entre el caliu i la cendra*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; M.S. Oliver, *Obres catalanes*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; B. Porcel, *Grans catalans d'ara*.

2 M. Costa i Llobera, J. Alcover, A.M. Alcover, G. Alomar, M.S. Oliver, Ll. Villalonga, J.M. Llompart, J. Massot i Muntaner, F. de B. Moll, B. Porcel.

Ramon Diaz i Villalonga.

Professor de Secundària i Professor de Didàctica de la Literatura a la UIB

Nota: L'ordre en què he posat les obres i els autors no implica en cap cas un ordre de preferència.

1.1 B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; M.A. Oliver, *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*; A. Vicens, *39º a l'ombra*; M.A. Oliver, *Joana E*, Biel Mesquida, *L'adolescent de sal*; P. Faner, *Un regne per a mi*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; S. Galmés, *Narracions*; Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; C. Riera, *Contes*.

1.2 B. Bonet, *Obra poètica*; J. Alcover, *Obra poètica*; B. Rosselló-Pòrcel, *Obra poètica*; J.M. Llompart, *Obra poètica*; M. Villangómez, *Obra poètica*; D. Huguet, *Obra poètica*; M. Costa i Llobera, *Obra poètica*; Ponç Pons, *Obra poètica*; J. Vidal Alcover, *Obra poètica*; B. Mesquida, *Obra poètica*.

1.3 B. Porcel, *La simbomba fosca*; J. Torrendell, *Els encarrilats*; Ll. Moyà, *Obra teatral*; P. Capellà, *Obra teatral*.

1.4 F. de B. Moll, *Memòries*.

2 A.M. Alcover, F. de B. Moll, Guillem Colom, J. Massot i Muntaner, I. Macabich, V. Rosselló Verger, M.S. Oliver, J. Melià, R. Ginard.

* Bartomeu Fiol

El concepte de cànon literari –com el més general de cànon artístic– em sembla un concepte perillós ja que la seva concreció usualment simplifica massa la tasca de la crítica, tant de l'acadèmica com la dels mitjans de comunicació. D'una banda,

1.3 M. Puigserver, *L'amo en Sion*; P. Capellà, *El rei Pepet*; M. Mayol, *Dilluns de festa major*; A. Ballester, alguna de les obres.

1.4 G. Alomar, *Obra completa*; J. Estelrich, *Obra completa*; J. Sureda i Blanes, *Petites històries i Mallorquins d'ahir*; F. de B. Moll, *Memòries*; G. Janer Manila, *Implicació social i humana del teatre. Biografia apassionada de Cristina Valls*; J. Melià, *Els mallorquins*; B. Torres Gost, *Itinerario espiritual de un poeta. Miguel Costa y Llobera. 1854-1922*.

2 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines i Diccionari Català-Valencià-Balear*; F. de B. Moll, *Estudis filològics*; R. Ginard, *Cançon popular de Mallorca*; G. Colom Casanovas, *Biogeografia de las Baleares*; Francesc Bonafè, *Flora de Mallorca*; Antoni Pons Pastor, *Historia de Mallorca*; Ll. Capellà, *Diccionari vermell*.

Neus Canyelles Estapé.

Filòloga (tasques de traducció i correcció) i col·laboradora en premsa

Només dues consideracions prèvies. La primera és referir-me a la dificultat que sempre ha suposat per a mi el fet d'haver de triar, o de destacar unes qualitats sobre unes altres. I més encara quan l'objecte de l'elecció abraça, com en aquest cas, tot un segle de literatura i són tantes les obres que cal haver llegit.

em sembla que tendeix a "cosificar-se" o immobilitzar-se; de l'altra, crec que els que la utilitzen donen massa poca atenció –si en donen cap– a l'obra dels autors que encara no feim vaumes (però tot arribarà).

1.1 S. Galmés, Obra narrativa; Ll. Villalonga, Obra novel·lística; B. Porcel, Obra novel·lística; B. Vidal i Tomàs, *La vida en rosa*; B. Bonet, *El mar*; J. Vidal Alcover, *Mirall de la veu i el crit*; M.À. Riera, *Fuïta i martiri de Sant Andreu Milà*; M.A. Riera, *Morir quan cal*; A. Vicens, *39ª a l'ombra*; C. Riera, *Tè deix, amor, la mar com a penyora*; M.A. Oliver, *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*; G. Frontera, *Un cor massa madur*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Obra poètica*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, Obra poètica; B. Bonet, Obra poètica (malgrat la irregularitat); Ll. Moyà, *La posada de la núvia*; J.M. Llompart, Obra poètica; M.A. Riera, *Poemes a Nai*; M. Bauçà, Obra poètica; J. Albertí, *Era plena de canoes*; A. Terrón, Obra poètica; P. Rosselló, *L'hort de la lluna*; J. Pomar, *Retorn a casa*.

1.3 P. Capellà, *Sa pesta*; B. Porcel, *La simbomba fosca*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*.

1.4 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; G. Mir, *El mallorquinisme polític. 1840-1936*; J. Massot i Muntaner, *Estudis literaris i sobre la Guerra Civil*; V. Puig, *Bosc endins*; A. Serra, *L'anàrquica escriptura a la terra inexistent*; A. Serra, *El (meu) testament literari*; B. Porcel, *Mediterrània. Onatges tumultuosos*.

2 M.S. Oliver, A.M. Alcover, G. Alomar, F. de B. Moll, Ll. Villalonga, J.M. Llompart, B. Bonet, J. Melià, B. Porcel, J. Massot i Muntaner.

Josep Antoni Grimalt.

Catedràtic del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*, Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; Ll. Villalonga, *Mort de Dama*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*;

S. Galmés, *Flor de card*; S. Galmés, *Narracions*; M.S. Oliver, *L'hostal de la bolla*; Ll. Moyà, *A Robines també plou o La rebel·lió dels titelles*; B. Bonet, *El mar*.

1.2 [M'estim més no contestar-hi perquè som un lector pèssim de poesia. La meua resposta vendria determinada pels manuals]

1.3 Ll. Moyà, una obra, però no sabria dir quina; A. Ballester, *Siau benvingut*; P. Capellà, *El rei Pepet*; A. Ruiz i Pablo i F. Erdozain, *Viatge tràgic de l'amo En Xec de s'Uastrà*.

1.4 F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*.

2 J. Melià, J.M. Llompart, J. Vidal Alcover, A.M. Alcover, F. de B. Moll, J. Estelrich, M.A. Salvà (per *Mireia*), Ll. Riber, M. Dolç [Els tres darrers figuren a la llista en atenció a la seva obra com a traductors, especialment de clàssics. No sé on pertoca citar l'obra del *Cançonier* del Pare Ginard].

Gabriel Janer Manila.

Catedràtic d'Antropologia de l'Educació a la UIB

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; S. Galmés, *Flor de card*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; Ll. Villalonga, *Mort de Dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; B. Porcel, *Difunts sota els ametllers en flor*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; P. Faner, *Moro de rei*; A. Vidal Ferrando, *La mà del jardiner*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.A. Salvà, traducció de *Mireia*; B. Bonet, *Entre el coral i l'espiga*; Ll. Moyà, *Hispania Citerior*; J. Vidal Alcover, *L'hora verda*; M. Villangómez, *Declarat amb el vent*; J.M. Llompart, *Jerusalem*; J. Pomar, *Imatge de la por*; Ponç Pons, *Pessoanes*.

1.3 M. Puigserver, *L'amo en Sion*; P. Capellà, *El rei Pepet*; M. Mayol, *Dilluns de festa major*; J. Mas, *Ca nostra*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*.

1.4 A.M. Alcover, *Quatre anys de vicari general*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; G. Alomar, *La pena de mort*; J. Estelrich, *Entre la vida*

Miquel Àngel Riera

i els llibres; G. Forteza, *Estudis sobre arquitectura i urbanisme*; J. Melià, *Els mallorquins*; J. Sureda i Blanes, *Mallorca i la tradició tècnica*; M. Gayà, *Històries i memòries*; J.M. Llompart, *Països Catalans i altres reflexions*; G. Mir, *El mallorquinisme polític*.

2 M.S. Oliver, G. Alomar, F. de B. Moll, R. Ginard Bauçà, M. Dolç, M. Villangómez, J.M. Llompart, J. Massot i Muntaner, J. Miralles i Montserrat, Pere Rosselló Bover.

Joan F. López Casasnovas.

Professor de llengua i Literatura a Secundària

1.1 Ll. Villalonga, *Mort de dama*; A.M. Alcover, *Rondalles mallorquines*; M.A. Riera, *Illa Flaubert*; C. Riera, *La meitat de l'ànima*; P. Faner, *Un regne per a mi*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; J. Pons, *El laberint de les girafes*; M. López Crespi, *L'amagatall*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J.M. Llompart, Obra poètica; M. Villangómez, Obra poètica; G. Gomila, *La sorra calenta*; B. Bonet, Obra poètica; M.À. Riera, Obra poètica; J. Serra, Obra poètica; Ponç Pons, Obra poètica; A. Vidal Ferrando, Obra poètica.

1.3 Pere Capellà, *L'amo de Son Magraner*; Ll. Moyà, *Fàlaris*; A.

Ballester, *Les llàgrimes del vienès*; J. Mas, *Ca nostra*; Ll. Capellà, *Un bou ha mort Manolete*.

1.4 F.B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; A.M. Alcover, Dietaris; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; V. Puig, *L'os de Cuvier*; G. Alomar, *El futurisme i altres assaigs*; A. Marí, *La voluntat expressiva*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; M.A. Salvà, *Viatge a Orient*.

2 F. de B. Moll, A.M. Alcover, J.M. Llompart, G. Alomar, M. Villangómez, G. Colom i Casasnovas, I. Macabich, J. Hernández Mora, J. Melià, J. Mascaró Fornés.

Vicenç Llorca.

Escriptor

Introducció

L'aportació de la literatura baleàrica al cànion de les lletres catalanes del segle XX ha estat de primer ordre. Es pot dir que, des de l'època de Ramon Llull, mai no s'havia viscut un segle tan ric des d'una perspectiva literària

a les Illes. Això provoca que puguem parlar també d'una pròpia línia de desenvolupament i, per tant, que puguem establir un cànion propi. Pel que fa a la narrativa, cal destacar que, tot i esclatar a partir de la darrera meitat del segle XX, pren una gran centralitat en el conjunt de la literatura catalana contemporània. D'una altra banda, la poesia presenta una línia constant de qualitat i singularitat creativa fins als nostres dies, tot oferint algunes de les millors obres en llengua catalana. Igualment, l'assaig i la prosa de no ficció han conegut propostes que han col·laborat en la construcció del pensament estètic i literari de la nostra cultura. Finalment, cal no oblidar l'aportació de lingüistes, periodistes i erudits en l'eixamplament d'horitzons de les nostres lletres.

1.1 B. Bonet, *El mar*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; P. Faner, *Fins al cel*; G. Janer Manila, *Els rius de Babilònia*; M.À. Riera, *Els déus inaccessibles*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; A. Marí, *El camí de Vincennes*; Maria de la Pau Janer, *Natura d'anguila*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; G. Alomar, *La columna de foc*; M.A. Salvà, *Espigues en flor*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J.M. Llompart, *Poemes de Mondragó*; M. Villangómez, *El cop a la terra*; M.À. Riera, *Poemes a Nai*; B. Bonet, *L'Evangelí segons un de tants*; J. Vidal Alcover, *Sonets a Eurídice*.

1.4 M.S. Oliver, *La literatura en Mallorca*; M. Costa i Llobera, *La forma poètica*; J. Alcover, *Art i literatura*; G. Alomar, *El Futurisme*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; B. Porcel, *Viatge literari a Mallorca*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; A. Marí, *La voluntat expressiva*; J. Massot i Muntaner, *Escriptors i erudits contemporanis*; V. Puig, *L'home de l'abric*.

2 M. Costa i Llobera, J. Alcover, A.M. Alcover, M.S. Oliver, G. Alomar, M. Ferrà i Juan, Ll. Villalonga, F. de B. Moll, B. Rosselló-Pòrcel, B. Bonet, M.A. Riera, B. Porcel, J. Massot i Muntaner, C. Riera.

Embat

Pge. Papa Juan XXIII, 5 - E
Tel. 971 713 350 - Fax: 971 213 641
Geranis Centre
07002 Palma de Mallorca
E-mail: adminembat@balear.onenet.es

C/ Sant Miquel, 55 - 1ª planta
Tel. i Fax: 971 71 03 04

· PEDAGOGIA I PSICOLOGIA · LLIBRES
DE CINEMA · LITERATURA · CIÈNCIES SOCIALS
· LLIBRERIA UNIVERSITÀRIA

Isidor Marí.

Professor a la Universitat Oberta de Catalunya

Consideracions prèvies

He d'acollir-me necessàriament a l'opció de donar una resposta incompleta i sens dubte parcial –si n'hi ha alguna que no ho sigui: després dels anys setanta, la meua activitat s'ha allunyat bastant de la literatura i de les mateixes Illes Balears. D'altra banda, els àmbits de difusió de la nostra literatura estan molt condicionats pel fet insular, i crec que el meu desconeixement de la literatura feta a Menorca encara és més profund. Per tant, no em sent capaç de fer una valoració basada en un coneixement raonablement complet de les obres publicades, i encara menys de les obres teatrals representades. D'allò que en tot cas em sent menys insegur és de les propostes eivissenques que mereixen ser considerades a l'hora d'establir el cànon literari de les Balears.

1.1 Ll. Villalonga, *Mort de Dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; M. Villangómez, *L'any en estampes*; B. Bonet, *Míster Evasió*; B. Porcel, *cavalls cap a la fosca*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; M.À. Riera, *Els déus inaccessibles*; Jordi Juan Riquer, *Metges... o traficants?*; A. Vicens, *39ª graus a l'ombra*; P. Faner, *Un regne per a mi*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.A. Salvà, *Espigues en flor*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *Obra poètica*; J.M. Llompart, *Obra poètica*; M. Bauçà, *Obra poètica*; B. Fiol, *Obra poètica*; Josep Marí, *Obra poètica*; Jean Serra, *Obra poètica*.

1.4 J. Melià, *Els mallorquins*; J.M. Llompart, *Països Catalans i altres reflexions*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; M. Villangómez, *Eivissa: la terra, la història i la gent*; A. Marí, *La voluntat expressiva*; Josep Marí, *Mentre passen els núvols*.

2 A.M. Alcover, G. Alomar, M.S. Oliver, Isidor Macabich, F. de B. Moll, M. Villangómez, J.M. Llompart, J. Melià, Joan Marí Cardona.

Joan Mas i Vives.

Catedràtic de Literatura Catalana de la UIB

Dues notes prèvies:

Primera: Cal relativitzar les respos-

tes que a continuació propòs a la vostra enquesta. Per diverses raons:

a) La selecció autèntica, la bona, la farà el temps amb lentitud i pertinàcia. A hores d'ara només Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i Llorenç Villalonga tenen el pas assegurat a l'Olimp. Els altres encara hauran de passar proves dures. Això si és que l'Olimp pot resistir la pressió del nostre món tecnològic i, a més, es digna a reservar una parcel·la petita per a la cultura catalana d'aquestes illes. Supòsits més aviat improbables.

b) No puc garantir un mínim de fiabilitat a les meves respostes. Són conseqüència de lectures massa poc sistemàtiques. Algunes responen a impressions llunyanes, d'altres al meu tracte professional amb la literatura i alguna a preferències molt personals que no tinc cap interès especial a compartir.

Segona: Entre els títols dels apartats de narrativa, poesia i obres dramàtiques intencionadament he evitat de no repetir cap autor. Això impedeix que uns pocs noms es reparteixin tot el pastís, però potser falseja un poc la intenció de l'enquesta. Voldria tanmateix que se'm respectàs aquesta decisió.

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; M.S. Oliver, *La Ciutat de Mallorca*; A. Mus, *La Senyora*; M.À. Riera, *Fuïta i martiri de sant Andreu Milà* [després titulada *Andreu Milà*]; G. Janer Manila, *Els rius de Babilònia*; P. Faner, *Un regne per a mi*; Ll. Capellà, *Ailòviu*; M.A. Oliver, *Joana E*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J.M. Llompart, *Mandràgola*; J. Vidal Alcover, *El dolor de cada dia*; M. Villangómez, *Els dies*; M. Bauçà, *Una bella història*; M.A. Salvà, *Antologia poètica*; D. Huguet, *Ofici de sords*; A. Vidal, *Necròpsia*.

1.3 A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*; J. Torrendell, *Els encarrilats*; P. Capellà, *Sa pesta*; Ll. Moyà, *El ball de les baldufes*; J. Mas Bauçà, *Una dona és per a un rei*.

1.4 Ll. Riber, *la minyonia d'un infant orat*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; M. Villangómez, *L'any en estampes*; A. Marí, *La voluntat expressiva*; D. Huguet, *Les fites netes*; M. Gayà, *Històries i me-*

mòries; G. Alomar, *El futurisme*; J.M. Llompart i A. Vicens, *Vocabulari privat*; G. Frontera, *Galeria d'ombres*; V. Puig, *Bosc endins*.

2 M.S. Oliver, A.M. Alcover, G. Alomar, J. Alcover, M. Costa i Llobera, M.A. Salvà, Ll. Villalonga, F. de B. Moll, J.M. Llompart, J. Massot i Muntaner.

Joan Miralles Montserrat.

Catedràtic de Llengua Catalana de la UIB

1.1 J. Rosselló de Son Fortesa, *Manyoc de fruita mallorquina*; M.S. Oliver, *La Ciutat de Mallorca*; *Illa daurada*; S. Galmés, *Contes breus*; A.M. Alcover, *Aplec de Rondalles mallorquines*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Porcel, *Difunts sota els ametllers en flor*; G. Janer, *El cementiri de les roses*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.S. Oliver, *Poesies*; M.A. Salvà, *Obra poètica*; G. Alomar, *La columna de foc*; Ll. Riber, *A sol ixent*; M. Ferrà, *A mig camí*; B. Rosselló-Pòrcel, *Obra poètica*; M. Villangómez, *Obra poètica*; J.M. Llompart, *Obra poètica*.

1.3 R. Picó i Campamar, *La filla del segador*; J. Torrendell, *Els encarrilats*; M. Puigserver, *Es metge nou*; P. Capellà, *L'amo de Son Magraner*; B. Porcel, *Els condemnats*.

1.4 G. Alomar, *La pena de mort*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; J. Estelrich, *Fènix o l'esperit de la Renaixença*; M. Ferrà, *Articles periodístics*; A. Caimari, *Perfils de la ciutat*; M. Costa i Llobera, *Discursos*; A.M. Alcover, *Dietaris de viatges*.

2 A.M. Alcover, F. de B. Moll, M. Costa i Llobera, J. Alcover, M.S. Oliver, Ll. Riber, J. Estelrich, B. Porcel, Ll. Villalonga, J. Massot i Muntaner.

Joaquim Molas.

Catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona.

Observacions:

1. Per raons òbvies, la meua tria és substancialment històrica, vull dir: només té en compte els autors vivents d'obra molt contrastada. Potser valdria la pena que la revista s'arrisqués a fer-ne una d'exclusiva sobre la lite-

Joan Alcover

ratura actual [per exemple: sobre la dels 30 anys de democràcia o sobre la dels 5 primers anys del segle XXI].

2. Alguns autors, per motius cronològics, s'encavallen entre els segles XIX-XX, però, per ser fidel a les normes establertes, només he pres en consideració les obres publicades dins el segle XX malgrat que això suposi, com en els casos de Costa i Llobera i Antoni M. Alcover, una mutilació.

3. Alguns cops he dubtat entre dos autors o entre dues obres d'un mateix autor. I ho he consignat.

4. Sento no haver pogut distingir entre el gènere novel·la i el gènere conte i haver hagut de prescindir de dos llibres, per a mi, excel·lents: *El lledoner de la clastra*, de Llorenç Villalonga, i *Les maniobres de l'amor*, de Baltasar Porcel.

1.1 M.S. Oliver, *L'Hostal de la Bolla*; S. Galmés, *Narracions breus i Flor de card*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; B. Bonet, *Míster Evasió*; B. Porcel, *Els Argonautes o El cor del senglar*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *La deixa del geni grec*; M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.S. Oliver, *Poesies*; M.A. Salvà, *El retorn*, o G. Alomar, *La Columna de Foc*; M. Ferrà, *A mig camí*, o M. Dolç, traducció de l'*Eneida*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *Sonets de Ba-*

lansat o El cop a la terra; B. Bonet, *Cant espiritual o L'Evangeli segons un de tants*; J.M. Llompart, *Mandràgola*, o B. Fiol, *Catàleg de matèries*.

1.3. Ll. Villalonga, *Faust*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; N.M. Rubió i Tudurí, *Ulisses a l'Argòlida*; Ll. Moyà, *Entremesos*; A. Ballester, *Joc de tres o Dins un gruix de vellut*.

1.4. J. Alcover, *Art i literatura*; G. Alomar, *El Futurisme*; A.M. Alcover, *Dietari de l'eixida a Alemanya i altres nacions*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; Ll. Ribet, *Els camins del paradís perdut o La minyonia d'un infant orat*; N.M. Rubió i Tudurí, *Viatges i caceres a l'Àfrica negra*; B. Bonet, *Dietaris (Els ulls, etc.)*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; B. Porcel, *Les Illes encantades o Mediterrània. Onatges tumultuosos*; B. Porcel, *L'àguila daurada*.

2. M. Costa i Llobera, J. Alcover, G. Alomar, M.S. Oliver, A.M. Alcover, F. de B. Moll, Ll. Villalonga, B. Bonet, B. Porcel, J. Massot i Muntaner.

Francesc de B. Moll Marquès.
Editor

Més que enumerar els deu llibres de més rellevància i qualitat publicats el segle XX pels escriptors balears dins cada gènere, que suposaria per part meua un coneixement exhaustiu que per desgràcia no tenc, he optat per enumerar els autors més rellevants; i de la seva obra, triar el títol que va iniciar o consolidar el seu prestigi, o bé va suposar una aportació interessant al gènere de què es tracta.

També cal dir que he seguit un ordre més o menys cronològic d'aparició de cada obra. Això i la limitació de títols a esmentar ha fet que els més joves, i uns quants dels vells, que tenen obres perfectament "canonitzables", hagin quedat fora de la meua llista.

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; S. Galmés, *La dida i altres narracions*; Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *La lluna i el Cala Llamp*; A. Vicens, *39º graus a l'ombra*; G. Janer Manila, *Han plogut panteres*; M.A. Riera, *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.A.

Salvà, *El retorn*; B. Rosselló-Pòrcel, *Obra poètica*; J. Vidal Alcover, *El dolor de cada dia*; M. Villangómez, *El cop a la terra*; B. Bonet, *L'Evangeli segons un de tants*; M.À. Riera, *Poemes a Nai*; Ll. Moyà, *Presidi major*; J.M. Llompart, *Spiritual*.

1.3 B. Ferrà, *Es calçons de mestre Lluc*; P. Capellà, *Sa pesta*; Ll. Moyà, *Fàlaris*; B. Porcel, *La simbomba fosca*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*.

1.4 A.M. Alcover, *Diari de viatges*; G. Alomar, *Sobre liberalisme i nacionalisme*; J. Estelrich, *Fenix o l'esperit de la Renaixença*; M. Ferrà, *Articles i assaigs*; J. Sureda i Blanes, *La creació científica*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; J.M. Llompart, *Retòrica i poètica*; B. Bonet, *Pere Pau*; B. Porcel, *Mediterrània. Onatges tumultuosos*.

2 M.S. Oliver, A.M. Alcover, G. Alomar, F. de B. Moll, R. Ginard Bauçà, Ll. Villalonga, J. Vidal Alcover, J.M. Llompart, M.A. Riera, J. Melià.

Josep Murgades Barceló.
Catedràtic de Filologia Catalana a la UB

Aquest és un cànon que poc té gaire a veure amb l'ofici d'un docent universitari de literatura. És un cànon més aviat de lector corrent (amb filies i fòbies acusades com les de qualsevol altre); i també, com a molt, és el cànon d'un professional (de la filologia, en aquest cas). Això vol dir que les obres aquí esmentades, cal no prendre-se-les com una recomanació professoral (acadèmica, doncs), sinó com una simple confidència personal, irrellevant per a tothom que no sigui qui l'expressa.

1.1 Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *Difunts sota els ametllers en flor*; M.A. Oliver, *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*; C. Riera, *Te deix, amor, la mar com a penyora*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; B. Mesquida, *L'adolescent de sa*; M. Bauçà, *L'estuari*; M.A. Riera, *Illa Flaubert*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; B. Bonet, *Cant espiritual*; M. Villangómez, *Declarat amb el vent*; G. Janer Manila, *Sexe i cultura a Mallorca: el Cançonet*; J.M. Llompart, *Mandràgola*; M. Bauçà, *Obra*

poètica completa 1959-1983; B. Fiol, *Tot jo és una exageració*; B. Fiol, *Cròniques bàrbares*.

1.3 Ll. Villalonga, *Faust*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; Ll. Moyà, *Fàlaris*; G. Janer Manila, *Sexe i cultura a Mallorca: la narrativa oral i el teatre*; J. Vidal Alcover, *Ca barret!*

1.4 G. Alomar, *El futurisme*; A.M. Alcover, *Dietari de la meua eixida a Alemanya i altres nacions*; N.M. Rubió i Tudurí, *Viatges i caceres a l'Àfrica negra*; J. Melià, *Els mallorquins*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*; F. de B. Moll, *Els altres quaranta anys (1935-1974)*; G. Colom, *Entre el caliu i la cendra. Memòries 1890-1970*; A. Mari, *L'home de geni*; G. Janer Manila, *L'educació de l'home que riu*; M. Bauçà, *El canvi*.

2 F. Hernández Sanz, *Una Sociedad de Cultura establecida en Mahón durante la segunda mitad del siglo XVIII*; F. de B. Moll, *Gramàtica Històrica Catalana*; F. de B. Moll, *L'home per la paraula*; J.M. Llompart, *La literatura moderna a les Balears*; J. Mascaró i Pasarius, *Corpus de toponímia de Mallorca*; J. Massot i Muntaner, *Els mallorquins i la llengua autòctona*; J. Massot i Muntaner, *Els intel·lectuals mallorquins durant el franquisme*; J. Veny, *Introducció a la dialectologia catalana*; A. Artigues, *Mecanismes de poder. Escrits de sociolingüística*; C. Martínez i Taberner, *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*.

Francesc Perelló Felani.
Coordinador del Diccionari del teatre a les Illes Balears

1.3 Ll. Villalonga, *Desbarats*; P. Capellà, *L'amo de Son Magraner*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*; B. Porcel, *Els condemnats*; Ll. Moyà, *Entremesos*.

Jaume Pomar Llambias.
Periodista i escriptor

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; S. Galmés, *Narracions breus*; B. Bonet, *El mar*; B. Porcel, *El cor del senglar*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; A.-Ll. Ferrer, el díptic *Dies d'ira a l'illa i Adéu, turons, adéu*; G. Frontera, *La ruta dels cangurs*; G. Janer Manila, *El cementiri de les roses*; A. Serra, *Carrer de l'Argenteria*, 36.

1.2 J. Alcover, *Cap al tard*; M. Costa i Llobera, *Horacianes*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; B. Bonet, *L'Evangeli segons un de tants*; J. Vidal Alcover, *El fill pròdig*; M. Villangómez, *Els béns incompatibles*; J.M. Llompart, *Jerusalem*; M. Bauçà, *Una bella història*; B. Fiol, *Calaloscans*; Guillem d'Efak, *Madona i l'arbre*.

1.3 Ll. Villalonga, *Desbarats*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*; P. Capellà, *El rei Pepet*; B. Porcel, *Història d'una guerra*; M. Mayol, *Dilluns de festa major*.

1.4 Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; Ll. Villalonga, *Falses memòries de Salvador Orlan*; B. Bonet, *Diari (Els ulls, La mirada, La motivació i el film i Pere Pau)*; M. Villangómez, *Eivissa. La terra - la història - la gent*; B. Porcel, *Arran de mar*; G. Frontera, *Imatge del paradís*; M. Forteza Pinya, *Del meu temps*; G. Janer Manila, *Satan estima Berlín*; Ll. Maicas, *Quadern de viatge*.

2 F. de B. Moll, G. Alomar, M.S. Oliver, J. Mascaró Fornés, Ll. Villalonga, J. Massot i Muntaner, J. Melià, Cristòfol Serra, Andreu Ferrer, Maties Vallès.

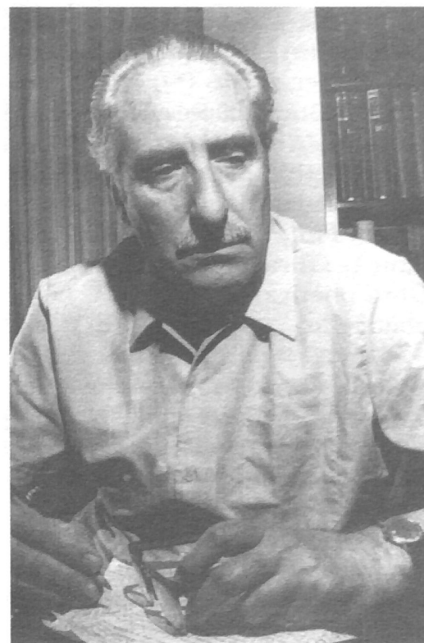
Damià Pons i Pons.

Professor de Literatura Catalana Contemporània (UIB)

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; S. Galmés, *Narracions*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; B. Bonet, *El mar i Mister Evasió*; M.À. Riera, *L'endemà de mai*; C. Riera, *Dins el darrer blau*.

1.2 M. Costa i Llobera, *La deixa del geni grec i Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.A. Salvà, *Obra poètica*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *Obra poètica*; B. Bonet, *Obra poètica*; J.M. Llompart, *Obra poètica*; B. Fiol, *Obra poètica*; M.À. Riera, *Obra poètica*; D. Huguet, *Ofici de sords i Traus badats*.

1.3 J. Torrendell, *Els encarrilats*; P. Capellà, *L'amo de Son Magraner*; Ll. Villalonga, *Obra global*; Ll. Moyà, *Obra global*; Baltasar Porcel, *Obra global*; A. Ballester, *Joc de tres*.

Marià Villangómez

1.4 J. Alcover, *Humanització de l'art i altres assaigs*; M.S. Oliver, *Obra assagística i periodística*; G. Alomar, *El futurisme i altres assaigs*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; Ll. Ribet, *La minyonia d'un infant orat*; J. Sureda i Blanes, *Obra global*; F. de B. Moll: *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; B. Porcel, *Mediterrània. Onatges tumultuosos*; Ll. Capellà, *Diccionari vermell*.

2 A. M. Alcover; M.S. Oliver; G. Alomar; Ll. Villalonga; F. de B. Moll; G. Colom i Casasnovas; V. M. Rosselló Verger; B. Porcel; J. Melià; G. Janer Manila; J. Massot i Muntaner.

Baltasar Porcel.
Escriptor

En la meua selecció, ens trobarem amb uns llibres que en alguns casos, a més de considerar-los bons, per a mi són referencials (els assenyalo amb un asterisc).

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies Mallorquines*; M.S. Oliver, *L'Hostal de la Bolla (*)*; Ll. Villalonga, *Mort de dama (*)*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines (*)*; S. Galmés, *Narracions (*)*; J. Rosselló de Son Fortesa, *Tardanies*; B. Bonet, *Haceldama*; C. Riera, *Te deix, amor, la mar com a penyora*; N.M. Rubió i Tudurí, *No ho sap ningú*; G. Janer Manila, *Els alicorns*; V. Puig, *Dones que fumen*.

- 1.2** J. Alcover, *Cap al tard* (*); M. Costa i Llobera, *Obra poètica*; M.S. Oliver, *Poesies* (*); M.A. Salvà, *Obra poètica*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *Obra poètica*; B. Bonet, *Obra poètica*; J. Vidal Alcover, *L'hora verda* (*); B. Fiol, *Obra poètica* (*); M. Bauçà, *Obra poètica*; J. Pomar, *Obra poètica*; S. Alzamora, *Obra poètica*.

- 13** B. Ferrà, *Es calçons de mestre Lluc*; J. Torrendell, *Els encarrilats*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; M. Mayol, *Dilluns de festa major*; P. Capellà, *L'amo de Son Magraner*; A. Ballesster, *Siau benvingut*.

- 1.4** M.S. Oliver, *Obra completa* (*); J. Alcover, *Humanització de l'art i altres assaigs*; G. Alomar, *El futurisme i altres assaigs*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; M.A. Salvà, *Entre el record i l'enyorança*; Ll. Ribes, *La minyonia d'un infant orat*; J. Sureda i Blanes, *Obra completa*; F. de B. Moll, *Memòries*; G. Fuster Mayans "Gafim", *Tres viatges amb calma per l'illa de la calma* (*); B. Bonet, *Diaris (Els ulls, La mirada, La motivació i el film i Pere Pau)*; V. Puig, *Cent dies del mil·lenni*.

- 2** A.M. Alcover, M.S. Oliver (*),
A. Ruiz i Pablo, Joan Baptista
Ensenat Pujol (*) (*Historia de la baro-
nia de los señores obispos de Mallorca en
Barcelona*), Isidor Macabich, F. de B.
Moll (*), Ll. Villalonga (*), M. San-
chis Guarner, Alvaro Santamaría (*),
B. Bonet, J. Mascaró Pasarius, Gabriel
Llompарт, J. Massot i Muntaner.

Miquel Rayó Ferrer.

Professor d'Educació Secundària, orientador.

Benvolguts, crec que era Pla que va dir alguna cosa com aquesta: la literatura catalana és de taula camilla i de dissabtes als capvespres. No us fieu de la meua memòria. Si visqués ara, per ventura Pla afegiria, amb la mateixa mordacitat: “ni de departament universitari o de professors de català”. No us ho prengueu malament, per favor. Però, al capdavant, configurar un cànon és un joc, i hem de procurar no creure’ns que el joc és un procés determinant o inqüestionable. Ara toca jugar amb la jugueta del cànon. Doncs, juguem-hi. Un altre dia us comentaré el meu desig de construir un cànon de lectures per a tots els infants de parla catalana

—com el tenen informalment elaborat els de parla anglesa. Perquè tots els nostres infants tinguin una base compartida de lectures... Seria útil? No ho sé. Tan útil, però, com el que ara pretenem fer entre tots de la literatura a les Balears del segle XX. Moltes gràcies per creure que la meua opinió (de cap manera acadèmica) pot ser incorporada a l'enquesta. Segur que el número de **Lluc** serà interessant. (L'ordre de les obres que us comunic a continuació no indica preferències ni escalafons; utilitz un ordre alfabètic, dels títols).

- 1.1** Ll. Capellà, *Ailòviu*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Porcel, *Difunts sota els ametllers en flor*; J.C. Llop, *El informe Stein*; B. Bonet, *El mar*; M.A. Riera, *Illa Flaubert*; Ll. Ribet, *La minyona d'un infant orat*; S. Galmés, *Narracions*; A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; G. Janer Manila, *Tot quant veus és el mar*.

- 12** J.M. Llompart, Obra poètica; B. Fiol, Obra poètica; B. Rosselló-Pòrcel, Obra poètica; M. Villan Gómez, Obra poètica; M.A. Salvà, Obra poètica; A. Vidal Ferrando, Obra poètica; Ponç Pons, Obra poètica.

SUBSCRIVIU-VOS A SERRA D'OR

Una revista que us posarà al corrent de moltes coses i que us farà sentir batejar el pols de la vida cultural dels Països Catalans, inseparable de la llengua i de la política en el sentit més ampli i més noble.

Subscripció per a un any (11 números), al preu de 47 €, IVA inclòs, a partir del mes
de l'any (A l'estranger: Europa, 61,80 €. Resta del món, 99 \$)

SERRA
D'OR

Nom i cognoms

adreça

codi postal població

telèfon

Se subscriu a **SERRA D'OR** a partir del mes de de l'any amb la quota anual de 47 €, Europa: 61,80 €, resta del món: 99 \$, que pagarà per:

- ☐ Gir postal (Adjunteu fotocòpia del resguard) ☐ Taló bancari adjunt

- ☐
- Pagament amb targeta de crèdit. Data de caducitat .. / ..

Núm. |

- ☐ Domiciliació bancària: Banc/Caixa

Població del Banc/Caixa

Titular del compte

Entitat Oficina DC Compte

Signatura

ESCRIVIU AMB MAJÚSCULES

tica; J.C. Llop, *Obra poètica*; M.A. Riera, *Obra poètica*.

1.3 P. Capellà, *El rei Pepet*; G. Janer Manila, *La princesa embruixada*; Joan Mas, *Obra global*.

1.4 C. Serra, *Diario de signos*; F. de B. Moll, *Memòries*; B. Bonet, *Cicle memorialístic (Els ulls, La mirada, La motivació i el film, Pere Pau)*; Pere Joan, *Obra graficoliterària*; M.A. Oliver, *Traducció de Moby Dick*.

2 B. Vidal i Tomàs, B. Bonet, Cristóbal Serra, D. Pons, F. de B. Moll, G. Janer Manila, J.M. Llompart, M. Villangómez, Rafel Jaume, Antoni Serra.

Pere Rosselló Bover.

Professor de Literatura Catalana de la UIB

No crec que encara hi hagi suficient distància temporal per decidir objectivament quines obres han de constituir el cànon de la literatura de les Balears del segle XX. Tampoc no crec que el meu criteri hagi de tenir cap pes en aquesta tria, ja que jo no he llegit la totalitat dels llibres produïts durant el segle passat, ni estic en la situació d'objectivitat imprescindible per a emetre un judici d'aquestes característiques. Això no obstant, he decidit contestar aquesta enquesta per l'apreci que sent per la revista *Lluc* i per les persones que la dirigeixen. Per aquest motiu he optat per triar preferentment les obres i els autors més allunyats de l'actualitat, aquells que ja han demostrat resistir el pas del temps.

1.1 M.S. Oliver, *Flors del silenci*; S. Galmés, *Narracions breus*; J. Rosselló de Son Fortesa, *Tardanies*; Ll. Riber, *Els camins del paradís perdut*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; N.M. Rubió i Tudurí, *No ho sap ningú*; J. Vidal Alcover, *Tertúlia a Ciutat*; M.A. Riera, *Els déus inaccessibles*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Poesies* (1907); J. Alcover, *Cap al tard*; G. Alomar, *La columna de foc*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Villangómez, *Sonets de Balansat*; M.A. Riera, *Poemes a Naï*; J.M. Llompart, *Jerusalem*; Ll. Moyà, *Hispania Citerior*; B. Bonet, *El jove*; D. Huguet, *Les flors de la claror*.

1.3 J. Torrendell, *Els encarrilats*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; B. Bonet,

Parasceve, Ll. Moyà, *El ball de les baldufes*; J. Vidal Alcover, *Edip*.

1.4 Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; J. Melià, *Els mallorquins*; J.M. Llompart, *Retòrica i poètica***; M. Gayà, *Històries i memòries*; R. Ginard Bauçà, *Croquis artanencs*; J. Sureda Blanes, *El paisatge d'Artà*; M. Villangómez, *L'any en estampes*; D. Huguet, *Les fites netes*.

2 M.S. Oliver, A.M. Alcover, G. Alomar, M. Ferrà Juan, F. de B. Moll, J.M. Llompart, J. Melià, J. Vidal Alcover, J. Massot i Muntaner, Anthony Bonner.

** [No consider que aquest llibre sigui un recull d'estudis filològics, sinó més bé un aplec d'assajos sobre escriptors i sobre obres d'un caràcter divulgatiu o assagístic]

Jeroni Salom.

Funcionari

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; S. Galmés, *La dida i altres narracions*; J. Vidal Alcover, *Els anys i els dies*; M.A. Oliver, *Crineres de foc*; A. Serra, *Llibre de família*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; Ll. Capellà, *Un dia de maig*; A. Vicens, *39^a a l'ombra*; G. Frontera, *Rera els turons del record*.

1.2 B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Bonet, *L'Evangeli segons un de tants*; B. Fiol, *Camp Rodó*; J. Pomar, *Elegies*; J. Vidal Alcover, *El dolor de cada dia*; M. Costa i Llobera, *Horacianes*; V. Puig, *L'estiu madur*; D. Pons, *Mapa del diseg*; J.M. Llompart, *Spiritual*.

1.3 A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*; Ll. Villalonga, *Faust*; Ll. Moyà, *Fàlaris*; A.M. Thomàs, *Mary Anne Walkey*; J. Vidal Alcover, *Una Roma per Cèsar*.

1.4 F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; F. de B. Moll, *Els altres quaranta anys*; V. Puig, *Bosc endins*; D. Huguet, *Les fites netes*; A. Serra, *L'anàrquica escriptura a la Terra Inexistent*; Ll. Capellà, *La Mallorca del clavell*; A. Mari, *La voluntat expressiva*; J. Estelrich, *Entre la vida i els llibres*; J. Melià, *Els mallorquins*; Víctor Gayà, *Manual per protegir-se de mestres i educadors*; J.

Vidal Alcover, *El Mirador (Articles publicats en el diari Avui 1976-1991)*.

2 F. de B. Moll, M.S. Oliver, G. Alomar, J. Vidal Alcover, A. Ferret, M.A. Colomar, J. Sureda i Blanes, A.M. Alcover, J.M. Llompart, J. Massot i Muntaner.

Gabriel de la S. T. Sampol.

Poeta, traductor, investigador, professor

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; S. Galmés, *Narracions*; Ll. Riber, *traducció de La guerra de Jugurta*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; M.À. Riera, *Andreu Milà*; G. Cabrer, *Merlot*; B. Porcel, *Solnegre*; A. Vicens, *Febre alta*; J.A. Grimalt, *traducció de La princesa de Clèves*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Poesies*; J. Alcover, *Cap al tard*; M.A. Salvà, *Mireia*; G. Colom i M. Dolç, *traducció d'Els Lusíades*; M. Dolç, *traducció de l'Eneida (en vers)*; M. Villangómez, *Sonets de Balansat*; B. Bonet, *El color*; Ll. Moyà, *Via crucis*; J. Vidal Alcover, *Sonets a Eurídice*; M. Pons, *Sis bronzes grisos d'alba*.

1.3 J. Torrendell, *Els encarrilats*; P. Capellà, *Sa pesta*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; J. Mas, *Ca nostra*; X. Forteza, *El dimoni ja no fa por a ningú*.

1.4 M.S. Oliver, *La Ciutat de Mallorca*; M. Costa i Llobera, *La forma poètica*; J. Alcover, *Humanització de l'art*; G. Alomar, *El futurisme*; A.M. Alcover, *Articles polèmics*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; F. de B. Moll, *Memòries*; M. Dolç, *traducció de Les Confessions de sant Agustí*; Josep Amengual Batle, *traducció de la carta del bisbe Sever*.

2 M. Costa i Llobera, J. Alcover, A.M. Alcover, Ll. Villalonga, F. de B. Moll, R. Ginard, M. Villangómez, Ll. Moyà, J.M. Llompart.

Antoni Serra i Bauçà.

Periodista i "treballador de la paraula"

Efectivament, com ja s'esmenta a l'enquesta, la literatura catalana –ni cap altra Literatura, així, en majúscula– no es pot plantejar o analitzar des d'una òptica competitiva i convencional. La Literatura s'ha de veure des d'una perspectiva oberta, enriquidora (vull dir, relacionada amb d'altres literatures i

B. Rosselló-Pòrcel

cultures) i alhora renovadora, directament involucrada en la societat –política, social i econòmica– on es produeix i, és clar, també en el temps concret que la determina. Per tant, a les meves respostes no hi ha una valoració de qualitat o d'interès personal pel que fa al lloc que ocupen els títols i noms dels personatges. Tots els títols i personatges –i d'altres que he deixat de citar per raons d'espai– em mereixen el mateix respecte i consideració.

1.1 Blai Bonet, *Mister Evasió*; M.A. Oliver, *El vaixell d'Iràs i no Torraràs*; Ll. Capellà, *Un dia de maig*; Ll. Villalonga, *Bearn o la sala de les nines*; J. Vidal Alcover, *La vida fàcil*; S. Galmés, *Quadrets i pinzellades*; B. Porcel, *Els escorpins*; V. Puig, *Dones que fumen*; A. Vicens, *La santa*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*.

1.2 J. Pomar, *Elegies*; B. Fiol, *Catalans*; M. Costa i Llobera, *Obra Completa*; A. Vidal, *Els dies tranquils*; M.C. Santos, *Arquitectures d'absències*; B. Bonet, *Comèdia*; B. Rosselló-Pòrcel, *Obra Completa*; M. Bauçà, *Una bella història*; J.M. Llompart, *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*; D. Huguet, *Esquena de ganivet*.

1.3 1.3. P. Capellà, *Sa Pesta*; A.M. Thomàs, *Mary Anne Walkley (una tragèdia anglesa)*; A. Ballester, *Un baül groc per a Nofre Taylor*; Ll. Capellà, *El pasdoble*; J. Soler i Antich, *El misteri de les flors de paper*.

1.4 G. Alomar, *Verba*; J. Massot i Muntaner, *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*; M. Pujals i Manuel Santana, *Classificació 3R (El cinema a Mallorca)*; D. Ginard, *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins*; P. Rosselló Bover, *L'obra de Salvador Galmés i Sanxo (1876-1951)*; X. Ensenyat, *Quan venia l'esquadra*; F. de B. Moll, *Memòries*; M. Verdaguier, *La ciutat desvanecida*; M.S. Oliver, *La literatura en Mallorca*; J. Sureda i Blanes, *La creació científica*.

2 F. de B. Moll, M.A. Colomar, J.M. Llompart, A. Ferret i Sobral, B. Barceló Pons, Miquel Ferrà, A.M. Alcover, Margalida Pons, Jeroni Salom, M.S. Oliver.

Vicent Simbor Roig.

Catedràtic de Literatura Catalana de la UV

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; M.À. Riera, *Els déus inacessibles*; B. Bonet, *Mister Evasió*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; P. Faner, *Un regne per a mi*; A. Mari, *El camí de Vincennes*; Ll. Villalonga, *Tots els contes*; B. Porcel, *Tots els contes*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J.M. Llompart, *Mandràgola*; B. Bonet, *L'Evangelí segons un de tants*; M. Villangómez, *Declarat amb el vent*; M.A. Salvà, *Poesies*; Miquel Bauçà, *Les Mirsines: colònia de vacances*; M.À. Riera, *Biografia*; J. Vidal Alcover, *Sonets a Eurídice*.

1.3 Ll. Villalonga, *Desbarats-La marquesa de Pax i altres desbarats*; B. Porcel, *Els condemnats*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut (facem comèdia)*; Ll. Moyà, *El fogó dels jueus*; J. Vidal Alcover, *Una Roma per Cèsar*.

1.4 Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; N.M. Rubió i Tudurí, *Caceres a l'Àfrica tropical*; N.M. Rubió i Tudurí, *Viatges i caceres a l'Àfrica negra*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; F. de B. Moll, *Els altres quaranta anys*; G. Alomar, *El Futurisme*; B. Porcel, *Les Illes encantades*; M. Villangómez, *L'any en estampes*; B. Bonet, *Els ulls*; M.A. Salvà, *Entre el record i l'enyorança*.

2 F. de B. Moll, M. Costa i Llobera, J. Alcover, Ll. Villalonga, B. Bonet, J.M. Llompart, C. Riera, B. Porcel, M. Villangómez, J. Vidal Alcover.

Llorenç Soldevila i Balart.

Professor de Secundària a l'IES Alexandre Satorras, de Mataró, i de Literatura a la Universitat de Barcelona

Consideració prèvia:

L'aportació de les lletres illenques a la literatura catalana ha estat decisiva, com a mínim, en tres moments. El primer, a inicis del segle XX, amb les figures cabdals de Joan Alcover i Miquel Costa i les connexions amb, entre d'altres, Joaquim Ruyra i Josep Carner; el segon, centrat en l'impacte que va produir la irrupció de la figura de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, que facilità canvis en profunditat en la lírica de postguerra, i el tercer, a partir de l'obra de Llorenç Villalonga, la renovació i la diversificació que han dut a terme les noves llesves de narradors. Tanmateix, un fet bàsic que ha caracteritzat el pas del segle XX ha estat la continuïtat ascendent en el conreu literari de la llengua.

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Porcel, *Les primaveres i les tardors*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; B. Bonet, *El mar*; M.À. Riera, *Illa Flaubert*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; M.A. Oliver, *Joana E*; G. Janer Manila, *L'huna creixent sobre el Tàmesi*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; P. Faner, *Un regne per a mi*.

1.2 J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; M. Costa i Llobera, *Horacianes*; B. Bonet, *Cant espiritual*; J.M. Llompart, *Poemes de Montdragó*; M. Villangómez, *Declarat amb el vent*; J. Vidal Alcover, *El dolor de cada dia*; Ponç Pons, *Estigma*; B. Fiol, *Cròniques bàrbars*; M.A. Salvà, *Poesies*.

1.3 B. Porcel, *Els condemnats*; Ll. Villalonga, *Desbarats*; A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*; M. Mayol, *Can Miraprim*; Ll. Villalonga, *Faust*.

1.4 F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; M. Gayà, *Històries i memòries*; G. Colom, *Entre el caliu i la cendra*; V. Puig, *L'home de l'abric*; G. Janer Manila, *Petita memòria d'un mestre del meu temps*; G. Mir, *Els mallorquins i la modernitat*; J. Massot i Muntaner, *La guerra civil a Mallorca*; B. Bonet, *Els ulls*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; J.M. Llompart, *La literatura moderna a les Balears*.

2 F. de B. Moll, B. Porcel, Ll. Villalonga, J. Massot i Muntaner, C. Riera, J. Alcover, M.S. Oliver, M. Villangómez, P. Faner, J.M. Llompart.

Caterina Sureda Vallespir.
Directora de la Fundació Casa Museu
Llorenç Villalonga

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; S. Galmés, *Narracions*; M.À. Riera, *Andreu Milà*; B. Porcel, *Difunts sota els ametllers en flor*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; M.A. Oliver, *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*; Ll. Villalonga, *Les fures*; A. Mus, *La Senyora*.

1.2 B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J. Alcover, *Cap al tard*; J.M. Llompart, *Jerusalem*; B. Bonet, *L'Evangeli segons un de tants*; J.M. Llompart, *Mandràgola*; D. Huguet, *Esquena de ganivet*; J. Vidal Alcover, *El fill pròdig*; B. Bonet, *Entre el coral i l'espiga*; M. Villangómez, *Els béns incompatibles*; M.À. Riera, *Poemes a Nai*.

1.3 M. Mestre, *Anomenat lo Tort*; P. Capellà, *L'amo de Son Magraner*; Ll. Villalonga, *Faust*; Ll. Moyà, *El fogó dels jueus*.

1.4 J. Melià, *Els mallorquins*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys*; F. de B. Moll, *Els altres quaranta anys*; F. de B. Moll, *Un home de combat*; D. Pons, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles*; B. Porcel, *Exercicis més o menys espirituals*.

2 A.M. Alcover, Ll. Villalonga, J.M. Llompart, B. Bonet, F. de B. Moll, B. Rosselló-Pòrcel, J. Vidal Alcover, S. Galmés, B. Porcel, C. Riera.

Àngel Terron Homar.

Professor Titular de Química Inorgànica a la UIB i Escriptor

Contest l'enquesta amb la més bona voluntat. Òbviament he llegit més poesia que altres coses. Les meves opinions en narrativa o teatre són més subjectives i lligades a la meua biografia.

1.1 Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; B. Bonet, *El mar*; G. Frontera, *Un cor massa madur*; B. Mesquida, *L'adolescent de sal*; Ll. Capellà, *1920*; A. Vicens, *Terra seca*; M.À. Riera, *Els déus inaccessibles*; B. Porcel, *El cor del senglar*.

1.2 [Nota: En general preferesc esmentar l'Obra poètica ja que els poetes en el fons fan un únic llibre al llarg de la vida]

M. Costa i Llobera, Obra poètica;

J. Alcover, Obra poètica; B. Rosselló-Pòrcel, Obra poètica; Ll. Moyà, *Via Crucis i Presidi major*; J.M. Llompart, Obra poètica; M. Bauçà, Obra poètica; B. Fiol, Obra poètica; D. Huguet, Obra Poètica; Andreu Vidal, Obra poètica. I tants d'altres que ja no hi puc afegir.

1.3 A. Ballester, *Dins un gruix de vellut*.

1.4 D. Huguet, *Les fites netes*; B. Bonet, *Memòries* (4 volums); V. Puig, *Bosc endins*.

2 G. Alomar, J. Estelrich, M.S. Oliver, J. Sureda Blanes, F. de B. Moll, V. Puig.

Caterina Valriu Llinàs.

Professora de la UIB

1.1 A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; Ll. Villalonga, *Bearn o La sala de les nines*; S. Galmés, *Narracions*; Ll. Villalonga, *Mort de dama*; M.À. Riera, *Tetralogia sobre la guerra civil*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*; G. Janer Manila, *Paradís d'orquídees*.

1.2 R. Ginard [recopilador], *Cançoners popular de Mallorca*; M. Costa i Llobera, *Horacianes*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, *Imitació del foc*; J.M. Llompart, *Poemes de Montdrago*; B. Bonet, *Quatre poemes de Setmana Santa*; M.À. Riera, *Poemes a Nai*; J. Vidal Alcover, Obra poètica; Ponç Pons, Obra poètica.

1.3 P. Capellà, Obra teatral; Ll. Villalonga, *Faust*; B. Bonet, *Parasceve*; Ll. Moyà, *Fàlaris*.

1.4 Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; A.M. Alcover, *Dietaris*; F. de B. Moll, *Memòries*; G. Alomar, Obra assagística i periodística.

2 A.M. Alcover, F. de B. Moll, Ll. Villalonga, J. Massot i Muntaner, J. Vidal Alcover, M. Villangómez, M. Costa i Llobera, M.A. Riera, J. Mascaró Pasarius, G. Alomar.

Antònia Vicens.

Esriptora

Us vull agrair que compteu amb la meua opinió per al Dossier monogràfic "Els escriptors balears del segle XX (Una temptativa de cànon)". Us vull també felicitar per aquesta iniciativa. Els debats són necessaris.

Ara bé, pens que l'enquesta sobre quins són els deu llibres i els deu autors de més rellevància durant el segle XX dubt que motiví una resposta valorativa. M'atreviria a dir que la tria de noms i d'obres anirà més per amiguisme o per intercanvis de favors que no per una reflexió seriosa, sincera i valenta.

Fins i tot crec que podria (molts podríem) endevinar, sense haver de pensar gaire, qui anomenarà qui, i qui no anomenarà qui. Per tant m'abstenc de contestar l'enquesta tot i considerar que els resultats seran interessants, encara que potser no sempre des del punt de vista literari. Us agrairé que publiqueu el meu comentari. Cordialment.

Miquel Àngel Vidal i Pons.

Professor d'Institut

1.1 M.S. Oliver, *L'Hostal de la Bolla*; A.M. Alcover, *Aplec de Rondaies mallorquines*; S. Galmés, *Narracions*; J. Rosselló de Son Fortesa, *Tardanies*; Ll. Riber, *La minyonia d'un infant orat*; Ll. Villalonga, *Mort de dama i Bearn o La sala de les nines*; M.À. Riera, *Els déus inaccessibles*; C. Riera, *Dins el darrer blau*; B. Porcel, *Cavalls cap a la fosca*.

1.2 M. Costa i Llobera, *Poesia completa*; J. Alcover, *Cap al tard*; B. Rosselló-Pòrcel, Obra poètica; J.M. Llompart, *La Terra d'Argensa*; B. Bonet, *L'Evangeli segons un de tants*; M. Villangómez, *El cop a la terra*; Ll. Moyà, *Hispania Citerior*; J. Vidal Alcover, *Sonets a Eurídice*; M.À. Riera, *Poemes a Nai*; M. Bauçà, Obra poètica.

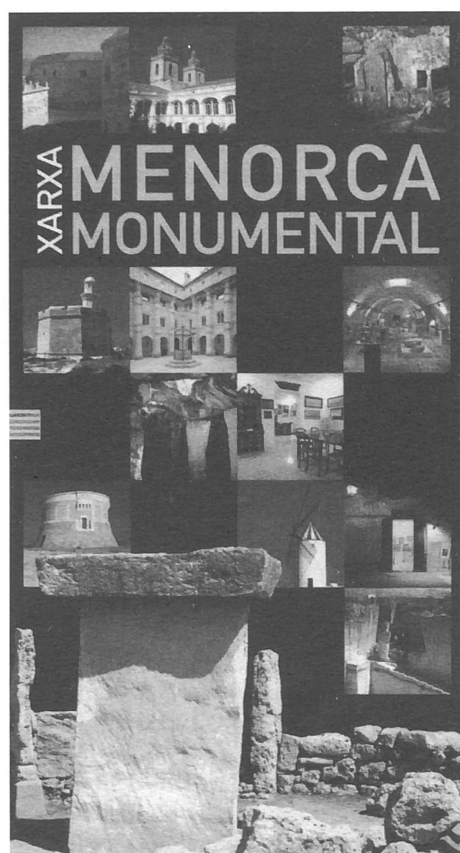
1.3 P. Capellà, *Sa Pesta*; Ll. Villalonga, *Aquil·les o l'impossible*; A. Ballester, *Siau benvingut*; Ll. Moyà, *El fogó dels jueus*; B. Porcel, *Els condemnats*.

1.4 M.S. Oliver, *Articles*; J. Alcover, *Humanització de l'art i altres escrits*; G. Alomar, *Conferències i Articles*; J. Pons Marquès, *Semblances*; M. Ferrà, *Assaigs*; G. Colom, *Entre el caliu i la cendra*; J. Sureda i Blanes, *Petites històries*; F. de B. Moll, *Els meus primers trenta anys i Els altres quaranta anys*; J. Melià, *La nació dels mallorquins*; J. Massot i Muntaner, *Els mallorquins i la llengua autòctona*.

2 A.M. Alcover, F. de B. Moll, M. Costa i Llobera, J. Alcover, M.S. Oliver, B. Rosselló-Pòrcel, J.M. Llompart, M. Villangómez, Ll. Villalonga, Ll. Riber.

VISITA ELS TESTIMONIS DE LA NOSTRA HISTÒRIA

VISITA ELS MONUMENTS I MUSEUS DE MENORCA

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

Departament de Cultura i Educació

Els resultats

En cada un dels cinc apartats de l'enquesta oferim la relació dels quinze autors (en el del teatre, tan sols deu) que han obtingut més mencions, ordenant-los de més a menys. Primerament, s'indica el nombre total de mencions que ha aconseguit cada un d'ells, i, a continuació, el nombre de mencions específiques que han rebut les seves diferents obres. En el requadre on es fa el còmput global de les mencions aconseguides en els quatre apartats, oferim la relació d'aquells autors que n'han obtingut més de cinc.

Podria haver succeït que a l'hora de fer el recompte haguéssim comès algun error. Si fos el cas, en demanem disculpes.

1.1. NARRATIVA

1. Llorenç Villalonga: 56 [*Bearn o La sala de les nines*, 31; *Mort de dama*, 21; Obra novellística, 1; *Les fures*, 1; *Andrea Vicitrix*, 1; Tots els contes, 1]
2. Baltasar Porcel: 34 [*Cavalls cap a la fosca*, 12; *Les primaveres i les tardors*, 6; *Difunts sota els ametllers en flor*, 5; *El cor del senglar*, 5; Obra novellística, 1; *Els Argonautes*, 1; *La lluna i el Cala Llamp*, 1; *Els escorpins*, 1; *Solnegre*, 1; Tots els contes, 1]
3. Miquel Àngel Riera: 27 [*Illa Flaubert*, 9; *Els déus inaccessibles*, 8; *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà/ Andreu Milà*, 5; *L'endemà de mai*, 2; *Morir quan cal*, 2; Tetralogia sobre la Guerra civil, 1]
4. Salvador Galmés: 24 [Narracions breus, 14; *Flor de card*, 6; *Quadrets i pinzellades*, 1; *La dida i altres narracions*, 2; Obra narrativa, 1]
4. Blai Bonet: 24 [*El mar*, 17; *Mister Evasió*, 6; *Haceldama*, 1]
4. Carme Riera: 24 [*Dins el darrer blau*, 17; *Te deix, amor, la mar com a penyora*, 4; *La meitat de l'ànima*, 2; Contes, 1]
7. Antoni Maria Alcover: 14 [*Aplec de Rondaies mallorquines*, 14]
7. Biel Mesquida: 14 [*L'adolescent de sal*, 13; *Excelsior o el temps escrit*, 1]
9. Maria Antònia Oliver: 11 [*Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà*, 5; *Joana E*, 3; *El vaixell d'iràs i no tornaràs*, 2; *Crineres de foc*, 1]

10. Llorenç Riber: 10 [*La minyona d'un infant orat*, 8; *Els camins del paradís perdut*, 1; la traducció de *La guerra de Jugurta*, 1]
11. Gabriel Janer Manila: 9 [*Els rius de Babilònia*, 2; *El cementiri de les roses*, 2; *Els alicorns*, 1; *Han plogut panteres*, 1; *Tot quant veus és el mar*, 1; *Lluna creixent sobre el Tàmesi*, 1; *Paradís d'orquídees*, 1]
11. Antònia Vicens: 9 [*39ª a l'ombra*, 5; *Material de fulletó*, 1; *La Santa*, 1; *Febre alta*, 1; i *Terra seca*, 1]
13. Miquel S. Oliver: 8 [*L'Hostal de la Bolla*, 5; *La ciutat de Mallorca. Illa daurada*, 2; *Flors del silenci*, 1]
13. Pau Faner: 8 [*Un regne per a mi*, 6; *Moro de rei*, 1; *Fins al cel*, 1]
15. Joan Rosselló de Son Fortesa: 6 [*Tardanies*, 5; *Manyoc de fruita mallorquina*, 1]

1.2. POESIA

1. Miquel Costa i Llobera: 31 [*Horacianes*, 19; Obra poètica, 7; *La deixa del geni grec*, 3; *Poesies* (1907), 2]
1. Joan Alcover: 31 [*Cap al tard*, 28; *Poemes bíblics*, 1; Obra poètica, 2]
3. Bartomeu Rosselló-Pòrcel: 30 [*Imitació del foc*, 21; Obra poètica, 9]
3. Josep Maria Llompart: 30 [Obra poètica, 9; *Mandràgola*, 7; *Poemes de Mondragó*, 4; *Jerusalem*, 4; *La terra d'Argensa*, 2; *Memòries i confessions d'un adolescent de casa bona*, 2; *La capella dels dolors i altres poemes*, 1; *Spiritual*, 1]
5. Blai Bonet: 28 [*L'Evangeli segons un de tants*, 10; Obra poètica, 7; *Cant espiritual*, 4; *Entre el coral i l'espiga*, 3; *Quatre poemes de Setmana Santa*, 1; *Comèdia*, 1; *El color*, 1; *El jove*, 1]
6. Marià Villangómez: 24 [Obra poètica, 7; *El cop a la terra*, 6; *Declarat amb el vent*, 4; *Sonets de Balansat*, 3; *Els béns incompatibles*, 2; *Antologia poètica*, 1; *Els dies*, 1].
7. Jaume Vidal Alcover: 18 [*El dolor de cada dia*, 5; *Sonets a Eurídice*, 4; *L'hora verda*, 3; *El fill pròdig*, 2; Obra poètica, 3; *Terra negra*, 1]
7. Bartomeu Fiol: 17 [Obra poètica, 7; *Calaloscans*, 4; *Cròniques bàrbars*, 2; *Contribució de bàrbars*, 1; *Catàleg de matèries*, 1; i *Tot jo és una exageració*, 1; *Camp Rodó*, 1]

9. Miquel Bauçà: 16 [*Una bella història*, 7; Obra poètica, 7; *El crepuscle encén els estels* i *Les Mirsines: colònia de vacances*, 1]
10. Maria Antònia Salvà: 14 [Obra poètica, 5; *Espigues en flor*, 4; *El retorn*, 2; traducció de *Mireia*, 2; *Antologia poètica*, 1]
11. Miquel Àngel Riera: 12 [*Poemes a Nai*, 6; Obra poètica, 4; *El pis de la badia*, 1; *Biografia*, 1]
12. Damià Huguet: 10 [*Ofici de sords*, 3; *Esuqena de ganivet*, 2; Obra poètica, 3; *Traues badats* i *Les flors de la claror*, 1]
13. Llorenç Moyà: 9 [*Hispania Citerior*, 3; *Presidi major*, 2; *Via Crucis*, 2; Obra poètica, 1; *La posada de la núvia*, 1]
14. Ponç Pons: 9 [Obra poètica, 6; *El salobre*, 1; *Estigma*, 1; *Pessoanes*, 1]
15. Gabriel Alomar: 6 [*La Columna de foc*, 6]
15. Jaume Pomar: 6 [Obra poètica, 2; *Elegies*, 2; *Retorn a casa*, 1; *Imatge de la por*, 1]

1.3. TEATRE

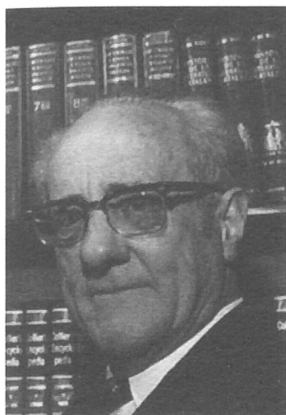
1. Llorenç Villalonga: 24 [*Desbarats*, 14; *Faust*, 7; Obra dramàtica, 2; *Aquil·les o l'impossible*, 1]
2. Alexandre Ballester: 24 [*Dins un gruix de vellut (facem comèdia)*, 12; *Siau benvingut*, 4; *Joc de tres*, 3; Obra dramàtica, 1; *Les llàgrimes del vienès*, 1; *Un baul groc per a Nofre Taylor*, 1; Fins al darrer mot, 1; una obra indeterminada, 1]
3. Pere Capellà: 21 [*Sa pesta*, 6; *L'amo de Son Magraner*, 6; *El rei Pepet*, 6; Obra dramàtica, 2]
4. Llorenç Moyà: 18 [*Fàlaris*, 6; *El fogó dels jueus*, 3; *El ball de les baldufes*, 2; Obra dramàtica, 3; *Teatre de la llibertat*, 1; *Entremesos*, 2; una obra indeterminada, 1]
5. Baltasar Porcel: 15 [*Els condemnats*, 7; *La simboma fosca*, 4; Obra dramàtica, 2; *Teatre*, 1; *Història d'una guerra*, 1]
6. Joan Torrendell: 10 [*Els encarrilats*, 10]
7. Martí Mayol: 5 [*Dilluns de festa major*, 4; *Can Miraprim*, 1]
7. Joan Mas i Bauzà: 5 [*Ca Nostra*, 3; Obra global i *Una dona és per a un rei*, 1]
9. Jaume Vidal Alcover: 4 [*Ca barret!*; *Una Roma per Cèsar*, 2; *Edip*, 1]
10. Miquel Puigserver: 3 [*L'amo en Sion*, 2; *Es metge nou*, 1]
10. Blai Bonet: 3 [*Parasceve*, 3]
10. Llorenç Capellà: 3 [*Un bou ha mort Manolete*, 2; *El pasdoble*, 1].

1. Francesc de B. Moll: 46 [*Els meus primers trenta anys*, 19; *Els altres quaranta anys*, 14; *Memòries*, 8; *Un home de combat*, 2; *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 1; *Obra completa*, 1; *Estudis filològics*, 1]
2. Gabriel Alomar: 18 [*El Futurisme*, 6; *El Futurisme i altres assaigs*, 3; *Obra assagística i periodística*, 2; *La pena de mort*, 2; *Obra Completa*, 1; *El Futurisme. Articles d'El Poble Català (1904-1906)*, 1; *Sobre liberalisme i nacionalisme*, 1; *Verba*, 1; *Conferències i Articles*, 1]
3. Josep Melià: 17 [*La nació dels mallorquins*, 9; *Els mallorquins*, 8]
4. Joan Estelrich: 15 [*Entre la vida i els llibres*, 11; *Fènix o l'esperit de la Renaixença*, 3; *Obra Completa*, 1]
5. Llorenç Riber: 13 [*La minyonia d'un infant orat*, 12; *Els camins del paradís perdut*, 1]
5. Baltasar Porcel: 13 [*Mediterrània. Onatges tumultuosos*, 5; *Les Illes encantades*, 3; *Grans catalans d'ara*, 1; *Viatge literari a Mallorca*, 1; *L'àguila daurada*, 1; *Exercicis més o menys espirituals*, 1; *Arran de mar*, 1]
7. Antoni Maria Alcover: 10 [*Dietaris*, 2; *Dietari de l'eixida a Alemanya i altres nacions*, 2; *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 2; *Dietaris de viatges*, 1; *Aplec de Rondaies mallorquines*, 1; *Quatre anys de Vicari General*, 1; *Articles polèmics*, 1]
7. Blai Bonet: 10 [*Dietaris*, els quatre volums, 6; *Memòries*, 1; *Pere Pau*, 1; *Els ulls*, 1]
9. Miquel S. Oliver: 9 [*La Ciutat de Mallorca. Illa daurada*, 2; *La literatura en Mallorca*, 2; *Obra assagística i periodística*, 2; *Obres catalanes*, 1; *Obra Completa*, 1; *Articles*, 1]
9. Josep Sureda i Blanes: 9 [*Obra Completa*, 2; *La creació científica*, 2; *Petites històries*, 2; *Mallorquins d'ahir*, 1; *Mallorca i la tradició tècnica*, 1; *El paisatge d'Artà*, 1]
9. Valentí Puig: 9 [*Bosc endins*, 4; *L'home de l'abric*, 2; *Porta incògnita*, 1; *L'os de Cuvier*, 1; *Cent dies del millenni*, 1]
12. Joan Alcover: 7 [*Humanització de l'art*, 3; *Humanització de l'art i altres assaigs*, 2; *Art i Literatura*, 2]
12. Josep M. Llompart: 7 [*Països Catalans i altres reflexions*, 2; *Retòrica i poètica*, 2; *Obra Completa*, 1; *Vocabulari privat [amb Antònia Vicens]*, 1; *La literatura moderna a les Balears*, 1]
14. Antoni Marí: 7 [*La voluntat expressiva*, 6; *L'home de geni*, 1]
15. Marià Villangómez: 6 [*L'any en estampes*, 4; *Eivissa: la terra, la història i la gent*, 2]

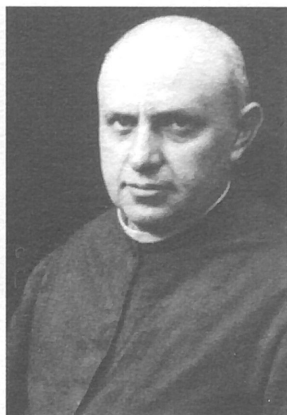
Llorenç Villalonga	56	-	24	1	81
Blai Bonet	24	28	3	10	65
Baltasar Porcel	34	-	15	13	62
Francesc de B. Moll	-	-	-	46	46
Miquel Àngel Riera	27	12	-	-	39
Joan Alcover	-	31	-	7	38
Josep M. Llompart	-	30	-	7	37
Miquel Costa i Llobera	-	31	-	5	36
Marià Villangómez	1	24	1	6	32
Bartomeu Rosselló-Pòrcel	-	30	-	-	30
Llorenç Moyà	1	9	18	-	28
Jaume Vidal Alcover	3	18	4	2	27
Antoni Maria Alcover	14	-	-	10	24
Llorenç Riber	10	1	-	13	24
Salvador Galmés	24	-	-	-	24
Carme Riera	24	-	-	-	24
Alexandre Ballester	-	-	24	-	24
Pere Capellà	-	-	21	-	21
Miquel Bauçà	2	16	-	3	21
Miquel S. Oliver	8	1	-	9	18
Bartomeu Fiol	-	17	-	-	17
Maria Antònia Salvà	-	14	-	3	17
Josep Melià	-	-	-	17	17
Gabriel Janer Manila	9	1	2	4	16
Joan Estelrich	-	-	-	15	15
Valentí Puig	4	2	-	9	15
Biel Mesquida	14	1	-	-	15
Damià Huguet	-	10	-	3	13
Maria Antònia Oliver	11	-	-	1	12
Llorenç Capellà	4	-	3	2	9
Joan Torrendell	-	-	10	-	10
Antònia Vicens	9	-	-	1	10
Antoni Marí	2	-	7	-	9
Josep Sureda i Blanes	-	-	-	9	9
Nicolau Maria Rubió i Tudurí	3	-	1	5	9
Ponç Pons	-	9	-	-	9
Pau Faner	8	-	-	-	8
Guillem Frontera	5	-	-	2	7
Jaume Pomar	-	6	-	-	6
Joan Rosselló de Son Fortesa	6	-	-	-	6
Miquel Ferrà	-	3	-	3	6
Martí Mayol	-	-	5	-	5
Guillem Colom	-	1	-	4	5
Josep Massot i Muntaner	-	-	-	5	5
Antoni Serra	2	-	-	3	5
Miquel Dolç	-	4	-	1	5
Andreu Vidal	-	5	-	-	5

2. PERSONATGES QUE HAN FET CONTRIBUCIONS MÉS RELLEVANTS A LA CULTURA ESCRITA.

1. Francesc de B. Moll (33 mencions);
2. Antoni Maria Alcover (24);
3. Miquel S. Oliver (21);
4. Josep M. Llompart (20);
5. Llorenç Villalonga (19);
5. Josep Massot i Muntaner (19);
7. Gabriel Alomar (17);
8. Miquel Costa i Llobera (13);
9. Baltasar Porcel (12);
10. Joan Alcover (11);
10. Marià Villangómez (11);
12. Blai Bonet (9);
13. Josep Melià (9);
14. Jaume Vidal Alcover (7);
15. Rafel Ginard (6);
16. Bartomeu Rosselló-Pòrcel (5).

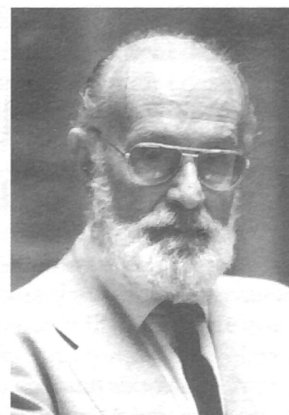
Francesc de B. Moll

Antoni M. Alcover

Miquel S. Oliver

Josép M. Llompart

Llorenç Villalonga

Josép Massot i Muntaner

Gabriel Alomar

Miquel Costa i Llobera

OBSERVACIONS FINALS

1. En general, les respostes manifesten una delimitació unívoca dels gèneres literaris tradicionals (tot i que hi ha algunes oscil·lacions puntuals –com ara l'adscripció d'*El canvi* de Miquel Bauçà al gènere de l'assaig o la ubicació oscil·lant de *La minyona d'un infant orat* de Llorenç Ribet– que qüestionen la teoria clàssica dels gèneres). S'observa també l'obertura a modalitats genèriques abans no considerades canòniques (autobiografia, memòries, literatura infantil i juvenil...).

2. La formulació d'un cànon implica la institució de l'autoritat de qui tria. Molts enqüestats en són conscients, com ho demostra el fet que «rebutgin» aquesta autoritat (dient, per exemple, que no estan qualificats per fer la tria; o bé separant la seva opinió de «lectors comuns» del seu judici com a «lectors professionals»). Potser això ens portaria a la distinció que estableix Harold Bloom a *Com llegir i per què* entre el que anomena «lectura literària» i «lectura dogmàtica». La lectura literària és estètica i es caracteritza per la solitud, l'individualisme, la recerca del plaer... La lectura dogmàtica intenta recuperar les condicions de producció del text per establir-ne el sentit.

3. Apareix implícitament el tema de la relació entre cànon i educació. En uns casos, perquè les obres esmentades coincideixen amb les lectures treballades en els programes de l'ensenyament secundari i/o universitari. En d'altres, per la seva exclusió d'aquests programes. Es planteja també la qüestió de si la raó de ser del cànon és justificar o promoure uns determinats programes educatius.

4. Algunes de les respostes plantegen la possibilitat de considerar les traduccions en llengua catalana com a part de la literatura catalana. Recordem que, dins el camp dels estudis literaris, la teoria dels polisistemes defensa la necessitat de considerar les obres traduïdes com a part de la literatura de la llengua d'arribada. Tendria la nostra literatura la seva configuració actual sense la traducció de l'Odissea feta per Carles Riba, sense el Virgili de Miquel Dolç?

5. Si bé en poesia moltes respostes seleccionen l'obra global d'un autor, en narrativa i en teatre es trien novel·les concretes. Això proporciona informació sobre els mecanismes de recepció dels diferents gèneres literaris i mostra la importància del format de difusió (el format llibre en comptes de la unitat poema).

6. Moltes vegades la selecció privilegia les obres emblemàtiques dels autors (en comptes de les obres més recents): per exemple, *L'adolescent de sal* de Biel Mesquida i *Te deix, amor, la mar com a penyora* de Carme Riera.

7. Algunes de les respostes es decanten per l'esment exclusiu d'autors vius o d'obra contrastada. Això suggereix que la distància temporal com a element confirmador té un pes decisiu en l'establiment de la canonicitat. També sembla indicar les dificultats (literàries o extraliteràries) que pot comportar l'intent de debatre el «procés canonitzador» entorn la literatura recent i en comunitats literàries reduïdes com les Illes Balears.

8. Des del punt de vista de la història literària, és significativa la diferència en els resultats que l'anomenada generació dels setanta obté en narrativa (gènere en el qual es consolida en bloc) i en poesia (on, probablement a causa del silenci d'alguns dels seus integrants queda parcialment dissolta).

9. És palès que en la constitució d'un cànon intervien factors d'índole diversa, com ara el criteri de representativitat, el criteri de qualitat i les preferències personals.

Tomeu Martí

Gestor Cultural

Acabau de publicar un llibre amb el títol *Articles Salats*. Ens el podeu presentar breument?

Articles Salats és un recull d'articles d'opinió, publicats majoritàriament a *Diari de Balears* (també n'hi ha de publicats a *TribunaCatalana.org* o al meu bloc de *Cibernautes*), entre l'estiu de 1998 i la primavera de 2004. És sobretot un llibre d'assaig, amb opinió i arguments en favor de les causes amb les quals em sent implicat, com ara la normalització de la llengua catalana, la recuperació de l'autoestima dels mallorquins, la independència dels Països Catalans, la justícia social, el pacifisme, la lluita contra el racisme, l'ecologia i la defensa del territori, el feminisme, el republicanisme... També hi ha històries reals on, per exemple, explico la meua mili a l'exèrcit espanyol, que va durar un matí, una visita a Can Gazà, una topada amb un grup de nazis alemanys a s'Arenal, una aventura a l'oficina d'estrangeria... En els meus articles, de vegades, he optat per donar veu a entitats i col·lectius que no sempre tenen un accés fàcil als mitjans de comunicació.

Finalment, he de dir que és un llibre que acaba bé. El darrer article es titula *La revolta dels missatges*, i parla de la revolta popular en defensa de la democràcia i la veritat que es produí els dies 13 i 14 de març del 2004 a l'estat espanyol.

D'ençà fa una bona partida d'anys, sou un membre molt actiu de l'associacionisme jove que treballa per la defensa i la normalització de la llengua, la cultura i la identitat del nostre país. A hores d'ara, en quin moment es troba, aquest associacionisme? Quines són les seves limitacions i les seves potencialitats? I els seus reptes immediats de futur?

Efectivament, fa molts anys que milito per la defensa i la normalització de la llengua, la cultura i la identitat del nostre país i, per tant, des de cap

punt de vista em puc considerar "jove". Jo diria que actualment el moviment juvenil de defensa i promoció de la llengua catalana es troba tan desorientat com la resta del moviment, però manté intacta la seva gran capacitat de mobilització i connexió amb una part molt important de la societat mallorquina.

Les limitacions vénen marcades per l'intent del Govern del PP d'ofegar-nos econòmicament i mediàticament. Les potencialitats són les que l'han conduït a ser un referent important per a una part dels joves mallorquins: renovació constant, un missatge contundent amb unes formes exquisides i oferir uns plantejaments seriosos a través d'uns mitjans poc convencionals i prou joves i informals. Els reptes, en el futur immediat, són: en primer lloc, sobreviure a la política liquidacionista i xantatgista del Govern Matas. En segon lloc, mantenir o intentar superar la capacitat mobilitzadora d'aquests darrers anys tenint en compte que hi ha menys recursos econòmics i menys complicitats governamentals i mediàtiques. En tercer lloc, arribar a aquells sectors de la joventut als quals, de moment, no s'hi ha arribat o s'hi ha arribat poc, com són els alumnes dels centres privats d'ensenyament secundari i els joves de la nova immigració.

Recentment s'ha implantat a Mallorca la CAL. Com ho valoreu? Creis que representa un afebliment o un reforçament el fet que, a partir d'ara, el jovent organitzat en defensa de l'idioma estigui dividit entre els Joves de Mallorca per la Llengua i la CAL?

Tenc per norma autoimposada i d'estricta compliment no parlar públicament malament de ningú a qui consideri company de lluita. Hem fet algunes reflexions amb companys i companyes de la CAL i encara n'hem de fer algunes més. Nelson Mandela assenyala a la seva autobiografia

(aprofit per recomanar-ne la lectura i per reclamar-ne la traducció al català) que aquesta mena de divisions es produeixen a causa de la manca de maduresa de les persones que formen el moviment. La unitat ens fa forts, la divisió ens afebleix.

Quines pensau que haurien de ser les iniciatives prioritàries per a incidir sobre el jovent en el sentit de dotar-lo de la màxima lleialtat envers la seva terra, llengua i cultura?

Tenir un govern que no estàs empegueït de la nostra terra, de la nostra llengua i de la nostra cultura, i que no ens fes empegueir a nosaltres, segur que hi ajudaria. Des de les organitzacions cíviques i polítiques cal transmetre una imatge de força i seguretat, i això només es pot fer des de la plena unitat de totes les persones que treballam per una idea semblant.

Per arribar a la majoria de joves és necessari parlar el seu llenguatge des de mitjans propis que no manipulin el nostre missatge. De moment, les úniques notícies que tenen nostres són a través d'uns mitjans que no és que no ens siguin favorables, sinó que ens són contraris.

Berlín era una festa

Capllonch vist pels seus contemporanis a Alemanya

Antoni Pizà*

A principis del segle XX, Berlín i París eren, segons Joaquim Nin Castellanos, ciutats “a l'avantguarda dels països musicals”¹. Segons ell, les institucions culturals alemanyes eren admirables per la seva solidesa, però entenia i es resignava a acceptar que el futur de les arts passava per París. “París o Berlín?”, es devien demanar aleshores els joves artistes amb aspiracions mentre preparaven l'imprescindible viatge a l'estranger per conèixer aquesta “avantguarda”.

Un d'aquests artistes amb aspiracions artístiques i musicals va ser el compositor Miquel Capllonch (1861-1935), el qual, després d'estudiar a Mallorca i a la península, va viure vint-i-vuit anys a Alemanya (1884-1912). Durant aquest període, va relacionar-se amb alguns personatges que el van retratar en els seus escrits autobiogràfics. Com és d'esperar –i com es veurà a continuació–, aquests escrits no retraten el músic així com era en realitat, sinó més bé com ells el *van veure*. Escriure, evidentment, és sempre un acte subjectiu, sobretot quan s'escriu sobre un amic o un col·lega.

Un dels testimonis més reveladors i emotius sobre Capllonch a Berlín el dona el pianista Arthur Rubinstein:

“El meu altre mestre, Capllonch, era un individu totalment diferent. Encara jove, devers 30, era un llatí típic, content, amb somrients ulls blaus, bigoti ros moll i una disposició assolellada per a la música. Quan interpretava els clàssics, no arrufava les celles per demostrar un “sentiment profund”, cosa tan estesa entre els alemanys i que tant afavoreixen els crítics. La música era pura joia per a ell, i sabia com trametre-m'ho. Interpretàvem amb delit una simfonia de Schumann arranjada a quatre mans o un o dos quartets de Beethoven, llavors menjàvem algunes xocolates, que sempre tenia a mà, i per a final feliç Capllonch tocava un poc de música popular espanyola... M'encantava!”

*Desgraciadament aquest idil·li no va durar molt. El professor Barth va observar que el mallorquí me queia bé i se va posar tant gelós que se va inventar no sé quina raó per acomiadar el meu benvolgut Capllonch. Va cridar immediatament una altra alumna seva per substituir-lo, una fadrina vella, la Senyoreta Clara Hempel, a fi que em preparàs per a les lliçons amb ell a la seva manera, o sigui: sense cap intent de trobar plaer a la música...”*²

Rubinstein i Capllonch, en realitat, eren alumnes de Karl-Heinrich Barth (1847-1922), però Capllonch havia “ascendit” a ajudant del pianista alemany i s'encarregava de preparar alguns alumnes més joves com Rubinstein per a les lliçons amb el “mestre”. Barth era un personatge curiós, idiosincràtic, excèntric i feixistot –a diferència, per exemple, d'un altre mestre de Capllonch, Ernst Rudorff (1840-1917), un pioner del moviment ecologista. Molts deixebles de Barth, com era d'esperar, han deixat constància de la seva severitat i manca d'humanitat. L'examen d'admissió, per exemple, consistia (entre altres coses) en tocar una fuga de Bach transportada una tercera menor, exercici que, a més d'inútil, és pràcticament impossible de realitzar.

Barth tenia dos tipus d'alumnes: els rics (generalment senyoretes que pagaven uns bons honoraris) i els de gran aptitud musical (com Capllonch i Rubinstein), que no pagaven. Barth era un fadrinot permanentment malhumorat. Vivia amb sa mare i una germana també fadrina i amargada, totes dues dedicades a administrar els honoraris de les lliçons de piano i les beques que diverses institucions internacionals donaven als seus alumnes. Habitava i feia classes en el quart pis d'un edifici, les escales del qual eren tan infames com les de les presons de la Inquisició: quan els alumnes il·lusionats pujaven abraçant les partitures d'un Chopin o un Schumann, es trobaven inevitablement

altres alumnes que davallaven els escalons plorant, totalment destrossats pels comentaris negatius i destructius del mestre. Mentre els alumnes tocaven, per a més afront i ultratge, Barth tenia el costum de llegir fent-se el despistat –i el desprietat– el seu diari predilecte, el *Vossische Zeitung*, un pamflet reaccionari i ultraconservador. Si alguna damisel·la internacional no se sabia la lliçó, el professor li recriminava que tudava els dòlars o francs que li enviaven els seus pares i que la delataria als seus progenitors que pagaven religiosament des de l'ultramar. Malgrat aquest ambient feixistot, els principals alumnes de Barth –molts d'ells destacats concertistes– posteriorment han reconegut la validesa de certs aspectes del seu mètode, tot i que hi hauria la possibilitat que aquests pianistes haguessin arribat a tenir èxit a pesar de Barth i no gràcies a la seva metodologia dictatorial.³

El testimoni de Rubinstein presenta una imatge prou positiva dels anys de Capllonch a Berlín. Aquí el compositor és un home optimista, “llatí”, d'amples interessos, que gaudeix de tots els aspectes de la vida (la “xocolata”, per exemple) i que entén la música com un plaer, com indubtablement l'entenia Rubinstein. Que, a més a més, Capllonch fos capaç de sobreviure la tirania de Barth, s'ha de considerar un gran mèrit. Antoni Maria Alcover, que també va visitar-lo a la mateixa ciutat l'estiu del 1907, també ofereix un retrat essencialment positiu. Segons ell, Capllonch viu a Berlín “de lo millor” i “a la regalada”. Alcover s'esplaija dient:

“[...] Afin la casa, hi putx, toth y me surt D. Miquel metex a obrir. ¡Quina topada més coral! En Capllonch es un mallorquí que vengué a Berlín a perfeccionar sos estudis musicals, y s'hi quedá de professor particular de música, fa prop de vint anys, y s'hi viu de lo millor. Axò vol dir qu'ha d'ésser notable com a mestre, y prou que hu es. Les seues moltes composicions l'acrediten de compositor inspirat i esquisit...”

“[...] Mos ne som anats a veure D. Miquel Capllonch, que mos ha fetes sentir algunes composicions de grans mestres y seues propies, que mos han agradat ferm. Toca'l piano admirablement. No es d'estranyar si té bones lliçons y si s'hi viu a la regalada...”

“[...] vui s'es mort el célebre mestre de música Dr. Joachim, jueu convertit al protestantisme, Rector de la universitat Musical. Avuy li fan l'enterro. D. Miquel me convida a anari. No n'he vist cap d'enterro protestant, mos n'hi anam...”

“[...] Era aquí molt apreciat. Ha comparegut

tot el món musical de Berlín. Una banda militar tocava una marxa funebre de lo millor; sembla un orgue. Arriben en el clot aont s'ha de fer l'enterro; hi amollen el baul; el Pastor pren la paraula y fa un discurs esposant un psalm y referintse a la vida del mort. No l'entenen d'allà aont som nosaltres. Llavò el Pastor tira la grapada de terra damunt el baul, y els parents fan lo metx; y llavò els admiradors. N'hi van una partida. La música segueix tocant coses precioses de Bach, les banderes passen per devant el clot, les acalen fins a tocar enterra; una partida d'amichs del mort ploren..."⁴

El 30 d'agost del mateix any, Alcover va fer la seva darrera visita als Capllonch, casat des del 1906 amb Gabrielle Miteau. La visita va quedar consignada al seu dietari així: "He sopat a ca D. Miquel, per prendre'n comiat i la seua senyora mos ha fetes unes sopes mallorquines de primera".⁵

Com a contrast a aquests dos testimonis, les memòries del violinista virtuós i compositor català Joan Manén (1883-1971) són una catilinària plena d'improperis i befa. Manén conta que a Berlín el virtuós Sarasate tenia un grup d'incondicionals aduladors que feinejaven en nom del gran mestre del violí. El més llepaire de tots, sempre segons ell, era Capllonch:

Era mallorquín, profesor de piano y se apedillaba Cap..., aunque todos, con familiar llaneza, le llamábamos sólo Miguelito. Había compuesto un "Tema con variaciones y fuga", obra de la que se sentía tímidamente orondo y que nos ejecutaba a la más pequeña insinuación. Miguelito se las daba de chistoso y poseía la facultad de convertir, al repetirlo, el chascarillo más hilarante en una misa de difuntos. Sarasate le tenía en alta estima por su arte y prudencia en llevarle la caja de los violines, por su diligencia en correr tras un simón cuando el solista lo necesitaba, por su talento para discutir con porteros y domésticos tal o cual nimiedad, por su pericia en darle por la puerta a las narices a un importuno, por su discreción en traer y llevar recados que ni una pitonisa comprendiera, y, en último lugar, por su agudeza en el chismorreio. Debido a tan profusos y variados méritos, Miguelito podía manejar más a menudo el tenedor que la Fuga, pues como lapa a Sarasate se pegaba tan pronto apuntase la eventualidad de algún ágape. El de referencia diole oportunidad para lucirse rebañando platos y vaciando copas, no para otra cosa, cual si al ronzar de las quijadas perdiera la lengua. Tanta mudez y tanto apetito molestaron finalmente a nuestro eminente navarro, que gozaba de muy poco, haciéndole exclamar:

—¡Que Jehová le conserve la vista, señor Miguelito!

—¿Y por qué, don Pablo?—contestó no sin esfuerzo, el mallorquín echando gatzate abajo un buen bocado de pato.

—Pues—repuso don Pablo— porque el apetito no hay necesidad de que se lo conserve, que de él tiene usted yacimientos inagotables.

Terminado que hubo el almuerzo pasóse a la sala de música, y la del tragón con sus sempiternas Variaciones...

(...) La reunión se disolvió a la hora de la cena. Miguelito corrió en busca de un coche, cargó con los violines de Sarasate, acompañó a su poseedor al Hotel Palace y nosotros nos retiramos a nuestro modesto alojamiento.⁶

Un altra opinió negativa sobre Capllonch és la que exposa Antoni Noguera (1858-1904) a una carta dirigida a Felip Pedrell (1841-1922) el 23 de novembre de 1902. La carta diu:⁷

Ese Capllonch es amigo mío; es decir, conocido y enemigo. Como músico me parece un impotente, como hombre es un fatuo, orgulloso con ribetes de imbécil. Como literato (!!!) no puedo darle a usted informes ni se los pueden dar los amigos de éste. A la edad de 17 o 18 años se fue a Barcelona⁸ a ese conservatorio, sin haber hecho estudios de ningún género, ni siquiera haber cursado el bachiller. V. sabrá si en los pasillos del Conservatorio puede uno ilustrar gran cosa.

Algunos años después vino cargado de premios, medallas, diplomas y solicitó y obtuvo de la Diputación una subvención para pasar a Alemania a perfeccionar sus estudios. Se fue hace 16 ó 18 años a Berlín. Desde allí ayudó a Torres⁹ en la antigua polémica conmigo. Se acabó el dinero de la Diputación y cuando creíamos que regresaba a Mallorca a luchar por la vida, supimos que una vieja berlínesa le retuvo en Berlín por no sé qué parecido con su difunto esposo, hermano o hijo. No sé qué lios hay.

En dos o tres ocasiones, en tan largo espacio de tiempo, ha dado pruebas inequívocas de que el Señor no le llamó a componer; así que todos quedamos patitiesos al saber que Carmen Sylva¹⁰ no encontró más digno colaborador que nuestro paisano para musicar la cantata de los Juegos Florales de Estonia.

Resumen: Creo que debe V. buscar otro traductor o literato o músico o zapatero que haga la versión de La Celestina para cuyo trabajo estamos seguros de que no sirve el mallorquín de Berlín.¹¹

Irònicament, en una altra carta de Capllonch a Antoni Maria Alcover, curiosament escrita en alemany, el músic agraeix al lexicògraf que l'hagi "immortalitzat" en el seu Dietari (es refereix al fragments citats abans)¹². Però com hem vist en aquesta recopi-

lació, no sempre és agradable quedar "immortalitzat" en els escrits dels altres. Un sempre s'exposa no just a quedar immortalitzat, sinó a quedar també ridiculitzat, vilipendiat, vituperat i denigrat. Sigui con sigui, no hi ha dubte que, per a Capllonch, Berlín va ser una experiència única i que va marcar la seva personalitat i la seva obra. En vista de les opinions aquí recopilades —i parafrasejant el famós títol de Hemingway— un podria afirmar que Berlín per a Capllonch va ser una autèntica festa d'estímul artístics i intel·lectuals. I això era tot el que es proposava el compositor. ■

¹ Joaquim Nin Castellanos, "Diverses observacions sobre dos grans centres musicals", *Revista musical catalana* 67-68 (1909), pp. 235-244; i "Diverses observacions sobre dos grans centres musicals (acabament)", *Revista musical catalana* 69 (1909), pp. 271-78.

² Arthur Rubinstein, *My Young Years* (Nova York: Knopf, 1973), p. 28. Traducció meua.

³ Gran part d'aquesta informació es pot trobar a Harvey Sachs, *Rubinstein: A Life* (Nova York: Grove Press, 1995), pp. 26-29. A més de Rubinstein, altres alumnes destacats de Barth van ser Wilhelm Kempf i Heinrich Neuhaus (professor de Richter, Gilels i Lupu).

⁴ Joan March i Noguera, "Mossèn Alcover i el món de la música. La música en el Diccionari Alcover-Moll", *VIII Trobada de Documentalistes Musicals* (Balears: ACA, 2001), pp.13-33.

⁵ Transcrit a Joan March i Noguera i Josep Moll Marquès, "Miquel Capllonch (1861-1935) i Antoni Alcover (1862-1932), amics melòmans i catalanistes", inèdit.

⁶ Juan Manén, *Mis experiencias*, vol II, (Barcelona: Juventud, 1944), pp. 114-15 i p. 145.

⁷ La correspondència de Pedrell es troba a la Biblioteca Nacional de Catalunya, E: Bdc, M. 964. Aquesta transcripció es troba al Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical. El meu agraïment a Joan Parets per posar aquesta transcripció a la meua disposició.

⁸ Probablement vol dir Madrid.

⁹ Bartomeu Torres (1840-1908), compositor.

¹⁰ Reina Elisabet de Romania, coneguda literàriament com a "Carmen Sylva" (1843-1916).

¹¹ No convé agafar-se les opinions de Noguera massa seriosament. Noguera era un polemista professional que va tenir disputes amb gairebé tots els seus contemporanis (l'esmentat Torres va ser-ne un d'ells). La seva propensió a manipular la realitat es veu (entre moltes altres instàncies) en la redacció de la biografia del seu oncle Joan Aulí. Noguera va voler projectar una imatge del músic com a santó, publicant una Missa en sol menor, però ocultant el vessant d'Aulí com a compositor de música lleugera. V. Antoni Pizà, *El músic Joan Aulí* (Felanitx: Ajuntament, 1996).

¹² V. Joan March i Noguera i Josep Moll Marquès, *op. cit.*

* Musicòleg.

Els estudis lul·lístics a l'inici del s. XXI o la pervivència de Ramon Llull en la cultura europea

Maria Isabel Ripoll Perelló*

Introducció

Fa uns set-cents i brusques d'anys, “un homenet no conegut, pobre de virtuts, e de amichs indigne per colpes e peccats”¹ va començar a formular tot un pensament diferent del que s'havia generat fins aleshores per l'escolàstica medieval. Trencant la norma, volia convertir els infidels per raons necessàries i no per arguments d'autoritat, com era el que imperava en aquella amalgama de món cristià, musulmà i jueu que configurava la Mallorca de l'Edat Mitjana. L'homenet, ni més ni pus que Ramon Llull, ha passat a la posteritat com un dels grans pensadors europeus, malgrat que encara segueix essent un gran desconegut a la terra on va néixer. Tanmateix, les múltiples facetes de l'anomenat pels admiradors Doctor Il·luminat (filòsof, teòleg, missioner, poeta, novel·lista) han estat estudiades arreu del món: Llull és un referent de la cultura europea, com ho pugui ser Goethe o Shakespeare, Dante o Cervantes. De cada cop són més els investigadors que estudien la seva obra i el context històric, social i, en definitiva, cultural, on va es va forjar el seu pensament. Aquí intentarem fer una visió general dels estudis lul·lístics que es fan actualment. Veurem quins són els principals centres d'investigació i analitzarem quins són els camps d'anàlisi més desenvolupats actualment.

Què entén hom per Lul·lisme

Segons la Gran Enciclopèdia Catalana, “Lul·lisme” es refereix, en primer lloc, al “sistema filosòfic de Ramon Llull”. La segona entrada de la

mateixa enciclopèdia, però, és la que ens interessa, en tant que es refereix al “moviment ideològic dels deixebles i els contraris de Ramon Llull entorn de les seves obres autèntiques o atribuïdes”. Efectivament, ja des de l'època immediatament posterior al beat Ramon, sorgiren un seguit de deixebles començant pel francès Le Myésier, que estengueren i traduïren a les llengües europees algunes de les 265 obres escrites per Llull. Igualment, també hi hagué detractors (l'inquisidor Eimerich, per exemple), que l'arribaren a considerar heretge. L'empremta lul·liana marcà diferents filòsofs de totes les èpoques i nacionalitats, com Nicolau de Cusa, Leibniz o Descartes. Seria molt llarg fer aquí una referència explícita de tota la història del lul·lisme, que, tanmateix, hom pot consultar extensament en altres obres. Ens limitarem a determinar quin és l'estat de la qüestió a les portes del segle XXI. Per això, organitzarem la nostra exposició en tres gran blocs. En un primer apartat, analitzarem l'estat de la qüestió arreu del món, tot i centrant-nos primer en els Països Catalans per passar posteriorment a l'àmbit internacional. El segon gran bloc el dedicarem a les innovacions més recents, per passar, en darrer lloc, a la qüestió editorial que es duu a terme actualment.

1. El lul·lisme arreu del món: centres d'estudi

1.1 El lul·lisme als Països Catalans: Mallorca, Catalunya i País Valencià

Des dels primers moments, la doctrina lul·liana tengué seguidors a Ma-

llorca i a Barcelona. Com especifica Soler a *Els fons manuscrits de l'escola Lul·liana de Barcelona*, es té constància de l'existència d'importantes escoles lul·lianes fundades tant a Mallorca com a Barcelona durant el s. XIV. De la de Barcelona, sabem que fou un centre lul·lià de primera magnitud, el primer d'Europa, que contava amb una destacadíssima i voluminosa biblioteca.

Aquest interès pel lul·lisme persisteix actualment en ambdós nuclis geogràfics. A Mallorca, al llarg dels segles, foren de renom dins el món lul·lià Beatriu de Pinós i Agnès de Pacs, Martí Serra, Jeroni Rosselló, Joan Maura, Mateu Obrador, Salvador Galmés, Francesc Sureda i Blanes, entre d'altres. De tota manera, Llull feia part de la devoció popular: en són una mostra fefaent les disputes que hi havia entre franciscans i dominics quant a aquest aspecte, i la repercussió que tenia en la població. Va ser a la dècada dels cinquantes quan el Beat deixà de ser vist com un element més del “folklore” illenc per passar a ser estudiat des d'un punt de vista rigorós i científic, tot entroncant amb la recuperació del pensador que es feia a nivell internacional i que a Catalunya s'havia iniciat amb la Renaixença. En aquest sentit, s'ha de destacar enormement el primer intent de recuperació que es va dur a terme amb la Comissió Editora Lul·liana i l'edició de les Obres de Ramon Llull, en la qual s'hi veren implicats, a més d'altres intel·lectuals de l'època, Mateu Obrador, Mn. Antoni M. Alcover i Mn. Salvador Galmés, autèntic factòtum de l'empenta en la difusió de l'obra lul·liana. Tanmateix, l'activitat lul·lística durant aquests darrers vint anys ha patit forts alts i baixos. La Maioricensis Schola Lullistica, fundada l'any 1935 per Francesc Sureda i Blanes amb el nom d'Escola Lliure de Lul·lisme, segueix sent un centre de referència quant als estudis illencs. Amb investigadors de reconeguda vàlua, n'han estat rectors Sureda i Blanes, Garcias Palou, Sebastià Trias Mercant, Jordi Gayà i Antoni Bonner. La revista de l'Schola, *Studia Lulliana* (abans *Estudios Lullianos*), de periodicitat anual i de projecció internacional, és la publicació que es fa ressò de les investigacions mundials més recents, amb col·laboradors d'arreu del món. Una altra entitat, d'immediata recuperació, destinada a la investigació lul·liana i a la difusió de la vida i obra del savi mallorquí, és la Càtedra Ramon Llull.

Creada l'any 1959 i adscrita inicialment a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, passà a ser adscrita a la Universitat de les Illes Balears el mes de maig de 1999. Fou durant aquest canvi quan es creà, en el marc de la dita Càtedra i conjuntament entre les dues universitats, el programa Blaquerna d'Estudis Lul·lians, que, per mitjà de la Col·lecció Blaquerna, promou els estudis i les publicacions lul·lianes en general i puntualment sobre l'Edat Mitjana. L'any 2003, davant la precària situació en què es trobaven les investigacions lul·lianes a la Universitat de les Illes Balears, es va signar un conveni de col·laboració entre la Universitat de les Illes Balears i el Govern de les Illes Balears per tal que, mitjançant la Càtedra Ramon Llull, es promoguessin les investigacions i la difusió lul·lística en l'àmbit universitari. Durant el primer any de funcionament de la Càtedra aquests objectius s'han aconseguit: d'una banda, s'han organitzat diferents activitats per tal de reintroduir Llull a la societat illenca. Així, s'ha de destacar la col·laboració d'experts investigadors en el I Curs d'Introducció al Món Lul·lià, celebrat a Palma des de novembre de 2003 a març de 2004. Igualment, la capital illenca tornà a ser, després d'una trentena d'anys, focus internacional de trobada per a lul·listes d'arreu, participants a les Jornades Internacionals Lul·lianes "Ramon Llull al segle XXI". Amb una vintena de ponents i comunicants i

un centenar d'assistents, aquests Jornades suposaren un bon pont d'enllaç de la Càtedra amb universitats i institucions d'arreu del món i reflectiren l'interès que Llull suscita actualment. D'altra banda, des de la Càtedra s'han iniciat les primeres passes per tal de crear un grup de recerca que doni cabuda als investigadors de la Universitat de les Illes Balears. En aquest sentit, cal destacar les aportacions de joves investigadors i professors com Antoni I. Alomar, Guillem Amengual, Antoni Bordoy, Gabriel Ensenyat, Pere Rosselló, Joan Carles Simó, Miquela Sacarès o de qui redacta aquest article. El número 37 de la revista *Taula, quaderns de pensament* (2002) fou un monogràfic excel·lent, quant a estudis lul·lians, publicat des de la UIB.

Durant aquest darrer any hem pogut observar com la presència lul·liana es feia palesa dins la societat illenca. A més de la conferència anual que es celebra a Sant Francesc amb motiu de la festivitat del Beat Ramon, s'ha de destacar la visita guiada al fons lul·lià de la Biblioteca Diocesana de Palma, visita organitzada conjuntament per la direcció de la Biblioteca i la Pastoral Universitària. Altrament, ens hem de fer ressò de la presentació a Mallorca de diferents publicacions. En primer lloc, cal esmentar *Llull Paraula-Lluc imatge*, excel·lent obra iconogràfica conjunta de Jaume Falconer i Nadal Bernat. Altrament, s'han presentat els volums dos i tres de la Col·lecció Blaquerna i el llibre

Impressions Lul·lianes d'Antoni Ferrer. S'ha de destacar, també, la presentació de la traducció feta a l'italià per Anna Baggiani i Anna Saludes de la *Doctrina Pueril*, sota el marc de l'Institut Ramon Llull.

Tant les Noves Edicions de l'Obra de Ramon Llull (NEORL, vegeu l'apartat 3) com la col·lecció Blaquerna, així com la Llull DB són excel·lents punts de contacte i col·laboració entre la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Barcelona. És en aquesta darrera Universitat que hi trobam el Centre de Recerca sobre Ramon Llull, que genera una producció importantíssima d'avenços en els treballs lul·lians. Aquest "Centre Llull" té com a objectius principals la promoció de la recerca especialitzada sobre Ramon Llull i el lul·lisme i la difusió, promoció i gestió d'estudis lul·lians. Està format per un bon nombre d'investigadors que, sota la direcció de Lola Badia i Albert Soler, segueixen amb entusiasme l'anàlisi d'obres i temes referits a Llull i a l'Edat Mitjana: Joana Àlvarez, Xavier Bonillo, Antònia Carré, Lluís Cifuentes, Ma. Eugènia Gisbert o Joan Santanach són els investigadors que duen a terme diferents tasques d'investigació i d'edició d'obres lul·lianes. És des de la Universitat de Barcelona, amb col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears, que es desenvolupa i actualitza la Base de Dades Ramon Llull (Llull DB), eina utilíssima per als investigadors. Ideada i creada per Bonner i iniciada fa prop d'una dècada a la Universitat de les Illes Balears amb l'ajuda d'Antònia Calafat, fou continuada a la Universitat de Barcelona a causa de diferents problemes tècnics. Es manté actualment gràcies al suport i a la tasca feta des d'ambdues Universitats. La Llull DB posa a l'abast de la comunitat científica l'enorme volum d'informació referida a les obres, manuscrits, edicions i estudis lul·lians. Un altre instrument important són les pàgines web "Qui és Ramon Llull" (en què es presenta una informació destinada al públic general sobre la vida i obra lul·liana) i "Ramon Llull a la Universitat de Barcelona", amb recomanacions i enllaços a altres pàgines web.

Seguint dins l'àmbit de Catalunya, destaquen els treballs fets pel professor Ruiz Simon (vegeu l'apartat 2), des de la Universitat de Girona. En aquesta Universitat s'ha creat el grup NARPAN.net, Espai de Literatura i Cultura Medieval, pàgina web des de

la qual també s'ofereix (tot i que no exclusivament) informació referida a Llull i al lul·lisme.

A València, són de relleu internacional les aportacions fetes pels professors Albert Hauf i Josep E. Rubio Albarracín (vegeu també l'apartat 2).

1.2 El lul·lisme a l'àmbit internacional. Què passa arreu del món

Els projectes lul·lians que es duen a terme arreu del món són ben diversos, i reflecteixen la bona salut del lul·lisme no només a nivell europeu sinó mundial. Començarem el nostre periple per Alemanya, on es desenvolupa un ambiciós projecte de digitalització de manuscrits llatins. Des de la fundació del Raimundus-Lullus-Institut² l'any 1957 per Stegmüller, es va iniciar l'edició crítica de les obres llatines lul·lianes. Per dur a terme aquesta tasca, es va procedir a la fotografia d'una col·lecció d'uns 2100 manuscrits amb unes 250.000 pàgines (entre les quals hi ha còpies de manuscrits també catalans). Per tal que aquest material sigui més accessible a la comunitat investigadora, a la primavera de 2000 es va engegar el projecte "Ramon Llull im WWW". Aquest monumental projecte consisteix en la digitalització de l'arxiu sencer dels manuscrits llatins que fan part del fons. Segons els càlculs prevists, la base de dades constarà d'uns set-cents manuscrits, procedents d'unes cent-cinquanta biblioteques europees i nord-americanes. Ara per ara, ja es poden consultar per internet uns 350 manuscrits. El pas del pergamí a la Internet pot facilitar enormement la tasca de recerca als investigadors. Domínguez, Lohr, Walter, Riedlinger, Büchel, Fidora, Hösle, Tenge-Wolf i Pindl són els noms més representatius del grup d'investigadors que podem localitzar a Alemanya.

De les regions nòrdiques cal citar també la feina feta pel suís Imbach, actualment professor a la Sorbona.

A França, el lul·lisme arrelà fortament ja des d'un primer moment. Hem de pensar que Llull arribà a la Universitat de la Sorbona, centre de referència i difusió del pensament medieval europeu. El deixeble coetani Thomas Le Myésier, metge i canonge d'Arràs, féu una compilació (molt poc temps després de la mort del mestre Llull) de tot el material de què disposava. Així sorgiren dues importantíssimes arplegues: l'Electorium Magnum (conservat actualment a la Bibliothèque Nationale de

París) i el Breviculum, famós per les magnífiques miniatures, és conservat a la Badische Landesbibliothek de Karlsruhe d'Alemanya. Durant aquests darrers trenta anys, Sala-Molins i Armand Llinarès han traduït Llull al francès, i l'han estudiat àmpliament, com també ho ha fet més recentment Senellart.

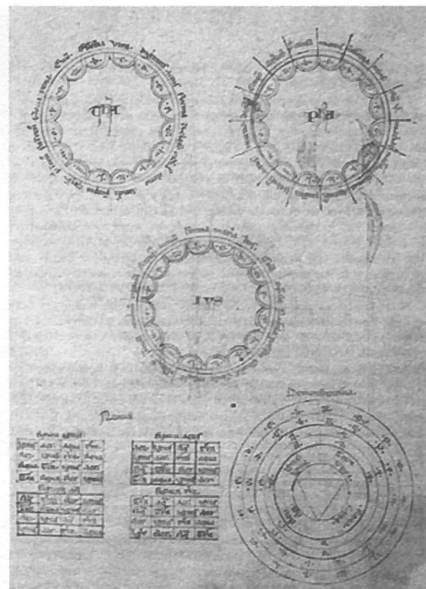
Si arribam a les Illes Britàniques, caldrà posar en relleu la transcendència del estudi de Yates (1899-1981), Hillgarth i Pring-Mill, ambdós darrers fortament vinculats a Mallorca. Són de destacar els estudis referits al lul·lisme fets per Hillgarth i l'ultracomentat "El microcosmos lul·lià" de Pring-Mill, que durant la dècada dels seixantes marcà un punt d'inflexió en la investigació i plantejament del sorgiment del pensament lul·lià.

A Itàlia, el lul·lisme hi féu acte de presència en època primerenca. Actualment, el mallorquí Jordi Gayà Estelrich i les doctores Pereira (que ha tractat especialment el tema de les obres alquímiques atribuïdes a Llull) i Pistolesi continuen la tradició lul·lística a Itàlia, aspecte estudiat àmpliament per Batllori (1943) a *El lulismo en Italia*. (Ensayo de síntesis).

Si seguim el nostre periple mundial ens podem trobar amb algunes sorpreses força agradables: no deixen de ser curioses les traduccions a l'hongarès del *Llibre d'Amic e Amat* i del *Llibre de Filosofia d'Amor* que han fet Déri Balázs i Kálmán Fabula (1994) a *A szeretel filozófiájának fája*. Igualment curioses són les traduccions que podem trobar, per exemple, del mateix *Llibre d'Amic e amat* a altres llengües com el portuguès, el polonès o el finès, el noruec i fins i tot el rus, la qual cosa posa en relleu la vigència que ara per ara té i l'abast de la difusió de l'obra del savi mallorquí.

Fora de la vella Europa, arribam, en primer lloc, a Israel, on el professor Harvey Hames duu a terme curoses investigacions sobre les relacions de Llull amb el món jueu i la Càbala.

Un altre punt geogràfic on podem trobar un centre d'estudis lul·lístics és al Brasil. Fundat el 1996 per iniciativa d'Esteve Jaulent i Pere Villaba, l'Instituto Brasileiro de Filosofia e Ciência Raimundo Lulio fou creat, bàsicament, per tal que es traduïssin al portuguès les obres lul·lianes³, de manera que especialistes i públic no especialitzat tenguessin accés, al Brasil, al corpus lul·lià. S'ha de dir que mitjançant una resolució de la Generalitat de Catalunya l'Instituto fou reconegut com a Centre Català i, per

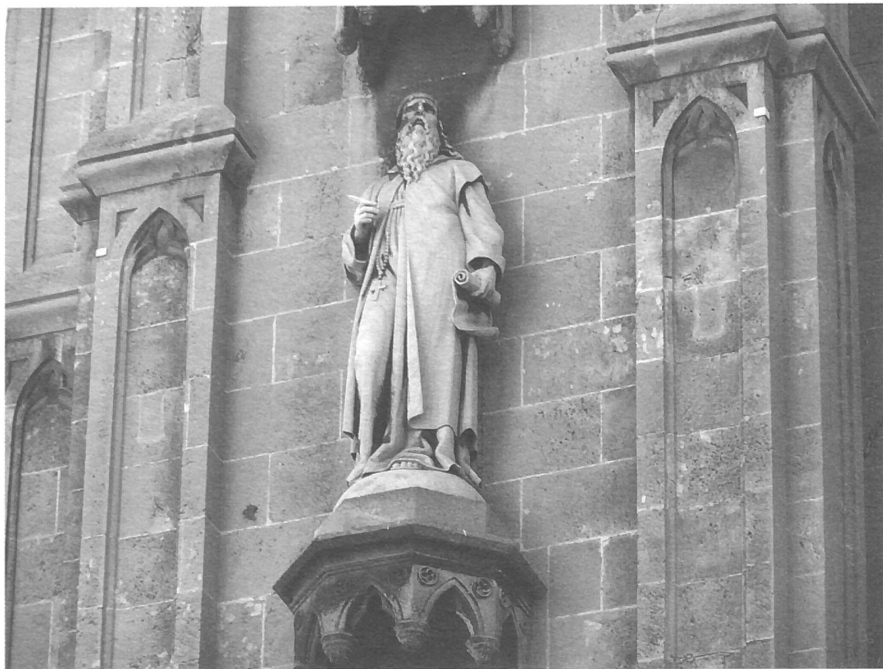

tant, organisme difusor de la cultura catalana al món. No esmentarem aquí els diferents estudis sobre l'obra lul·liana que s'han fet durant aquests darrers anys des d'aquest centre de recerca i que hom pot trobar esmentats i ressenyats a *Studia Lulliana*. L'any 2001 es va crear l'Archivium lullianum (format pels professors de la UB Martínez-Gázquez, Medina i Villaba), com a organisme per a la col·laboració entre la institució brasilera i el Raimundus-Lullus-Institut de Freiburg. A l'apartat de les edicions farem esment més detallat de les traduccions dutes a terme per aquest equip investigador.

2. Les darreres innovacions lul·lístiques

Ens referirem ara a les investigacions lul·lístiques més recents, a les aportacions més innovadores que s'han presentat aquests darrers anys.

No hi pot haver cap mena de dubte que l'estat actual en què es troben els estudis referits a Llull i al seu context són conseqüència immediata de tots els avenços que s'han anat fent progressivament. És precisament en el camp de l'edició crítica on més s'ha treballat últimament i on els resultats han estat ben positius. Per entendre aquest avenç, cal fer esment a l'obstacle que també s'ha salvat de la concepció de Llull com a autor català. Seguint el que explica Bonner (2001), Llull fou un dels primers pensadors europeus en utilitzar la llengua vernacle per a tractar de teologia, filosofia i lògica, quan fins aleshores s'havia emprat el llatí. Aquesta tria de llengua era una qüestió real-

ment instrumental, ja que responia a la voluntat del savi mallorquí per tal que el seu pensament arribàs a un públic llec, no instruït. Seguint aquesta premissa, part de la seva obra fou traduïda immediatament al francès, a l'occità, a l'italià i al castellà pels seus seguidors, amb un notable afany de difusió de l'obra. Totes aquestes traduccions s'han de tenir en compte a l'hora de fer una edició crítica. Així, a tall d'exemple, hom ha pogut constatar com les traduccions llatines, la francesa i quatre manuscrits catalans del *Llibre d'Amic e Amat* provenen d'una versió occitana.

La tria de la llengua no era casual (recordem que Llull va aprendre àrab per tal de convertir els infidels), com tampoc no ho eren les formes literàries que utilitzava. Com demostra Badia, l'expressió literària (pensem en obres com el *Fèlix* o el ja esmentat *Llibre d'Amic e Amat*) era també un parany per tal de fer arribar la seva doctrina al públic. Tot, en Llull, és encaminat a reflectir el missatge de conversió que predicava. D'aquesta manera és com s'ha d'entendre que els "exempla" que trobam al *Fèlix* siguin realment una transposició de la pastorel·la provençal o que a *Lo desconhort* Llull hi "recicli" la forma també provençal de la tençó. Els avenços en aquest camp, és a dir, l'estudi dels "reciclatges" que fa Llull, també han estat ben palesos al llarg d'aquests darrers anys. Reciclatges que no es limiten només a l'anàlisi de les formes expressives sinó també

dels temes tractats. És en aquesta línia que s'insereixen els estudis de Cordeschi, Lohr, Hösle, Johnston, Bonner i Yates. Caldria citar els estudis de Rubió i Balaguer, Badia i Johnston pel que fa a l'estudi del reciclatge de la retòrica medieval. Destaquen els estudis de Badia on demostra l'intent del Doctor Il·luminat de reformar la gramàtica llatina. Així mateix, cal destacar els treballs sobre les obres lul·lianes que tracten de psicologia, de medicina i de dret dut a terme per Gayà el 1979, com també l'estudi de Ziegler sobre la medicina lul·liana. S'han de posar en relleu els magnífics estudis sobre l'affatus (o sisè sentit, el del llenguatge) fets darrerament per Pistoletti. Un altre camp d'innovació, treballat recentment per Badia, Ensenyat i Soler, i anteriorment assenyalat per Imbach, és el del context en el qual apareix l'obra lul·liana en el món medieval, que es produeix en un moment en què els laics comencen a tenir accés a les ciències, al saber. Per aquest motiu, l'escriptura en vernacle era una tendència bastant general a Catalunya i a Occitània.

Una altre camp d'estudi ben fructuós és el de les relacions del beat Ramon amb el món musulmà i amb el món jueu, mons dels quals participava i que hagué de conèixer de primera mà. Pel que fa al primer aspecte, Urvoy fou el primer (el 1980) que s'hi dedicà. L'han seguit Garcias Palou, Lohr i Burman. Quant al judaisme, destaquen els treballs de Hames, on demostra com no només alguns

dels mètodes lul·lians sinó també alguns arguments específics els pot haver pres dels cabalistes contemporanis seus.

Soler ha parlat també de l'intent de conversió dels tàrtars i Hillgarth primer i després Soler, Domínguez, Imbach i Servera han qüestionat seriosament el tòpic que Llull era un utòpic.

Altrament, s'han de destacar les aportacions de Ruiz-Simon, que demostren que l'Art lul·liana no deriva de la part més clàssica la lògica aristotèlica, sinó dels *Topica*. Així mateix, Rubio Albarracín demostrà com tots els components principals de l'Art lul·liana ja són presents al *Llibre de contemplació en Déu* (1273-74?), l'obra més primerenca del Beat. Les darreres innovacions es situen en l'estudi de la relació del Doctor Il·luminat amb el moviment contemporani seu dels espirituals franciscans.

3. Edicions

Com destaca Bonner, fins fa una cinquentena d'anys, Llull encara era un personatge mític de la cultura catalana, un dels *Patri patriae* invocat pel nacionalisme català. Hom seguia la visió romàntica del Llull excèntric, foll, del personatge que havia ideat la representació d'un sistema que presentava certa curiositat, difícil, i que havia utilitzat la naixent llengua catalana per a les seves disquisicions. Era precisament la producció catalana la que s'havia editat i difós (en part, gràcies a la tasca feta per Mn. Galmés amb l'edició de les "Obres de Ramon Llull" durant el primer terç del s. XX⁴) i la que també havia arribat a un públic més popular, menys especialitzat en l'obra lul·liana. En canvi, l'obra llatina era menystinguda, si tenim en compte que d'obres exclusivament en català només n'hi ha vint, trenta-set són en català i llatí i la resta, dues-centes vuit, es conserven només en llatí.

Aquesta situació va començar a canviar a la dècada dels cinquantes, quan el medievalista i professor de la Facultat de Teologia de la Universitat de Freiburg, Friedrich Stegmüller va començar a arreplegar i a microfilmear més de nou-cents manuscrits llatins. D'aquesta manera, podia fer possible la voluntat de Mn. Galmés d'editar l'obra llatina, un cop editada la part catalana. Els cinc primers toms es publicaren a Palma entre 1959 i 1967 i Stegmüller n'era l'editor general. De tota manera, del 1967 al 1978 l'edició romangué interrompuda, per

qüestions econòmiques. L'any 1974, l'editorial Brepols (Turnhout, Bèlgica), que volia continuar la sèrie Corpus Christianorum fins al s. XV, es va fer càrrec de l'edició llatina de les obres lul·lianes. La tasca iniciada el 1959 pel medievalista alemany té actualment una important transcendència, perquè va iniciar l'edició per les obres finals de Llull (seguint un criteri cronològic invers), de manera que les primeres en editar-se foren les menys conegudes i que no apareixien en l'edició feta a Magúncia per Iu Salzinger⁵ entre 1721 i 1742. Actualment, dels seixanta-cinc toms que constitueixen l'obra lul·liana llatina se n'han presentat vint-i-nou (amb el tom suplementari del *Breviculum*), a la sèrie Raimundi Lulli Opera Latina (ROL).

Altament, el 1991 es va engegar la continuació de l'edició de l'obra catalana amb la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, en la qual hi participen, a les ordres de A. Bonner, estudiosos de les Illes Balears i de Barcelona. En sis toms, ja s'han publicat les obres lul·lianes següents: *Llibre de virtuts e de pecats* (Domínguez, 1991), *Llibre del gentil e dels tres savis* (Bonner, 1993), *Llibre dels articles de la fe*, *Llibre què deu hom creure de Déu*, *Llibre contra anticrist* (Pons, Gayà, Schib, Bonner, 1996), *Lògica nova* (Bonner, 1998), *Començaments de medicina*, *Tratat d'Astronomia* (Badia, 2002) i *Començaments de filosofia* (Domínguez, 2003). Aquestes edicions completen la sèrie de vint-i-un volums que s'havien editat entre 1906 i 1950 a Obres Originals de Ramon Llull. La nova sèrie es centra en obres que, o bé no havien estat editades anteriorment o bé els mancava l'edició crítica. En aquest mateix sentit, cal afegir les edicions de Schib i Soler a *Els Nostres Clàssics* i de Perarnau a *Arxiu de Textos Catalans Antics*.

Un punt important referit a l'edició no només d'obres o de documents esparsos sinó també d'estudis i recerques és la Col·lecció Blaquerna. És dedicada a la publicació d'estudis sobre Ramon Llull i el lul·lisme i sobre els contextos culturals en què es produeixen ambdós fenòmens. És una acció del Programa Blaquerna d'Estudis Lul·lians que impulsen la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Barcelona, sorgit arran d'un acord signat entre ambdues institucions el 1998. Actualment aquesta col·lecció és dirigida pels professors Pere Rosselló (UIB) i Albert Soler (UB). Des de l'any 2000 fins ara n'han

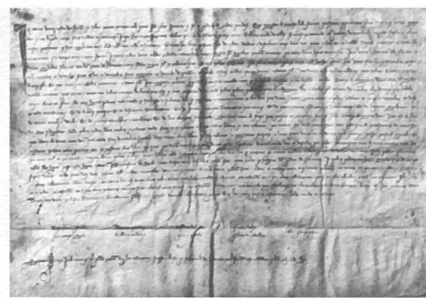
aparegut tres volums: *Diplomatari lul·lià* (Hillagirth, 2000), *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement* (Cifuentes, 2002) i *Diccionari de definicions lul·lianes* (Bonner/Ripoll, 2003).

Les traduccions d'obres lul·lianes a diverses llengües són un apartat que no s'ha de menystenir. A títol d'exemple, podem citar les traduccions següents, com són les versions italianes del *Llibre de les bèsties* de Brancalone i de la *Doctrina Pueril* (Baggiani-Saludes). S'han traslladat a la llengua catalana el *Darrer llibre sobre la conquesta de Terra Santa*, originalment en llatí i traduït per Llabrés; El *Llibre d'Amic e Amat* s'ha traduït al polonès (Sawicka), al francès (Jacob) i a l'hongarès (Balázs-Fabula) i s'ha traduït a l'anglès el *Llibre de l'orde de cavalleria*. És destacable la traducció d'Obertello a l'italià del *Liber natalis pueri parvuli Iesu Christi* i del *Liber Lamentationis Philosophiae*. A l'Instituto Brasileiro (vegeu punt 2), des del 1989 s'han traduït al portuguès el *Llibre d'Amic e Amat* (Jaulent, 1989), el *Llibre de les bèsties* (Giordano/Jaulent, 1990), el *Llibre de l'orde de cavalleria* (Costa, 2000) i els *Escrits antiaverroistes* (Rosson, Alcides, Polito, 2001), el *Llibre dels Àngels* (Ventorim / Costa, 2002) i s'ha fet la traducció de l'*Arbre Imperial* (Costa, 2002).

4. Conclusions

Com hem pogut comprovar, els temes i les motivacions que hom té per estudiar Llull són d'allò més diverses. El que atreu els investigadors són els múltiples aspectes en què es pot desglossar la figura del Doctor Il·luminat. Darrerament, a més de les edicions crítiques, prenen força els estudis referits al context històric en què apareix el pensament lul·lià i rerefons intel·lectual i espiritual del qual fa part.

L'homenet pobre de virtuts és, contràriament al que deia ell mateix fa set-cents anys, conegut arreu del món. És, sens dubte, un referent de la cultura universal, una senyera identificadora de la cultura catalana. A diferència del que passava fins fa uns anys, Llull ha deixat de ser un personatge mític, extravagant, per passar a ser considerat un pensador amb tots els ets i uts, que hom es pren seriosament, no tengut com un personatge folklòric. Les darreres aportacions han contribuït a desmitificar la imatge romàntica i llegendària (recordem, a tall d'exemple, les múltiples llegendes localitzades a Palma

referides a la vida del Beat, com ara la que va aparèixer al s. xv o a principis del xvi sobre la dona del pit cancerós) i han suposat un avenç destacat en la consideració de Llull com a forjador no només de la llengua catalana sinó com a integrant actiu de la cultura europea. Deutors com som de tot el llegat que ens ha arribat, la tendència actual és la d'aconseguir posar al lloc que li correspon l'alquimista vestit de frare, com diu Domínguez, que la tradició ha volgut crear i que ha convertit la figura pacífica de Llull en un personatge polèmic i controvertit, lloat pels seus seguidors i menyspreat acèrrimament pels detractors.

Per saber-ne un poc més:

Bonner, 2001: Recent scholarship on Ramon Llull. *Romance Philology*, 54
A Internet: Qui és Ramon Llull (<http://estel.bib.ub.es/ramonllull>)
Base de Dades Ramon Llull (<http://orbita.bib.ub.es/llull>)

¹ Citació de l'inici del *Llibre d'intenció* (1276-1283)

² Conegut oficialment també amb el nom de Arbeitsbereich Quellenkunde der Theologie des Mittelalters, dirigit actualment per Peter Walter.

³ Val a dir que les traduccions més o menys sistemàtiques al portuguès s'havien iniciat el 1989

⁴ Sobre la història de l'edició de les ORL i de la Comissió Editora Lul·liana, vegeu Rosselló Bover, 1988: *L'obra de Salvador Galmés i Sanxo (1876-1951)*. PAM, pàg. 47-108 i Rosselló Bover, 2003: "Cartes de Salvador Galmés i Sanxo a Lluís Nicolau d'Oliver". Llengua i Literatura 14.

⁵ Les relacions de Mallorca amb Alemanya no són cap fet innovador actualment. Podem destacar com a curiositat que Salzinger fou nomenat professor de la Universitat Lul·liana de Mallorca, la qual cosa va ser considerada per l'editor alemany com un gran honor. Aquest fet propicià l'intercanvi d'alumnes de Mallorca i d'Alemanya.

* Càtedra Ramon Llull.
Universitat de les Illes Balears

Els dos últims anys de la col·lecció “El Turó”

Pere Rósselló Bover*

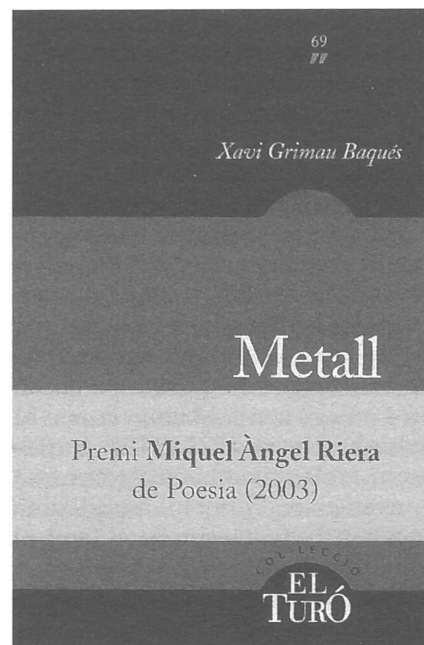
Petita història d'una col·lecció de poesia

L'any 1971 l'escriptor Miquel Àngel Riera iniciava a Manacor un projecte que es remuntava a anys anteriors, quan havia impulsat algunes activitats culturals en la seva ciutat natal. Amb el suport de la Casa de Cultura de Manacor de la Caixa de Balears, publicava *La desintegració del disig*, de Bernat Nadal, llibre que encetava una col·lecció destinada només als poetes manacorins. La col·lecció, però, no tendria nom fins el 1985 quan passà a denominar-se “El Turó”. Durant els decennis dels 70 i dels 80, hi publicà autors importants, com Jaume Vidal Alcover (*Tres suites de luxe, Sonets alexandrins*), Guillem d'Efak (*El poeta i la mina, Poeta en bicicleta, Erosfera*), Miquel Àngel Riera (*Llibre de benaventurances*) i Guillem Nadal (*Catorze sonets i una cançó*); recuperà alguns autors locals del passat, com l'amo Antoni Vicenç Santandreu (*Glosades*) i Andreu Parera Morey (*Poesies*); contribuï en els seus inicis al llançament d'alguns escriptors manacorins de la generació dels 70, com Bernat Nadal (*Teorema del somni*), Jaume Santandreu (*En nom del pare, Nissaga de sen*) i Jaume Mesquida (*Retorn cap enllloc*); i fomentà les plomes aleshores més joves de la ciutat, com Lluís Massanet (*Recordatori de navilis*), Gabriel Juan (*En una clapa pessimista*) o Josep Lluís Aguiló (*Cants d'arjau*). En aquest aspecte, cal afegir que en els últims temps d'aquesta primera etapa, que arriba fins el 1989, va treure a la llum dues antologies de poetes joves: *Poetes joves de Manacor* (1982), on reuní obres de sis autors aleshores inèdits, i *Onze poetes inèdits* (1989), que també aplegà escriptors joves dels pobles dels voltants de Manacor. El suposat localisme de la col·lecció fou des dels seus inicis molt relatiu i donà cabuda a escriptors, com Biel Mesquida (*Notes*

de temps i viceversa) o Pere Orpí (*A cara i creu*), que tenien vincles amb la capital del Llevant, encara que no hi haguessin nascut.

Després de travessar un breu període de crisi, el 1991 la col·lecció “El Turó” va passar a dependre directament de l'Obra Social i Cultural de “Sa Nostra”. Aleshores reaparegué amb un canvi de format i amb uns nous criteris de selecció d'obres, que l'obrien a tots els autors en llengua catalana. El canvi va permetre que “El Turó” no sols acollís poetes joves de Mallorca, com Antoni Xumet (*Memòria del temps*) o Pere Joan Martorell (*La tardor de l'ombra*), sinó també del Principat, com Amadeu Vidal Bonafont (*Cor de metall*), Enrico Mora i Malo (*Mirades de fang*) o Ramon Dachis (*Quadern rimbaldià*). Al mateix temps, “El Turó” va poder treure a la llum llibres de clàssics moderns, com Llorenç Moyà (*Palinur-Anteu*) o Miquel Dolç (*Sàtires i epigrames*), i de poetes actuals, com Hilari de Cara (*Quaderns d'es Llombarts*), Jordi Casals (*La tardor del taronger*), Xavier Abraham (*Les mosques, la por*), Miquel Àngel Tena (*La casa prop de la via*), Damià Huguet (*Vols des d'Orly*), Isidor Marí (*Illes a trenc d'alba*), etc. A més, s'hi publicaren també algunes traduccions, com les *Versions del francès (segles XIX i XX)*, de Jaume Galmés. Arran del traspàs de Jaume Vidal Alcover l'any 1991, la col·lecció fou dedicada a l'autor de *L'hora verda*.

A la mort de Miquel Àngel Riera, l'any 1996, es crearen els Premis “Miquel Àngel Riera” amb la finalitat d'estimular la creació poètica i narrativa. El premi de poesia fou pensat precisament per fomentar els poetes més joves, tal com l'escriptor manacorí havia fet mentre la dirigí. Els poemaris premiats es publicarien a la col·lecció “El Turó”. D'aleshores ençà han obtingut aquest guardó els

llibres següents: *L'herald*, de Carles el Saure; *Una varietat del mim*, d'Antoni Xumet; *Poemes en gris*, de Manel Marí; *Blue Hotel*, d'Iban L. Llop; *Absències*, de Daniel Martínez Ten; *En blanc*, d'Alfons Navarret; *He estotjat un ram de versos per al teu dolor*, de Pere Suau Palou; i *Metall*, de Xavi Grimau. En general, podem dir que aquests premis han comptat des dels seus inicis amb una nodrida participació, tant d'autors de les illes Balears com de Catalunya i del País Valencià.

A totes aquestes informacions hem d'afegir que l'any 2001 “El Turó”, juntament amb la seva col·lecció germana “Tià de Sa Real” s'integrà a la Fundació “Sa Nostra” i fou objecte d'un nou disseny, més d'acord amb els gustos actuals.

Els dos últims premis “Miquel Àngel Riera” de poesia

Els guanyadors de les dues darres convocatòries del premi Miquel Àngel Riera han estat, com hem dit, Pere Suau Palou i Xavi Grimau per *He estotjat un ram de versos per al teu dolor* i *Metall*, respectivament. *He estotjat un ram de versos per al teu dolor* (2003) és el segon llibre de poemes de Pere Suau Palou, que el 2002 ja havia obtingut el premi Rei Jaume I, de Calvià, amb *Cremaran vespres i albes*. L'autor, llicenciat en Filologia Catalana i professor d'institut, divideix el seu poemari en cinc parts, cada una de les quals constitueix un repàs per diferents temes vitals: l'amor, la mar, la terra, la mort... La poesia Pere Suau és hereva de la renovació poètica dels anys 50, que tingué com a mestres

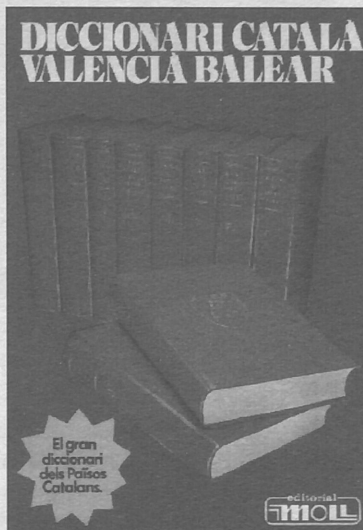
Blai Bonet, Josep M. Llompart, Llorenç Moyà, Miquel Àngel Riera, etc. Es tracta d'una poesia que sobretot cerca la comunicació, però sense renunciar a l'elegància. Suau construeix un llenguatge solcat de metàfores, d'imatges i de sinestèsies, sempre cadenciós i rítmic, tot i l'ús del vers lliure. El llibre sorprèn per la capacitat i la vivesa amb què ens transmet l'emoció i els sentiments i, alhora, per la maduresa lingüística i formal que reflecteix.

Quant al guanyador de la darrera edició dels premis, Xavi Grimau (Sabadell, 1975), l'any 2002 fou guardonat al premi de poesia del certamen literari Clara Alzina, organitzat per la revista *Ordint la trama*, amb l'obra *Llengua de vaca*. Membre de l'Associació Cultural la Sèpia Verda de Sabadell i del grup *labatzuca*, que combina música amb poesia, Xavi Grimau també és col·laborador habitual de la revista poètica *federates*. *Metall* (2004), l'obra guanyadora del Premi Miquel Àngel Riera de Poesia 2003, és una espècie de *collage* d'imatges i de sensacions, on el poeta s'expressa a través de la veu d'un personatge femení, talment com si es tractàs d'una *performance*. L'ús d'alguns recursos visuals, com són les majúscules, i la introducció de nombrosos versos en altres llengües (anglès, alemany, etc.), amb els quals pretén crear una mena de polifonia, sorprenden el lector. El llibre és travessat d'imatges que pretenen mostrar els dolors, les obsessions, els desigs... de les persones del món d'avui. La violència del món present es transmet al lector també mitjançant l'ús d'unes referències (la droga, la màquina, la rutina, el metall...) que revelen aquest dolor de l'home anònim del món contemporani. En resum, *Metall* ens acosta a un univers que té molt de contacte amb les estètiques més joves d'aquests últims anys.

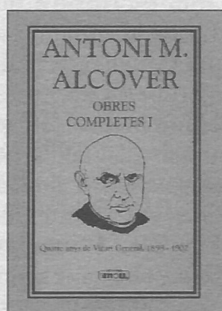
Dos poetes joves

Tarquim (2003) és el tercer llibre de poesia del poeta valencià Andreu Peris (Sagunt, 1968), que des de fa alguns anys resideix a Palma i exerceix com a professor de Llengua i literatura espanyoles en un institut. L'any 1999 Peris va publicar el seu primer poemari, *Poemes a dues mans*, al qual va seguir *Obrir l'estiu* (2001). A més, va donar a la llum un quadern de la col·lecció "Poesia de Paper" titulat *Quadern de versions i altres inèdits* (2001) i un CD de poesia titulat *Peris oral*. *Tarquim* és una reflexió entorn

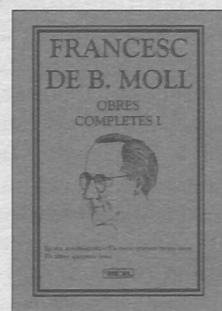
editorial MOLL

*Diccionari
Català-Valencià-Balear*
(10 vols.)
Antoni M. Alcover
Francesc de B. Moll Casanovas
9.860 pàgines.
Format: 27 x 18 cm.
Enquadernat en guaflex.

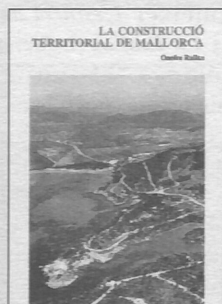
*Obres Completes
d'Antoni M. Alcover*
volum I.
Quatre anys de vicari general
(1898-1902)

*Obres Completes
de Francesc de B. Moll*
volum I.
Escrits autobiogràfics.
Els meus primers trenta anys.
Els altres quaranta anys.

Eivissa fascinant
Josep Vilanova i Carme Marqués

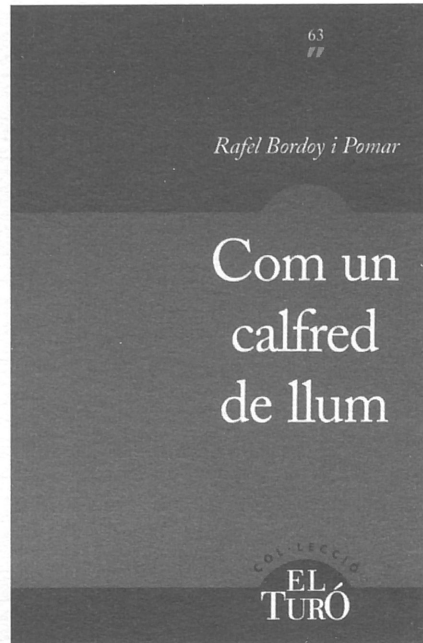
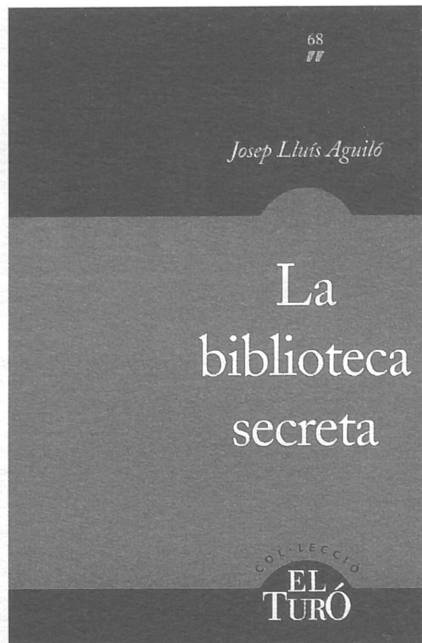
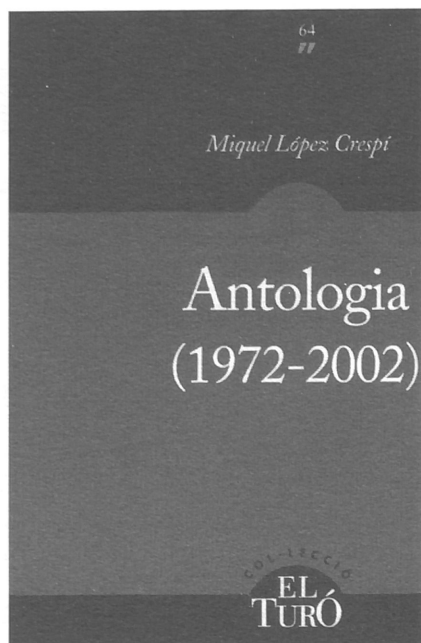

*La construcció
territorial de
Mallorca*
Onofre Rullan
Salamanca

Can Valero, 25 - 07011 Palma de Mallorca
(Polígon Industrial Can Valero)

Tel. 971 72 41 76 - Fax: 971 72 62 52

E-mail: info@editorialmoll.es • <http://www.editorialmoll.es>

del tema de l'amor i del desamor –no debades el llibre se subtitula “causa de dol”–, i alhora és també una meditació sobre la relació del poeta amb la poesia. El poemari també reflecteix dos llocs molt significatius per a l'escriptor: Mallorca, per un costat, i Itàlia (i, més concretament, Venècia), per un altre; la qual cosa el duu fins i tot a introduir algun poema en italià. De fet, Peris és un expert coneixedor de la llengua i la literatura italianes, de la qual també ha realitzat traduccions. Quant al llenguatge, *Tarquim* reflecteix la intenció del poeta de cercar un llenguatge propi –que assumeix alguns recursos visuals– i, sense trencar amb la tradició, li permet expressar el seu món personal.

Devuit anys després d'haver tret a la llum *Cants d'Arjau* (1986), Josep Lluís Aguiló (Manacor, 1967) ha donat a conèixer *L'estació de les ombres* (2004) i *La Biblioteca Secreta* (2004), aquest últim a “El Turó”. El silenci d'aquests temps només es pot interpretar com el resultat d'una actitud madura, de recerca d'una obra de qualitat, allunyada de tota improvisació. Aguiló, que treballa en el terreny de la publicitat i del màrqueting, ha viscut durant aquests anys allunyat dels ambients culturals mallorquins, sense que això significàs cap mena de deserció del món de les lletres. *La Biblioteca Secreta* reflecteix la influència d'una àmplia cultura poètica, en la qual destaca la lectura de poetes anglosaxons moderns. No em referesc a unes influències concretes, sinó a una manera de concebre la poesia

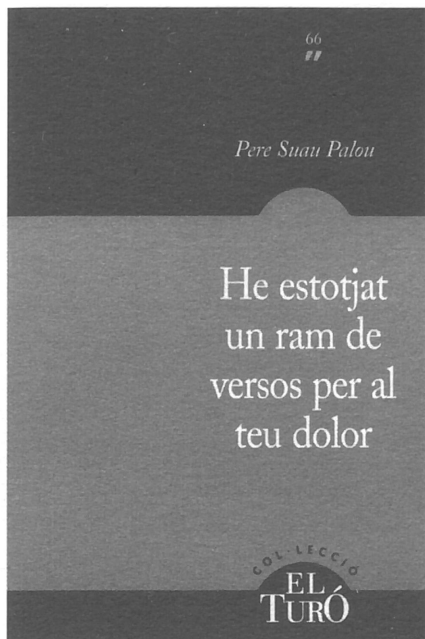
que, més que pretendre l'expressió dels sentiments, sorgeix de la reflexió i de la meditació. D'aquí que els versos de *La Biblioteca Secreta* destil·lin intel·ligència i imaginació. Es tracta, per tant, d'una escriptura poètica entesa essencialment com un producte cultural –per la qual cosa hi podem descobrir referències literàries, històriques i de tota mena–, en què de vegades apunta un cert sentit de l'humor. Això no obstant, *La Biblioteca Secreta* també inclou poemes, com la magnífica “Elegia en la mort de Gabriel Galmés”, on esclata el sentiment més viu.

Tres poetes mallorquins

Amb el número 63 de la col·lecció ha aparegut *Com un calfred de llum*, de Rafel Bordoy (Alcúdia, 1936). Un poeta que ja havia donat a conèixer els poemaris *Abans que la veu s'ofegui* (1986), *Entre l'ocàs i l'aurora* (1989), *Aimada solitud* (1994), *Cronologia* (1998) i *El blau de la distància* (2001), a més d'unes traduccions de sonets de Quevedo i de diverses obres d'investigació en la història local de la vila de Santa Margalida, el poble on resideix. *Com un calfred de llum* (2003) és un poemari sobre el tema de la vivència de la festa al poble, a partir de la commemoració concreta de la processó de Santa Catalina Tomàs. Això no obstant, els seus versos superen el possible localisme i el caràcter anecdòtic a què el tema triat podria conduir. Com indica Antoni Vidal Ferrando al pròleg, *Com un calfred de llum* permet diverses lectures

a diferents nivells. En primer lloc, la festa hi apareix com l'expressió de la vida de la col·lectivitat, en la qual el jo del poeta se sent immers. En aquest sentit, el poemari és una metàfora de la identitat col·lectiva del nostre poble i una reflexió entorn del perill de desaparició que amenaça la nostra cultura. En segon lloc, la festa és la metàfora de la vida humana, de la felicitat i de la caducitat. I, en aquest sentit, el llibre és també una reflexió entorn de la pròpia existència i del perill de la mort que assetja el poeta. Els vint-i-tres poemes que formen *Com un calfred de llum* ressegueixen els diferents moments de la celebració de la festa i al·ludeixen alguns dels episodis de la vida de Santa Catalina Tomàs. Tanmateix, és un llibre ple de símbols, com la “gera” o la “pluja”, que expressen els anhels i els temors íntims del poeta i, a la vegada, els perills que, segons ell, amenacen la nostra vida col·lectiva.

De Miquel López Crespí (Sa Pobla, 1946), amb el número 64, la col·lecció “El Turó” ha tret una *Antologia (1972-2002)* (2003), que recull una selecció de la seva poesia escrita durant els darrers trenta anys. López Crespí és segurament l'escriptor mallorquí més guardonat de tots els temps i un dels més polifacètics, car ha conreat tots els gèneres literaris. La seva dedicació a la literatura ha assolit gairebé la professionalització. Home compromès amb les causes socials més justes i molt vinculat als moviments ideològics de l'esquerra, va realitzar una intensa activitat polí-

tica durant la clandestinitat i la transició democràtica. Fruit del seu compromís polític, l'obra de López Crespí s'inscriu en el realisme social, al qual aporta la introducció de noves tècniques experimentals. Aquesta *Antologia* (1972-2002) reflecteix la dilatada trajectòria de López Crespí com a poeta, en la qual destaquen els llibres *Foc i fum* (1983), *Diari de la darrera resistència* (1987), *Tatuatges* (1987), *Les Plèiades* (1991), *El cicle dels insectes* (1992), *Els poemes de l'horabaixa* (1994), *Punt final* (1995), *L'obscura ànsia del cor* (1996), *Planisferi de mars i distàncies* (1996), *Llibre de pregàries* (2000), *Periferies* (2001), *Rituals* (2001), *Cercle clos* (2001), etc. Segurament la poesia és la faceta menys coneguda d'aquest escriptor, que com a narrador i novel·lista ha tengut un major ressò. De fet, però, la poesia de López Crespí no ha rebut la difusió i el reconeixement que mereix, ja que sovint ha aparegut en col·leccions i editorials d'un abast limitat. L'antologia recull vuitanta-nou poemes procedents de vint-i-un llibres diferents, quatre dels quals encara eren inèdits en el moment d'aparèixer aquesta selecció. Tot i que es tracta d'una antologia, el volum té una entitat pròpia, la qual cosa permet fer-ne una lectura com si es tractés d'un llibre independent. La unitat ve donada, en primer lloc, per la coherència formal de l'aplec, que és el resultat de l'herència literària "heterodoxa" (Maragall, Salvat-Papasseit, Rosselló-Pòrcel, etc.) en què l'autor –com explica al seu pròleg– s'ha format.

Aquesta llibertat formal troba la seva expressió en l'ús del vers lliure i en un to narratiu, que no cau en la discursivitat que va caracteritzar el realisme històric dels anys 60. També la unitat temàtica contribueix a la sensació que ens trobam davant un llibre que es pot llegir com una obra autònoma, ja que tots els poemes seleccionats en aquesta antologia recorren uns mateixos temes i motius: la memòria del temps històric viscut, la lluita social i política, el compromís nacional, el cinema i els viatges. En resum, aquesta *Antologia* (1972-2002) permet una primera aproximació a l'obra poètica de Miquel López Crespí a partir de la qual el lector pot accedir als llibres d'origen.

Molt més que un temple, de Vicenç Calonge i Gustà (Palma, 1954), és un dels poemaris apareguts el 2004 a la col·lecció "El Turó". Calonge és un home d'una llarga trajectòria relacionada amb la poesia, sobretot amb l'organització de recitals i de muntatges poètics com *La poesia de Capaltard* i *Paisatge amb dona*. Ha publicat diversos llibres de versos, entre els quals destaquen: *De quan les vaques boges no existien o no ens ho deien...* (1999), *Joc i colors del viure* (2000), *Del mar que sóc* (2001), *L'aigua del temps* (2002) i *Cant que s'interroga* (2002). President i fundador del Centre Cultural Capaltard des de 1991, ha estat també vicepresident a les Illes Balears del Centre Català del Pen Club (1999-2003). És col·laborador habitual de les revistes *S'Esclop*, *Literària* i *Enki revista* i té poemes musicats i enregistrats per *Al-Mayurka*. Dividit en cinc parts, *Molt més que un temple* palesa una primera intenció de sintetitzar forma i contingut. Es tracta d'un poemari on l'autor aborda temes diversos –com l'adolescència, la por, l'amor...–, però

que són units per les formes mètriques i estròfiques que el poeta ha triat, i pel fet d'estar lligats sota la idea preliminar dels valors simbòlics que Rimbaud donà a les cinc vocals en un dels seus poemes. El to del poemari és vitalista, fins arribar a una certa folia alliberadora. No debades, la forma estròfica triada sovint recorda les dècimes desbaratades de la tradició popular, i amb l'ús de la rima no cerca més que la màgia que produeix la trobada de dos mots aparentment distanciats. El poeta incita el lector a la lluita i a la vida i, sobretot, al treball per vèncer un món ple d'injustícies mitjançant la paraula.

* * *

Els seixanta-nou llibres publicats a "El Turó" durant més de trenta anys han convertit aquesta col·lecció en un referent de la poesia a Mallorca, que ha sabut combinar l'edició de llibres d'escriptors ja reconeguts amb l'aposta pels nous valors. Els set llibres apareguts aquests dos darrers anys, dels quals hem parlat suara, són un exemple representatiu d'una línia que defineix la col·lecció i que s'ha mantingut més enllà del temps i de les persones que se n'han fet càrrec. Per tant, "El Turó" és un referent en la nostra literatura i un projecte encara carregat de futur.

* Professor de Literatura Catalana Contemporània (UIB)

Restaurant

SA FONDA

ESPECIALITATS

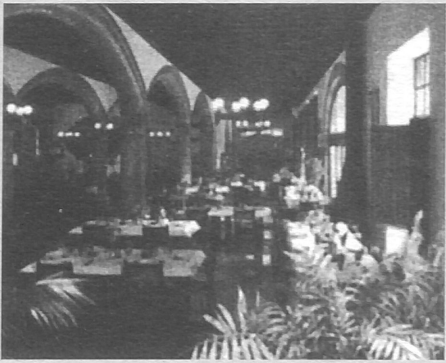
CABRIT DE MUNTANYA

PORCELLA

ARRÒS BRUT

PAELLA

Tel. 971 51 70 22 • LLUC

Viatge a Palestina, la pàtria de tothom

Jaume Reynés, MSSCC*

«**D**onde hay historia los moços son viejos, y a donde falta los viejos son moços.

El hauer yo leído las pellegrinaciones de algunas Santas y deuotas perçonas que fueron sin duda con mas deuocion que yo á auisitar los Santos Lugares, me movieron el ánimo para hazer lo mesmo, sin reparar en mi comodidad, regalo de mi Casa, Amor de muger y de un solo hijo, ni hazienda, ni los Innumerables peligros de mar y tierra, que á considerarles son de mucha ponderación» (J. Bta. Sunyer, 1659).

Hi ha una munió de viatges mallorquins a Terra Santa, que ofereixen material interessant per als estudiosos de la història i de la Bíblia.

Entre els primers relats de romiatges anteriors a la impremta, n'he vist citat un del segle XVI a «la terra de Ultramar, ço és saber, la Terra Sancta» pertanyent a un clergue i notari apostòlic mallorquí (1515)¹. Del XVII, a la nostra Biblioteca de La Real, he pogut consultar els manuscrit de J. Bta. Suñer, *Peregrinación y Viage de Tierra Santa que hizo Juan Bautista Suñer, Ciudadano Militar del Reyno de Mallorca en el anyo del Señor de 1659* i el manuscrit mallorquí d'un franciscà anònim amb títol castellà: *Viage de la Tierra Santa de Jerusalem año 1671*. De finals del XIX, m'interessà molt especialment la peregrinació on prengué part el P. Joaquim Rosselló, fundador del MSSCC, i que conta el valencià Manuel Polo y Peyrolón, *Guía de Tierra Santa y relato de la Peregrinación General Española á los Santos Lugares en Octubre de 1881*². Per la influència que tengué en les posteriors, també he llegit la de Mn. Jacint Verdager, de 1889, publicada amb el títol de *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*³. De principis del XX, la de l'oncle del nostre poeta pollencí, el canonge Martí Llobera i Solivelles, *Terra Santa, Constantinopla-Atenes-Roma. Notes d'un pelegrí*⁴. Del pelegrinatge de 1907, on participà Miquel Costa i Llobera, ens han arribat diversos escrits de quatre pelegrins, la nota bibliogràfica dels

quals donaré al seu lloc: Dels poetes M. Costa i Llobera i Maria Antònia Salvà, del cosí Pere Llobera i Garau, i la de l'amic i msscc P. Antoni Thomàs. També he conegut les descripcions dels mallorquins J. Parera, *Peregrinación a Tierra Santa y Roma*⁵; Josefa Aguiló Aguiló, *Memoria de un viaje a Tierra Santa*⁶; Miquel Ollers, msscc, «Records d'un viatge»⁷. Sé que han escrit les seves guies de viatge l'Agustí A. Salas – A. Manrique, *Guía del país de Jesús*⁸ i R. Carbonell, msscc, que ha difós en fotocòpia *Guía de Tierra Santa* (1982), *Encuentro con Jesús. Peregrinación a Tierra Santa* (1986 y 1987), *Tercer Viaje Bíblico siguiendo los pasos de San Pablo. Turquía y Grecia* (1986).

D'entre aquests relats, aprofitant que celebrem el 150 aniversari del seu naixement, he parat esment al viatge que hi feu mossèn Miquel Costa i Llobera l'any 1907⁹, juntament amb 200 pelegrins de gairebé totes les províncies de l'Estat¹⁰. Entre ells, hi havia 9 mallorquins: els cosins Mn. Miquel Costa i Llobera i Pere Llobera i Garau; els MSSCC P. Antoni Thomàs i Germà Marc Gayà; els senyors Ramon Bosch, Ferran Truyols i Bernardí Vidal, i les senyores Maria Antònia Salvà i Margalida de Verí. El poeta Joan Alcover no s'hi atreví «per por de la salut».

1. Dificultats i cost

«Hubo un tiempo en que la peregrinación á los Santos Lugares era un acto de verdadero valor, una temeridad casi, una de las penitencias más terribles que se imponían á sí mismos los devotos ó pecadores. Antes de partir, se hacía entónces testamento y confesión general, como si la muerte llamase á las puertas, y el regreso á la madre patria no se obtenía nunca sino merced á privaciones y trabajos sin cuento»¹¹.

El preu del viatge era elevat i molts no ho aconseguien sense ajuda d'altri. A Sunyer, l'any 1659, un viatge de gairebé set mesos, li costà «ducientos sinquenta Reales dea ocho... sin hazer almoynas»¹². El viatge del P. J. Rosselló,

l'any 1881, que durà 34 dies, costava 150 duros a primera i 100 a segona. Una pagesa catalana hi invertí els estalvis de tota la vida, 50 duros, i Fra J. M^a. Forns, novici franciscà, viatjà d'almoïna. Pel que ens ocupa de 1907, de 48 dies, Costa i Llobera pagà 1.500 PTA i Maria A. Salvà 300 \$.

No hi havia gaires comoditats. «Els cotxos en què viatjaven eren de quatre rodes i dues bísties, que solien esser cavalls, descuberts p'els costats amb una vela plana, sostenguda amb sis barres de fusta, d'aont penjaven unes cortines de lona que se travaven o s'amollaven axí com volíem, defensantnos del sol i de l'oratge y, si fos vengut el cas, de la pluja... Set o vuyt hores demunt una bístia, es bastant per dexar ben atupats els mes forts y no dexar òs sencer a n-els poch acostumats a cualcades com aquella. Les barques eren molt primitives i velles i sobre tot molt incòmodes, cubertes no més a proa i popa, tan altes de puntal que no mos dexava posar peus enterra si estaven asseguts y encara amb una vòra que se'n entrava dins les anques» (M. Llobera i Solivelles¹³).

2. «El sueño dorado de mi vida»¹⁴

Però els pelegrins repeteixen que valia la pena. Com Costa i Salvà, tots els qui hem recorregut Palestina quedarem encisats pel paisatge i el recorregut històric, per la barreja de cultures i la descoberta de la «dolça analogia» entre la geografia i el missatge evangèlic.

«No hay estudio comparable al de la Tierra Santa con la Biblia en la mano» (Polo y Peyrolón¹⁵). «La impressió que fan los grans mots del Evangeli en lo lloch de la metexa escena, es superior a tota ponderació... Solament per llegir aquest Evangeli ací, dono per ben empleat lo viatge y'n dono gràcies a Déu» (Verdaguer¹⁶).

3. Gèneres literaris

Entre el narratiu i l'epistolari ja es mou l'antiga obra de la pelegrina galaica Egèria, que sojornà a Jerusalem entre el 381-384¹⁷.

Mossèn Cinto se sentia obligat a explicar-se: «No hi aní a escriure cap llibre d'impressions com ara s'estila, per més que aquest ne tinga'l tirat, ni menys a cercar inspiracions pera cap poema... Lo de Palestina lo emprenguí per conèixer a Jesucrist, mon Déu y Senyor... Són notes de viatge, nuhes d'estil y de poesia, escrites a corre-cuyta y com se vulla»¹⁸.

Quatre dels participants en el viatge que ens ocupa deixaren obra publica-

da, en diversos gèneres literaris que avui podem comparar. Costa no escrigué un *viatge per Orient* (com feren A. Thomàs i M. Llobera, formals i erudits, amb una certa fredor copiada de famoses guies d'aquells temps, precursors d'una literatura que avui ven molt). Ni tampoc un *dietari de pelegrí* en sentit estricte (com pareix que féu Ma. A. Salvà a un dietari que no he pogut consultar¹⁹), però aprofità el seu *Diari de Conciència*, com una espècie d'agenda personal²⁰: «Partir ab pelegrins en someres cap al Thabor. Qued darrera, bístia feixuga. Compr. Vara de pegar. Me cau l'ombrella. Paciència! Arrib ab els darrers... Baixada en bon aset via! Cansat, ferm...» (11 maig).

Per a comunicar-se amb el seu amic coral J. Rosselló de Son Fortesa, utilitzà el gènere epistolar, ple d'agudes percepcions: «El viatge.. sembla un somni. Com una visió cinematogràfica, han desfilat per la nostra vista espectacles variadíssims, formes les més típiques, enlluernadores de color i accentuades de caràcter»²¹.

D'entrada, el sorprèn tot el que li recorda Mallorca: «No pots figurar-te lo que *mallorquinetgen* les costes gregues. No hi he vist enlloc la majestat abrupta de la nostra ribera de tramuntana; però ben arreu hi he vist el contorn i color de les costes d'Artà, de Capdepera i d'Andraitx. La vegetació i el pedreny són enterament de la Roqueta... (A Constantinoble) una passejada pel Bòsfor fins a l'entrada del Mar Negre nos mantengué extàtics en la contemplació d'aquelles riberes encantades... Crec que allò és el paratge més deliciós de la terra... Samos se presentà germana de la costa de Banyalbufar i Valldemossa... Visitarem les ruïnes de Famagosta, la ciutat de les creuades i del Lusignans, a on fou casat un infant de Mallorca i a on féu estatge Ramon Llull...» Després desamarra i s'endinsa dins el misteri de l'Orient: «La Ciutat Santa m'interessà més encara de lo que creia... No acabaria si te volgués escriure lo de Jerusalem... Els tipus humans de Palestina són interessantíssims... (A Egipte) ¡que de color i caràcter!... No creguis, emperò, que tot sien estat encants... Entre els pelegrins regna molt poca cultura».

El sacerdot poeta ha viscut i vol escriure un vertader «Romiatge espiritual». Però no ho farà a la manera del seu confés i director espiritual, el P. Joaquim Rosselló que havia pelegrinat cercant els llocs del Nou Testament i amb la idea de consultar la seva vocació de soledat a un monjo del Carmel²².

No vull renunciar a la qualitat.

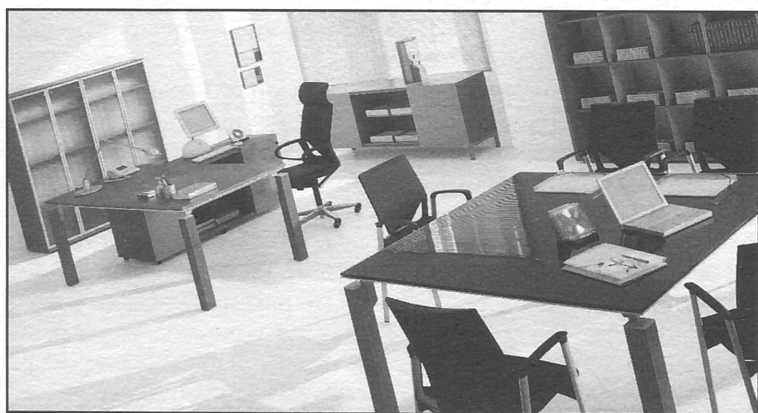
Idò no ho faci.

Pot disposar del millor que hi ha en el mercat. Mobles, infraestructures i complements que el faran sentir còmode, segur, orgullós del seu espai.

El sentiment d'estar en un lloc creat especialment per a noltros, amb tot el que exigim i desitjam, no té preu. I si el té, el pagam satisfets, perquè per damunt de tot hi ha un concepte que tenim clar: **qualitat de vida.**

La que volem que es projecti, es materialitzi a qualsevol àmbit de la nostra existència. Quan no hi ha discussió sobre aquest aspecte tan important, només queda saber triar l'opció més encertada i anar cap a ella amb decisió i una absoluta confiança. Perquè l'autèntica qualitat de vida no es compra enlloc, neix d'un mateix.

Estem oberts als qui han arribat en aquesta conclusió.

Roldan
Cream espais per conviure

Eusebi Estada, 66-68
07004 Palma de Mallorca
Tel 971 763 666 - Fax 971 763 667
www.rolan.es
e-mail: comercial@rolan.es

Certificat de Qualitat
ISO 9001:2000 14225078

Ni com el bon amic P. Antoni Thomàs²³, fill de la mateixa espiritualitat centrada en la humanitat de Crist, i que escrigué amb el tremp de missioner popular²⁴. Ni tampoc amb la simple espontaneïtat dels laics, Pere Llobera i Maria Antònia Salvà, «els dos pelegrins més entusiastes»²⁵, amdós tocats per la bellesa de l'art i per l'esperit cristià.

Pere Josep Ignaci Llobera, cosí i gran amic del poeta²⁶, de formació clàssica. «Al principio del viaje nos embriagaban las manifestaciones exteriores de la vida. En el portal del templo de la Anunciación, imperaba otro orden de cosas más transcendental; empezaba a descorrerse el velo de la inmortalidad, Habíamos admirado la graciosa costa de las Bocas de Bonifacio; las arrogancias de Strómboli; las bellezas del Estrecho de Mesina; la sublimidad del Etna; las encantadoras márgenes del Bósforo; las lindes de las islas del Archipiélago... Llenos de estupor habíamos contemplado el ingenio del hombre ante los incomparables monumentos de la Acrópolis; frente á las exquisitas creaciones del arte guardadas en los museos, y en el interior de Santa Sofía y á la vista de palacios, mezquitas y alminares. Pero dentro de aquélla humilde iglesia de la Anunciación, ante el propio lugar en que el Verbo de Dios se encarnó, todo palidece, y el espíritu recobrando su imperio se enseñoorea, mientras una voz secreta nos habla de la perfecta y eterna felicidad, y un dedo oculto nos traza el derrotero que hemos de seguir para lograrla»²⁷.

Maria Antònia Salvà²⁸ viatjà ben equipada amb la seva sensibilitat afinada²⁹ i de cristiana enamorada de la Paraula de Déu. Sabia valorar l'acurada edició de la Fundació Bíblica Catalana, el text grec i la versió catalana, els mapes... «L'estil simplicitat dels dos Evangelistes ens fa reviure tots aquells paratges, com els paratges a llur torn sembla que ens acostassin a Jesús; Nazaret a l'hora de l'Angelus, la rienta Betlem amb la Cova del Naixement, amb el camp dels pastors; i després el Jordà, i Canà de Galilea, i Cafarnaüm, la terra dels miracles... Impressions inefables que culminaren totes a Jerusalem, sobretot a l'hora de prendre'n comiat. A cap lloc del món hem sentit un estacament tan fort com en aquella Jerusalem on semblen ressonar encara les paraules del Crist morent: 'Pare, perdonaus-los, no saben el que es fan!'... No ho sabem mai bé, mentre visquem en aquest món. Però sentim vivament que Jesús és fill de Déu, que la seva

paraula no pot fallar, perquè és eterna; sentim, en fi, que l'Evangelí de pau de Nostre Senyor Jesucrist porta com a característica autèntica del Verb fet home, la Veritat dins la simplicitat, perdurable bany de salut, regenerador de l'eterna joventut de l'ànima»³⁰.

4. A la manera d'un Salteri hebreu

Costa es decidí, finalment, a publicar *Visions de la Palestina (Notes d'un pelegrinatge)*, 1908³¹. «Lluny de mi tot propòsit d'escriure un viatge per Orient ni un dietari de pelegrí... Creguí més nou i més propi fixar les impressions directes que els paratges interessats me produïssin, a la manera que es fixa i retreu sobre les plaques preparades l'aspecte de llocs escollits, per ministeri de la llum i les ombres... Ajuntades tan sols com les vistes d'un àlbum...»³². «Un aplec de Croquis d'Orient... Són simples impressions poètiques escrites en forma de versicles hebreus. Potser això farà monotonia; però la monotonia és un caràcter propi del país dels hebreus.- Oh! com és interessant en mig de sa gran desolació la Palestina. I què et diré de l'Egipte prodigiós i de Constantinoble, el paratge ideal per una gran metròpoli?»³³.

Després d'haver assolit l'èxit adaptant els metres grecollatins a la nostra llengua (*Horacianes*, 1906), el troba ara a l'adaptació del verset hebraic³⁴. És cert que a alguns, com a J. Alcover no l'entusiasmaron³⁵, però en un any se'n feren tres edicions.

Maria Antònia Salvà s'hi veu retratada: «Jo he sentit, i ben fondo, aquell Prestigi qui rendeix les ànimes, inefables impressions, que ara fa perdurar l'arpa d'or del novell Salmista»³⁶. «Quina intensitat de sentiment, unes voltes, quina força descriptiva altres, quin reculliment de pregaria en totes! Un llibre així es tendria que llegir en les esglésies, en els refetors dels convents, dins les llars cristianes. Te un caient de noblesa i grandiositat tot ell...! Que lluny està del misticisme de *cromo* del molts devocionaris. Es ademés un model acabat de prosa catalana, ni mallorquina ni barcelonina, prosa ideal i nostrada, sense la lluentor bisantina dels modernistes; en una prosa clàssica i perdurable (A. Rubió i Lluch)»³⁷.

E. Vogel ha provat de fer-ne una anàlisi més acurada: En Costa s'identifiquen l'home i el poeta. Si qualcú volgués despullar-lo de la poesia, fugiria al desert com els profetes per a tornar-ne a sortir més poeta, més profeta. Altres poetes (com els casos de Barcia y Pavón i el de Mossèn Cinto)

escriguren relats en prosa de llur viatge, com si l'artista i el poeta s'hagués esmortit a Palestina. «Peró Vosté, poeta y profeta á l'hora, s'enretorna més poeta y més profeta que may»³⁸.

Què pot justificar aquests títols? Mossèn Cinto a Natzalet, sobre la dubtosa relíquia del solar pairal dels fills de Zebedeu, havia posat de genolls el seu estri de poeta cristià: «A la àliga dels Evangelistes (Sant Joan), que prengué'l vol al cim d'esta montanya, vehina de Nazareth, li he demanat que adresse e illumine'ls camins de la poesia moderna, tan plena de fanch, de pols, de tenebres, de dupte y desesperació. Per mi, humil cigala dels boscos de Catalunya, grillet que aprengué a cantar entre'ls terroços de la Plana de Vich, demaní la benedicció per mes pobres cançons y la gracia de saber beure la poesia, una gota que sia, en la sagrada font del Cor de Jesús, ahont ell begué la més alta que s'ha escrit sobre la terra»³⁹.

Costa hauria fet més, inclinant-se sobre l'ara del sacrifici: «El poeta es un *Home de Deu* i ells coneixen mes que els altres *quae Dei sunt*... V. ànima grega, tota harmonia, ha hagut de fondre el seu pensament en la turgent i ardenta estructura oriental. Sols per Deu podia fer aquest sacrifici. Llegint, m'ha semblat veure-hi sang i tot de la seua ànima clàssica»⁴⁰.

És la transformació espiritual del poeta, la seva renúncia a l'hellenisme, el sacrifici de la seva ànima clàssica. «Los recuerdos de su presencia en Tierra Santa, el oriente bíblico por encima del helenista, le prestan una nueva medida de las cosas, plasmada en ese modelo acabado de poesia y oración... En la madurez espiritual de los cincuenta y cuatro años adquiere nueva ciudadanía. Palestina es su nueva patria... Como Roma e Italia lo han venido siendo desde los treinta y seis»⁴¹.

El pelegrinatge a Jerusalem pot reflectir els mils camins «de la recerca que Déu fa de l'home i del camí de l'home vers Déu». Per això «hi ha un retorn constant a Jerusalem», aquí radica el seu misteri⁴². El «Comiat sobre el Mar de Jafa» és d'una melangia il·limitada: «Al donar-te l'adéu, sentim qualche cosa com l'adéu de la pàtria: és que tu ets per l'esperit la pàtria de tothom. Terra dels divins misteris, adéu, adéu per la vida: terra del Judici final... a reveure!»⁴³. ■

¹ Cit. Ll. Cifuentes i Comamala, a *La ciencia en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement (UB-UIB. Barcelona-PM 2001, pàgs. 258-260)*.

² Tip. Catòlica-Balear, Palma 1882.

³ Obres completes, vol.V. Barcelona, 1906.

⁴ Palma de Mallorca, 1906.

⁵ Palma de Mallorca 1927, 2ª ed.

⁶ PM 1963.

⁷ *Lluc* 526 (1965), 23-27, i interromputs per la seva mort sobtada al 542 (1966, 145-150).

⁸ Bíblia y Fe. Madrid, 1976.

⁹ Partí el 23 d'abril i tornà a Palma el 9 de juny de 1907.

¹⁰ B. Torres Gost. *Miguel Costa y Llobera (1654-1922). Itinerario espiritual de un poeta (TG)*. Balmes. Barcelona, 1971, dedica al Viatge a l'Orient les pàgs. 367-383 i parla de 215 pelegrins, 43 dels quals serien sacerdots. Li he dedicat recentment un article «Visions i (re)Visions de la Palestina» a la revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, *Comunicació* 108(2004)39-51.

¹¹ Polo y Peyrolón, 23

¹² Mirau aquestes recomanacions: «Llévese una buena Arca y flasquera con muy buenas llaues y algunos regalillos aptos para poderse guardar mucho tiempo... que por muchos que sean no les sobreran y con todo procure admirar cerca, o encima la arca y flasquera y no fiarse de las llaues, pues la necesidad no tiene ley... No se fie de naída ni dar a entender que lleua dinero ni que es persona de partes, ni calidad, sino siempre hazer el mesquino y pobre en el comer siendo delante de personas sospechosas, no lo haga con melindres, ni mucha limpieza, sino a lo villano y grosero.. Quando sacara dinero no lo haga de mas de lo que hubiere menester luego, y que no hechan de ver que tiene mas cantidad... Nadie se espante, ni entienda que sin mucho dinero no se puede hazer este santo Viage pues yo... con las mercaderias (que) cargué en Alexandria gané todo lo referido y algo más con que en seys meses y beinte dias de paseo vi y adoré lo unico y mas precioso del mundo. Lo que un pelegrino ha menester para este santo Viage son por lo menos ducientos sinquenta Reales dea ocho con lo qual puede passar medianamente sin hazer almozynas pero el que pudiere, no dexa de lleuar mas» (pàgs.4-7).

¹³ Pàgs. 49.68.72.

¹⁴ Pere Llobera l.c. p.7 i molts d'altres testimonis citats més endavant.

¹⁵ L.c. p. 230.

¹⁶ L.c. p. 30.

¹⁷ «El *Pelegrinatge* d'Egèria és una narració, però alhora una mena de carta... La primera part és més personal, en el sentit que Egèria hi descriu el seu propi itinerari a través de les terres bíbliques; la segona part és una descripció -viscuda, certament, com a testimoni ocular i partícep- del que la comunitat cristiana de Jerusalem celebra al llarg de l'any» (S. Janeras a Egèria, *Pelegrinatge a Terra Santa*. Proa. Barcelona, 1993, pàgs. 17-18).

¹⁸ L.c. pàgs. 9-12.

¹⁹ Editat per Ll. Julià, *Viatge a Orient*. PAM & Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB - Biblioteca M. Aguiló 25-, Barcelona, 1988.

²⁰ El Diari va de 1.9.87-15.10.22 i ha estat transcrit per Torres Gost. Farcit d'abreviatures, interjeccions i notes de tota mena, requereix un traductor avesat a la cultura eclesiàstica del personatge: «Nazareth, tots. Prep. Conf. Penit.... Tremor lloch ahont tremí la V. quant precipi» (12 maig). «Medit Vida oculta N. 1.ª Rosari. Besar adorant (*Hic Verbum caro factum*). Commoció...» (13 maig). «Jerusalem. Confessió Contrit.= Missa Altar Dolorosa. = Dijuni etc. Casa Nova parva trocet de pa aixut. Via Crucis. Commogut jo al principi. Cansament» (17 maig). «Afeytarme trench

miray y no trob brotxa, impacient. Me queix de massa pressa fatigat» (18 maig)», etc.

²¹ *Obres Completes*. Ed. Selecta, 1947, pàgs. 1111-1117. He usat la primera reedició de 1994.

²² Cfr. J. Amengual i Batle, *Joaquim Rosselló I Ferra, Columna y Antorcha de la Iglesia de Mallorca*. MSSCC. Madrid, 1996, pàgs. 191-196.

²³ *Llucmajor* 1867 - Palma 1936. Publicà, en un castellà florit, *Mi viaje a Tierra Santa y Roma*, primer a la revista *Lluch* 15(1922)-47(1924) i després recollit en un llibre (Tipografia La Esperanza, Palma 922).

²⁴ «Si aquí, junto al agujero de la roca, al pie del Redentor crucificado... no brotan espontáneas las lágrimas de los ojos y aún del corazón, ¿dónde brotarán? ¡Ah! Lágrimas, correte que aquí estuve yo el día de la Pasión de mi Jesús torturando su corazón con la vista de mis futuros crímenes y maldades, de mis ingratitudes y desamor. Aquí estuve tala-drándole manos y pies, coronándole de espinas, mofándole y amargándole con hiel y vinagre y clavándole la lanza cruel. ¡Oh! etc.» (l.c., p. 88).

²⁵ «P. Fora de sí y M.ª A.ª id.», apunta dia 5 maig al seu Diari.

²⁶ *Pollença* 1855 - 1941. Pere tengué el privilegi de rebre la dedicatòria del famós poema «El pi de Formentor», fou qui l'engrescà a emprendre el viatge a Terra Santa i després publicà *Impresión de Tierra Santa. Excursiones a Grecia, Constantinopla, Egipto é Italia, Tierra Santa y Egipto* (Tip. Amengual y Muntaner, Palma 1915, que repartia amb moltes correccions a mà).

²⁷ l.c. pàgs. 184-185.

²⁸ Palma 1869 - *Llucmajor* 1958. Publicà en prosa «Record del meu viatge a Palestina» a *Entre el record i l'enyorança* (1955) i els poemes del cicle *Camí d'Orient* (Sambul - Caifa - Betlem - Bethània - Jerusalem - El Cenacle - Rodes) a *Poesies* (1910) i a *Espigues en flor* (1926) i una altra titulada *Flos Carmeli, a Lluneta del pagès* (1952). Jo llegesc la reedició de l'Ed. Moll, 1981.

²⁹ «En los momentos álgidos de la tempestad, María Antonia Salvá se acercó a mí con cara sonriente y animada me decía: 'Tan extraordinariamente bello; tan imponentemente grandioso es este cuadro, que quisiera se acentuara aún más, que Dios nos diera un *crescendo* para contemplar con mayor fuerza su inmenso poder y magestad'» (P. Llobera i Garau, l.c. p.31).

³⁰ «Record del meu viatge a Palestina», p. 158. El seu és un vertader itinerari creient

obert a la contemplació i al seguiment: «O Betlem! seguesc ma via / amb el cor aquietat. / Oblidar-te, com podria / qui en ta Cova ha reposat?». «I l'ànima esmoguda jamai t'ha d'oblidar, Jerusalem augusta, que així la fas plorar!».

³¹ OC, pàgs. 167-191. Abans del títol definitiu, les cita com Croquis d'Orient, Impresions orientals, Salms de Palestina, Visions.-TG dedica al llibre les pàgs. 384-388. També podeu llegir: «Algunas consideraciones sobre las *Visions de Palestina* y la literatura mediterrànea», *Bol Soc Arq Lul* feb-març 1923; J. Canals Cànaves, «Contribució al estudi crític-literari de *Visions de la Palestina* del nostre poeta màxim Mn. Miquel Costa i Llobera» (XXVI Certamen del Seminari de Mallorca, 1925); Maria A. Perelló Femenia, «De la poesia romàntica a la poesia bíblica de Miquel Costa i Llobera», *Estudios Baleàrics* 58-59 (1997-1998), 55-69; G. de la S.T. Sampol, «Sobre les Visions de la Palestina de Costa i Llobera». Ed. Cala Murta, Fundació Rotger Villalonga. Pollença, 2003.

³² «Al qui llegirà», OC 167.

³³ Carta a A. Rubió i Lluch, 8.11.1907.-«Las impresiones de Grecia exigen otro registro; y tal vez, si soplara la Musa, me atrevería a consignar algunas, que podrían acompañar a las *Horacianas*» (Carta a J. L. Estelrich, 30.09.07).

³⁴ A la conferència donada a l'Ateneu de Barcelona, dia 26.5.2004 (cfr. OC 437-444) i a la introducció de VP explica en què consisteix el paral·lelisme sinònim o antitètic. Es basa en els estudis del professor Lowth d'Oxford (s. XVIII) i és una llàstima que no es pogués aprofitar dels avanços del s. XX presentats per L. Alonso Schökel, *Estudios de poética hebrea* (Barcelona, 1963), resumits i actualitzats en el *Dictionaire de la Bible* VIII, pàgs. 47-90.

³⁵ Carta a Estelrich, 4.1.08, Bibl March.

³⁶ Carta 3.1.1909 cit. TG 394, n.75.

³⁷ Targeta postal del 26.1.1909, cit. TG 394, n. 78.

³⁸ Carta de 28.3.1909, cit. TG 395, n.79.

³⁹ l.c. p.83.

⁴⁰ Carta de F. Clascar, traductor de la Bíblia al català, del 10.1.1909, cit. TG 395-396 n.79.

⁴¹ TG, 397.

⁴² C. Martini, *Vers Jerusalem*. Ed. Claret. Barcelona 2003, pàgs. 80-92.

⁴³ OC, 191.

* *Santuari de Lluc*

CAFÈ DE SA PLAÇA

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 971 51 70 24 • LLUC

Bitàcoles i blocs

Miquel Bezares

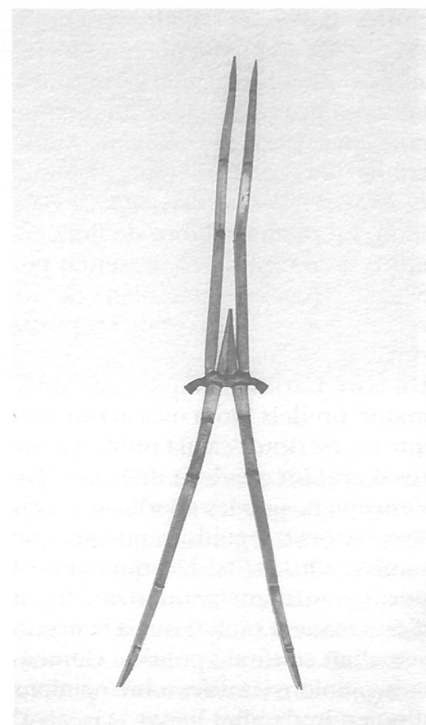
info@miquelbezares.com

Sembla que als passats jocs olímpics d'Atenes el COI prohibí que els atletes, entrenadors i treballadors mantinguessin blocs en què informassin de la marxa dels jocs. Qui més qui menys ha vist, per exemple a la cerimònia d'inauguració, esportistes amb una càmera digital a les mans que es fan els seus personals reportatges, i no costa d'imaginar al lector virtual que deuen copsar imatges ben interessants, informativa-ment parlant. Fer-les públiques al seu bloc personal, si és que en tenen, seria el resultat lògic d'un punt de vista tan privilegiat. El COI, però, té signats els més importants contractes amb determinades cadenes televisives i agències informatives, i davant la possibilitat de litigi per la pèrdua d'exclusives i d'exclusivitats, decidí ignorar l'esperit olímpic i tirar pel dret, això és, la prohibició i l'amenaça d'exclusió o de desqualificació.

He de reconèixer que el lector virtual ha mantingut una certa desconfiança des del seu esclat vers el fenomen *Blog*. Reticència superada no tant pel que avui dia ofereix a un lector català, com per les perspectives de futur i per la seva, diguem-ne, potencialitat. Podríem definir un bloc com un dietari interactiu a la xarxa. L'autoria, però, no necessàriament ha de ser individual, i de vegades són diverses les persones que publiquen la bitàcola. A l'administrador o administradors

s'haurien de sumar, a més, els lectors que afegeixen, quan l'opció és disponible, els seus comentaris als articles publicats. El caràcter del bloc personal, per tant, és només una possibilitat entre moltes altres. Hi ha blocs que sota l'aparença del dietari ofereixen un text estrictament literari, com el que mantingué durant el dia 16 de juny d'aquest mateix any Biel Mesquida, amb el títol d'*Homersea*, i com a personal homenatge al centenari del Bloomsday: una narració en primera persona en què Catalina F explica el seu dia, una jornada plena de sobresalts emocionals, en un itinerari ciutadà que ha de plaure als amants d'aquesta ciutat que tendeix a la desaparició que és Palma.

Hi ha blocs que es dediquen íntegrament al propi mitjà, que convoquen a la reflexió sobre el fet comunicatiu que és Internet o sobre les darreres novetats al món de la triple ve doble. Per al lector català és d'interès indubtable el *Metablog*, que, com el seu nom indica, reflexiona des de l'abril de 2004 sobre el fenomen dels *blogs*. El bloc de Llorenç Valverde, que tot just ara ha complert un any d'existència, és també una obligada visita, així com, és clar, *Bitàcoles*, el portal que monitoritza les darreres notes publicades a la majoria de dietaris personals en català. Un tast ràpid que serveix per fer-se una idea del que suposa el fenomen al nostre país.

© Ferran Aguiló

Els blocs no tenen edat, i n'hi ha que comencen el seu amb nou o deu anys. Evidentment, l'interès literari o cultural de la majoria de bitàcoles és si més no dubtós, però no deixa d'interessar al lector virtual tot allò que va més enllà del simple exhibicionisme, i que conjuntat en una mena de magma comunicatiu insinua la idea d'una comunitat pròpia, nacional encara que virtual. Si l'objecte de la ressenya és el bloc literari, però, el lector virtual proposa de l'oferta actual quatre autors que mantenen dietaris a la xarxa.

Carles Bellver Torlà ha fet de la bitàcola el seu particular *Commonplace Book*, que era com anomenava Lovecraft el quadern on apuntava idees, imatges, arguments, etc., per als seus

HOMERSEA: www.vilaweb.com/especials/homersea/

METABLOG: www.lamevaweb.info/148

LLORENÇ VALVERDE: <http://lvalverde.net/>

BITÀCOLES: www.bitacoles.net

DIARI DE TASMANIA: www.carlesbellver.com

LA VIDA CANINA: www.carlesbellver.com/album/reculls/lavidacanina/

NOTES AL MARGE: <http://carlesmiro.blogspot.com>

TROS DE QUÒNIAM: <http://trosdequoniam.blogspot.com/>

FLUX: <http://jaumesubirana.blogspot.com/>

WEB DE JAUME SUBIRANA: www.jaumesubirana.com

ELS BLOCS DE BALEARWEB: <http://bloc.balearweb.net/>

contes. Bellver és creador de contes curts, i al seu bloc trobarà el lector accés a un dels seus llibres, misteriósament encara en paper inèdit, que porta per títol *La vida canina*. Autor, també, del recull editat per Bròsquil *El llibre de tòpics* (*Commonplace Book* seria, literalment, llibre de llocs comuns o de tòpics), és presentat per Sebastià Roig com una mena de Lovcraft que en comptes de fer por fa riure.

Un altre Carles, en aquest cas Miró, manté un dels blocs més actius dels que un escriptor català publica a hores d'ara, un quadern de notes que s'enriqueix amb les aportacions dels seus lectors o seguidors, que pel que sembla són molts. Un bloc actiu i permanentment actualitzat, lligat d'una manera molt ferma a la nostra actualitat cultural i política. Comentaris, opinions i articles sobre opinions d'una mirada intel·ligent.

Antoni Ibàñez es defineix a si mateix com un ciberfilòsof lletraferit. *Tros de Quòniam* fou el llibre guanyador del

II Premi d'Humor i de Sàtira Jaume Maspons i Safont, i és també el títol de la seva bitàcola. Vademècum de sàtires, antidòts contra la barbàrie, manual de supervivència intel·lectual, són algunes de les definicions del llibre segons consta a la contracoberta del volum que bé podrien servir per parlar del seu quadern de notes digital. Ibàñez no permet, al seu bloc, comentaris dels lectors. No n'admet tampoc al seu *Flux* Jaume Subirana, des de fa unes setmanes nou director de la Institució de les Lletres Catalanes, i de qui el lector virtual ja ha parlat indirectament per la seva condició de coordinador del portal *Lletra*. Subirana és, a més, l'autor català amb una de les millors (si no la millor) pàgina web pròpia, i el seu bloc esdevé un bon i enriquidor complement, amb retalls del seu pensament, de tot el que s'hi ofereix.

Sap el lector virtual que aquesta primera aproximació als blocs catalans resultarà incompleta. Que n'haurà de tornar a parlar més endavant, no

en dubta. Tot just enfila els darrers mots d'aquest mes, i ja l'ha menat la navegació a dos de nous que desco-neixa. Però no vol deixar escapar l'ocasió del convit. Fer un bloc pot resultar, encara que no es tingui cap coneixement en l'edició de webs, realment fàcil. A les illes disposam, des de fa uns mesos, d'un servei gratuït de *BalearWeb* que permet la publicació de blocs d'una manera certament senzilla, mitjançant formularis. Els bloc són definits per Subirana com espais de llibertat individual. I creu el lector virtual que podrien ser aprofitats per molts escriptors del país per mantenir a Internet una presència que no hagi de dependre, necessàriament, d'institucions a hores d'ara en mans no gaire fiables. Potser no tothom té coses interessants a dir. Però sens dubte és més difícil tenir coses a dir que dir-les mitjançant un bloc.

BOLLETÍ DE SUBSCRIPCIÓ

Nom i llinatges:

Adreça:

C.P.: Població:

Tel.: Fax: e-mail:

Professió: Edat:

Es fa subscriptor de la revista **Lluc** per un any, prorrogable si no hi ha ordre en contra i per un import de 21€

PAGAMENT DE LA SUBSCRIPCIÓ:

XECA BANCARI ☐

DOMICILIACIÓ ☐

CODI ENTITAT

--	--	--	--	--

CODI AGÈNCIA

--	--	--	--	--

D.C.

--	--

NÚMERO DE COMPTE

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

OMPLIU AQUESTA TARJA I ENVAIU-LA A:

Lluc

C/ Joan Bauçà, 33 - 1er

07007 Palma (Mallorca)

Tel. 971 25 64 05 – Fax: 971 25 61 39

e-mail: coc33@infonegocio.com

DATA I SIGNATURA:

Assaig d'espectacle per a una nit d'estiu, d'Alexandre Ballester

Joan Arrom Nadal

Ja era hora! Hem hagut d'esperar trenta-cinc anys, però ara hem de donar les gràcies a la iniciativa del Magnífic Ajuntament de sa Pobla per l'edició d'aquest ja mític *Assaig d'espectacle per a una nit d'estiu*, del seu cronista oficial Alexandre Ballester. Feia tant de temps que l'esperava, que m'haureu de permetre que em tremoli la veu mentre escric aquest comentari. Jo no hi vaig esser, a l'Escola Graduada de sa Pobla, aquella nit de juliol de 1968, però hi tenc amics que quan me'n parlen, encara se'ls fa viu el record d'aquella emoció i em reciten aquell sarcàstic rodolí que perviu dins la memòria del poble: "Royal Kidney, gran patata, / quina història més barata." Com és possible que la gent recordi un espectacle que es va fer durant dos vespres de juliol, ara fa trenta-sis anys? Aquesta era la pregunta que no trobava mai resposta. Ara, amb l'edició d'aquest llibre, que són tres llibres en un, com el misteri, la resposta es fa més evident, perquè el procés i el resultat va involucrar mig poble, perquè l'espectacle tenia quelcom de ritual, perquè el jove Ballester va saber conjugar la tradició del teatre popular amb l'avantguarda i perquè va saber recuperar la força, la immediatesa i el poder evocador i alliberador que la paraula té, de sempre, però especialment en èpoques de silenci i de censura, com era aquella. No crec que Ballester tengués cap referent directe del que en aquell temps es feia als Estats Units d'Amèrica, amb John Cage i Allan Kaprow al capdavant i que es coneix, entre altres noms, com a happening. Sempre he pensat que Ballester en els anys seixanta i setanta tenia, a més d'uns coneixements sòlids de la dramaturgia de l'absurd i del teatre èpic, una intuïció teatral tan viva que, de vegades, li han atribuït influències d'autors que era difícil o no era possible llegir encara des de sa Pobla, i és aquesta intuïció teatral la que l'impulsa a crear un espectacle que, per les seves

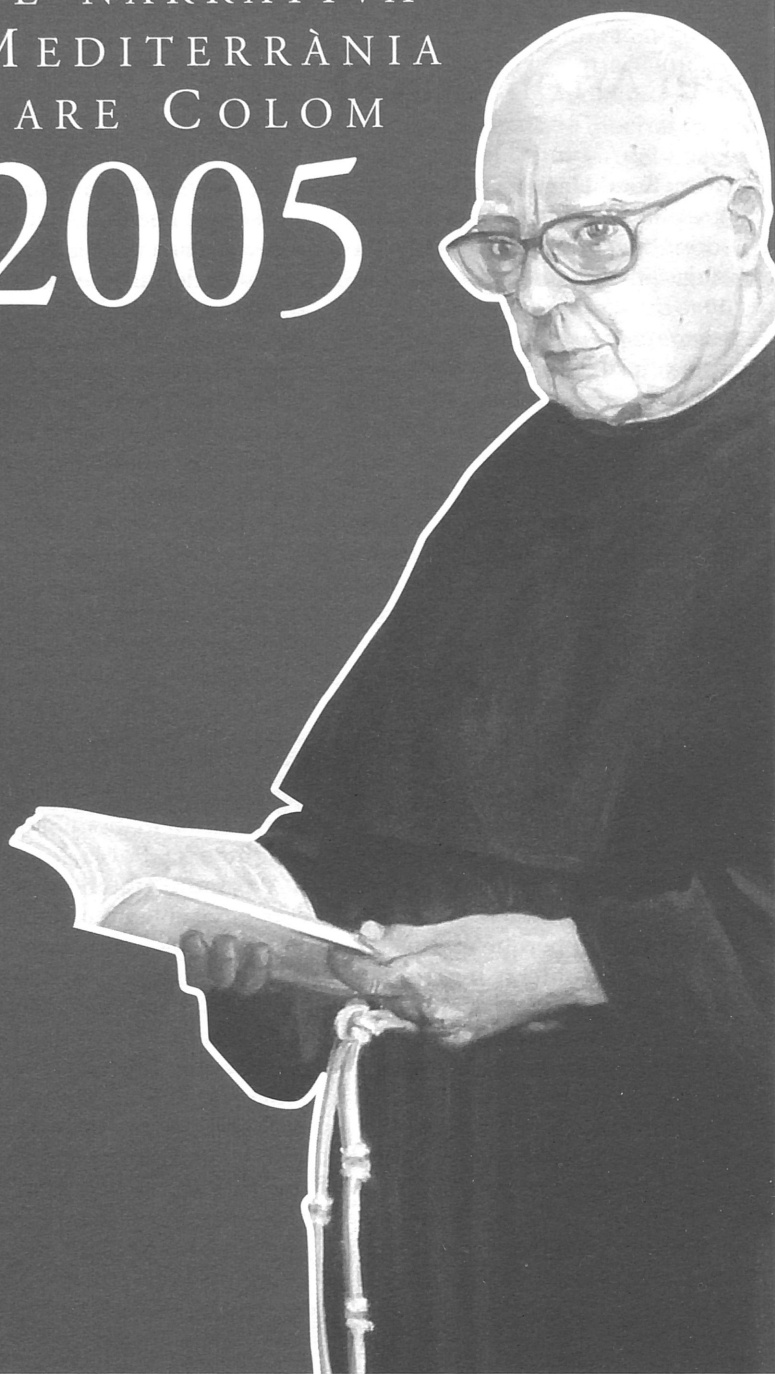
característiques, no tenia precedents a Mallorca i ben pocs a Catalunya. Si rastrejам una mica la història del teatre català dels anys seixanta no trobam res de semblant. Sabem que Bertolt Brecht des de 1958 era un autor de culte a Barcelona, però era representat per grups de teatre universitari o per grups independents que duïen els seus espectacles a les barriades obreres, com el Gil Vicente, de Feliu Formosa. L'ADB havia estrenat *L'òpera de tres rals* al Palau de la Música el mes de novembre del 63, amb direcció de Frederic Roda, estrena que va significar la dissolució forçosa de la companyia, i Ricard Salvat, amb la Companyia Adrià Gual, havia estrenat *La persona bona de Sezuan*, l'any 1966, al Teatre Romea, però tenc els meus dubtes de la repercussió mediàtica que aquests dos muntatges emblemàtics poguessin haver tengut a sa Pobla, on vivia i viu n'Alexandre. També s'ha assenyalat com a possible precedent *Adrià Gual i la seva època*, el muntatge que va dirigir també Ricard Salvat amb l'EADAG, l'any 1967. Salvat, des del 60, havia donat a conèixer el teatre de Salvador Espriu (*La pell de brau*, *Primera història d'Esther*, *Antígona*, *Gent de Sinera* i *Ronda de mort a Sinera*), i amb Miquel Porter, a mitjans dels cinquanta, havia creat el grup Teatre Viu, amb una concepció propera a l'*Assaig*, però amb un pes molt més evident de la improvisació, fet que l'allunya de les intencions de Ballester. La improvisació en el procés de creació d'*Assaig d'espectacle* és determinant, com el reciclatge de materials no teatrals, trobats aquí i allà de la contrada, però no era un objectiu de l'espectacle, que es presentava com un conglomerat de materials i gèneres diversos, però barrat i tancat. Pel que he pogut esbrinar, la manera de concebre l'espectacle s'assembla més al muntatge de *Vent de garbí i una mica de por*, de Maria Aurèlia Capmany, representat per l'EADAG al Palau de la Música, amb direcció

de Ricard Salvat, l'any 1965, l'obra que segons Xavier Fàbregas inaugura el realisme èpic a casa nostra. També en aquest espectacle, M. A. Capmany partia d'un material documental per posar en escena alguns moments de la història contemporània de Catalunya, i Ricard Salvat, en el seu llibre *Quan el temps es fa espai*, confessa que havien intentat entroncar la tradició del sainet amb "la vessant nord-americana de les experiències piscatorianes, o sigui, el corrent del *living newspapers*." Per aquí crec que va la cosa, però encara som del parer que cal atribuir el mèrit d'aquell espectacle, completament innovador a Mallorca, a la màgica intuïció teatral d'un jove Alexandre Ballester que, des de sa Pobla, posava en pràctica, a la seva manera, allò que Xavier Fàbregas, per aquells anys, en deia "teatre viu", i també aquelles paraules de Feliu Formosa, bon amic de l'autor, escrites el mateix any, i recopilades després al seu llibre *Per una acció teatral*: "Continua existint la necessitat de tractar temes i problemes actuals que requereixen aplegar documents no teatrals, convertibles en experiència escènica mitjançant el muntatge." Llàstima que Feliu Formosa, que va passar unes setmanes de vacances a casa d'Alexandre el mes d'agost, un més després de l'estrena, no pogués veure l'espectacle, segur que ara en tendríem una ressenya que li faria justícia. El llibre comença amb una "Memòria d'un muntatge", signada per Ballester, de gran valor des del punt de vista de la dramaturgia, perquè és un quadern d'autor i de director alhora, on s'explica amb tota mena de detalls i d'anècdotes el procés de creació del text i de l'espectacle. El segueix el text, recuperat de manera rocambolesca, com confessa l'autor (esperem que recuperi tots els que encara no s'han publicat, com *Foc colgat*, premi Carlos Lemos del 67, *Jo i l'absent*, premi Bartomeu Ferrà del 64, *Reis i no reis*, que va estrenar el gener del 69 al Cine

Montecarlo i que ve a ser una segona experiència del que acabava de fer amb *Assaig: Començament a punt de pesta*, premi Ignasi Iglésias de 1970, *Maria Magdalena o la penedida gramatical*, estrenada al Palau de Congressos de Montjuïc en el marc de la Festa de les Lletres Catalanes, el 22 de maig de 1971, i *Cap cap pla no cap al cap del replà*, estrenada a Badalona, amb direcció de Frederic Roda, el març de 1972), dividit en una introducció i sis quadres: Terres de sa Pobla, Glòries de quatre fulls, Lliberals i conservadors, L'any del grip, Auca de la Royal Kidney i Cançons del camp de sa Pobla. Finalment, el tercer llibre el forma un extens document fotogràfic, que d'una manera cronològica ens ajuda a fer-nos una idea més precisa de l'espectacle i ens dóna una informació molt valuosa dels aspectes externs del muntatge. Una seixantena de poblers i pobleres hi participaren, i l'espectacle es tancava amb la presència de Madò Buades cantant allò de: "Parendenga, parendenga,/ ja t'ho podies pensar,/ qui no arrisca a sa feina/ quan té talent no té pa." I aquest final va ser l'origen de tot, perquè, curiosament, *Assaig d'espectacle per a una nit d'estiu*, va néixer d'un encàrrec del batle Pere Ventayol, que volia fer un acte públic de reconeixement a madò Antònia Buades, guanyadora d'un premi nacional de la cançó popular. El poder de la imaginació d'Alexandre Ballester havia fet la resta, havia aconseguit transformar aquell "acte públic" en una proposta escènica innovadora, que recollia l'herència de la tradició teatral mallorquina, l'herència del teatre polític de Piscator i, a la vegada, les darreres tendències del teatre europeu i americà. L'any 1968, Alexandre Ballester no era un autor desconegut, havia escrit vuit obres, l'editorial Moll li havia publicat *Siau benvingut*, que la companyia Artis, el mes de gener, li havia estrenat al Teatre Principal de Palma, havia guanyat ja cinc premis, el Josep Maria de Sagarra inclòs, era estrenat a Barcelona pels grups de teatre universitari i havia rebut elogis de la crítica del Principat, i només era a l'inici d'una trajectòria que, a més de *Joc de tres*, publicat per l'editorial Moll l'any 1969, que contenia *Un baül groc per a Nofre Taylor*, *Massa temps sense piano* i *Fins al darrer mot*, encara havia de donar obres com *L'única mort de Marta Cincinnati*, premi Born de Ciutadella del 83, *Al caire de les campanes*, finalista del Salvador Espriu del 86, i *Les llàgrimes del Vienès*, premi de la Crítica Serra d'Or de 1995, entre d'altres.

PREMI DE NARRATIVA MEDITERRÀNIA PARE COLOM 2005

Ho organitza i ho patrocina:

GOVERN DE LES ILLES BALEARS
Conselleria d'Educació i Cultura

Hi col·laboren:

PER A MÉS INFORMACIÓ:
ÀREA DE CULTURA I EDUCACIÓ DE L'AJUNTAMENT D'INCA
Claustre de Sant Domingo - Centre Cultural
Av. de les Germanies s/n - 07300 Inca
TEL 971 501 580

Hilari Raguer i Suñer

Arxiu de l'Església catalana durant la guerra civil

És prou sabut que el P. Miquel Batllori, editor principal de l'Arxiu Vidal i Barraquer, no s'amagava de mostrar que el període de la guerra dels tres anys no l'atreïa gens. Ara, un altre investigador, que ha trescat els llocs més inversemblants i ha escorcollat innumbrables arxius, ens ha sorprès amb el volum que present. Comença precisament allà on Batllori i Víctor Manuel Arbeloa el deixaren. Ara bé, no enceta una continuació d'aquella publicació. Tot i que Raguer crida diverses vegades l'atenció sobre la importància única de l'Arxiu Vidal i Barraquer, és prou clar que els fons documentals són molts més. D'aquí que hagi estès el camp de la recerca a tots aquells indrets que ofereixin documentació, produïda o rebuda, pels bisbats, els seus bisbes a vicaris generals, els preveres, persones de la vida religiosa i laics, que pertanyen a Catalunya. No hi entra, per tant, els arxius dels cardenals catalans Gomà, que se succeïren a la seu de Toledo. Però hi cap, amb totes les lletres, el P. Joan Perelló i Pou, bisbe de Vic durant tota la durada de la guerra i més. El seu arxiu figura sota la crida *A. Perelló*. Pocs noms de mallorquins apareixen en aquest primer tom. Tanmateix, hi llegim el del bisbe Josep Miralles i Sbert i qualcun altre.

És prou interessant la presentació que l'editor fa de com ens han arribat alguns d'aquests fons documentals.

En una breu introducció presenta una sèrie de punts en els quals convergeixen, principalment, els bisbes de Catalunya. Es tracta, efectivament, d'una correspondència amigable i astorada, produïda a mesura que els esdeveniments sagnants se succeïen.

Res millor que resseguir allò que el volum ens permet de saber sobre l'esmentat bisbe de Vic, com a mallorquí i, especialment, com a reflex de les situacions greus d'aquell primer any de guerra.

Ni els altres bisbes, ni el mateix Perelló, no contenen com va sortir de

Catalunya. En canvi, la correspondència en parla més dels altres. Hi hauria més coneixença entre ells? El bisbe de Vic mostra una visió providencialista de l'alliberament de Vidal i Barraquer (p. 178), la qual cosa un cristià dubta. Així i tot, ja fa temps que vaig sentir que el seu secretari, D. Josep Morell, home que devia ser molt entremaliat i trempallamps, el va salvar de molts perills. El vestit de laic, per dir-ho de qualche manera, de poc servia per dissimular la seva condició clerical. Tampoc el cigarret que li prepararen. I sempre va atribuir el seu alliberament a la mediació del Cor de Jesús. Tan espiritualitzava l'esdeveniment, que oblidava que li havia atorgat el passaport el Conseller de la Generalitat, Bonaventura Gassol. Es tracta d'un altre cas que desmenteix l'acusació que el cardenal Isidre Gomà va fer a la Secretaria d'estat del Vaticà, la de fer-ne una oficina partidista. El P. Perelló no era de cap manera home d'esquerres, com hauríem de suposar per les frases incriminatòries del cardenal. Com ho recorda Raguer, tot citant Josep Benet, va ser de la part dels revoltats que no va sortir amb cap vaixell amb fugitius.

Perelló es lamenta del gran nombre de víctimes que els comunistes i Rússia varen causar en el seu bisbat. El total conegut arriba a 180 capellans, que representa un 27,1 % del total. El 18 de novembre, escrivia a Vidal i Barraquer comunicant-li que els preveres assassinats ja pujaven a 130. Altres víctimes i destrosses agreujaren el dolor del bisbe vigatà. En podem llegir descripcions del moment.

El bisbe de Vic es va traslladar a Roma, després d'haver-se embarcat amb una nau italiana, que el portà a Gènova. A la Ciutat Eterna va romandre a la casa que tenen allà la Congregació dels Missioners dels Sagrats Cors, de la qual ell havia estat Superior General durant 18 anys. No li queia gaire lluny el Palazzo Altemps, aleshores seu del Col·legi Espanyol, lloc on conflueixen persones de la clerecia his-

ARXIU DE L'ESGLÉSIA CATALANA DURANT LA GUERRA CIVIL

I. Juliol-desembre 1936

A cura d'Hilari Raguer i Suñer

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Raguer i Suñer, Hilari, *Arxiu de l'Església catalana durant la guerra civil*. Juliol-desembre 1936. (Scripta et documenta, 65) 2003. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 235x155 mm.

pànica. Allà es comunicaven allò que podien sobre els esdeveniments.

El 14 de setembre, Pius XII va rebre en audiència els bisbes espanyols que es trobaven a Roma. El dia 9 anterior, el cardenal Secretari d'Estat, Eugenio Pacelli, havia cursat la invitació a Vidal i Barraquer, tot i que li donava a entendre que era millor que no s'hi fes present. Havia elegit com a refugi la cartoixa de Farneta (Lucca). Vidal i Barraquer vigilava per romandre lluny de contactes indesitjats; és cert. Però si no fos perquè no es comptava amb la seva presència, crida l'atenció que per aquelles saons el convocassin just amb cinc dies d'antelació. Va rebre aquest escrit dia 11. En aquesta ocasió, el discurs de Pius XI va ser retallat per la premsa dels anomenats nacionals. El papa va condemnar clarament els assassinats, però no va justificar l'alçament i menys encara va reconèixer les noves autoritats, fet que va disgustar els extremistes de dretes. Alguns d'ells, presents a Roma, no eren precisament membres de la clerecia (p. 21).

Va ser posteriorment a aquesta audiència que Perelló va fer dos gestos que no tenen paral·lel en el recull que comentam. El primer, va ser

adreçar una sol·licitud a la Secretaria d'Estat perquè sol·licitàs al Ministeri d'Estat de la República el passaport per a 173 persones de la clerecia. Començava amb el Vice-vicari General i posteriorment va ser el primer bisbe de Donostia, Jaume Font i Andreu. Seguien immediatament dos germans coadjutors de la comunitat dels Missioners dels SS. Cors, del Palau episcopal de Vic. Solament hi esmenta un membre de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri, la resta són tots preveres diocesans. La llista conté els noms de 42 dels assassinats, molts d'ells abans que se'ls demanàs el document per poder escapolir-se de la mort. Havien passat 4 dies des de l'Audiència papal. Després de l'audiència, què en pensava Perelló de la legitimitat d'aquest govern? Llastimosament, algú va afegir a mà, a la instància: *No tingué efecte*. No és el cas de veure quants dels enumerats fou assassinat posteriorment.

Una altra greu preocupació que tenien els bisbes fugitius era la de veure si era o no convenient donar una mostra d'adhesió al general Francisco Franco. En els territoris conquistats no mataven capellans ni catòlics, de la mateixa manera que tampoc no ho feien en els dominis de la República. Tot i això, el setembre de 1936, amb el govern legítim, es varen crear els Tribunals Populars, amb els quals els clergues ja no eren condemnats a mort sinó a penes de presó (p. 19). Cal que no perdem de vista aquesta circumstància no gens secundària, que l'editor recorda, ja que, quant a la possible felicitació al general revoltat, els bisbes no tenien un parer comú ben formulat. El Vaticà trobava que el gest era superflu. Una manera diplomàtica per desaconsellar-lo. Però abans d'aquesta resposta el bisbe Perelló el 13 de novembre va adreçar una carta a Franco, titulant-lo ja Jefe del Estado Español (pp. 174-175). Lamenta l'esclavatge que estableix el marxisme, la sang de víctimes innocents, la reducció a cendres d'obres culturals i artístiques, i elogia la gesta de Franco en trencar les pesades cadenes que fermaven Espanya a Moscou. Reconeix que no disposa de diners per contribuir a redimir Espanya de l'ateisme marxista i espera treballar fins que un dia sigui enterrat sota la creu i la bandera espanyola. Que aquesta adhesió no era supèrflua, ho mostren diverses respostes d'agraïment, enviades per la secretaria del general (pp. 188-189; 196-197).

Però hi havia una altra qüestió que preocupava Perelló, era la de poder acostar-se a la seva diòcesi. Per això, pensava anar a Mallorca. Ho va exposar a Pius XI, que li va aconsellar retardar el viatge (p. 208).

D'aquesta entrevista, quan Perelló felicitava Vidal i Barraquer, per Nadal, recordava que: *Lo encontré muy amargado por lo que pasa en España, y por la conducta de Rusia*. La implicació de Rússia i del marxisme, com a mòbils primordials de tots els desficiis, li venien d'enrere. Havia tancat una carta a Antònia Sancho (12-04-1936): *No cesemos de orar por España. Rusia y Méjico*. Ell practicava aquesta oració. En una plegueta on apuntà des de gener de 1928 fins a dia 15 de juliol de 1955 per quina intenció celebrava la missa diària, llegim, a juliol de 1936: 01, *por mi y asunto Cardenal de Tarragona*; 02: *por mi, asunto Cardenal, A[cción] Cat[òlica] y Fejocistas*. [Federació de Joves Cristians de Catalunya, perseguits aleshores, i més durant el franquisme, pels promotors de l'Acció Catòlica Centralitzada]. Hi insisteix i el dia 6 prega per la conferència que havia de donar sobre el Fejocisme el bisbe de Barcelona. Dia 15 prega *por el alma de Calvos Otelo*, sic, en lloc de Calvo Sotelo. El dia següent prega per Espanya. El 20, dos dies després de la revolta, *por la salvación de España a los Sagrados Corazones*. Clou aquesta etapa, el 21, *por la salvación de id. A id. y salud mía y P. Miguel* [Rosselló Llull], missioner manacorí, que va exercir de Canceller del bisbat de Vic, membre de la comunitat del bisbat de Vic esmentada, que morí a causa de la seva malaltia qualche mes més tard a un hospital de Vic. L'enfocament de les preocupacions d'aquest i d'altres eclesiàstics no és aliena a les opcions que prengueren posteriorment.

De la mateixa manera que avui consideram que hi hagué un gran desenfocament en els ambients eclesiàstics de 1936, davant els milers de morts amb els quals uns sectors incontrolats respongueren a la revolta de Franco (p. 29), també des de les galeries franquistes se'n feia un gra massa sobre les complicitats del bisbe Josep Miralles amb els capellans que no obeïren els decrets de Roma, que limitaven moltíssim l'ús pastoral del català. Un llistat que devia haver sortit de l'entorn de Pedro Sainz Rodríguez, considera que *se señaló por permitir a sus sacerdotes que desobedeciesen absolutamente el decreto*. És molt aventurat atribuir a un bisbe, per aquelles saons i avui, una desobediència absoluta a Roma. És la por als autoritaris.

Tot i que als lectors en general no els destorbarà gaire, cal observar que a la nota 2 de la p. 28, línia 4, ha de dir Benet XV i no Pius XI. Gosaria dir, també, que Valentí Morell, de Sta. Maria de Manresa (p. 100) no és el mateix de les pp. 175-176 i 179, que sembla que és el capellà del bisbe Perelló, el Dr. Josep Morell i Alamond. Pens que no seria sobrerera una nota biogràfica d'aquest prevere. Unes pinzellades les podeu llegir a José Nicolau Bauzá, *El P. Juan Perelló. Obispo de Vich*, Palma [1956], pp. 280-281.

Consider que amb obres d'aquest gènere, organitzades amb tanta cura i amb una recerca minuciosa, es guanyarà en objectivitat en la historiografia de la guerra dels tres anys, i coneixem millor com es mogueren els eclesiàstics i les persones que els eren properes. La sèrie documental que inaugura el P. Raguer ja aporta molt i fa esperar molt més.

Josep Amengual i Batle

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

Especialitat en menjars mallorquins

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 971 51 70 46

Bartomeu Colom

Les claus polítiques del procés autonòmic balear

En la seva condició de professor de Dret administratiu de la UIB, Bartomeu Colom s'ha dedicat, des de fa ja més de vint-i-cinc anys, a l'estudi de l'autonomia de les nostres Illes. Així, el seu primer llibre fou *L'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears*, publicat l'any 1978, quan encara faltaven cinc anys perquè aquell s'aprovàs. També de gran interès, especialment per als juristes, va esser *Veinticinco años de autonomía balear. Estudio jurídico sobre el autogobierno (1977-2000)*, de l'any 2001.

Ara acaba de publicar una nova obra: *Les claus polítiques del procés autonòmic balear*, que es pot considerar una segona part del llibre darrerament esmentat. Si bé amb una diferència important, que ja ens indica el títol: ens trobam davant un treball d'investigació que, més que jurídic, és de història política, posant especial èmfasi en el debat parlamentari.

Com assenyalava el propi autor, el llibre consta de cinc parts: «Les tres primeres es refereixen als antecedents i al primer Estatut, a la reforma del 1994 i a la reforma del 1999; i permeten introduir els gran temes dels antecedents de l'Estatut i dels treballs parlamentaris (preàmbul, llengua, bandera, nacionalitat, competències de la Comunitat, composició del Parlament, naturalesa i competències dels Consells Insulars, finançament i reforma de l'Estatut). A la part quarta es treuen conclusions a partir de l'anàlisi del procés autonòmic: les dificultats del procés, el protagonisme de les illes petites, el paper dels partits en el procés, l'autogovern com a procés i l'insularisme [...] La cinquena part constitueix un apèndix documental que inclou una selecció de les intervencions més significatives dels representants polítics en l'Assemblea de Parlamentaris i Consellers, i també les dels diputats i senadors tant de les Corts Generals com al Parlament de les Illes Balears en les tres fases del procés estatutari».

Després de 25 anys de autonomia, Colom es pregunta: on som?, on ens trobam? La seva resposta és més aviat pessimista: les Illes Balears es troben en el «grup de les comunitats autònomes que té menys competències, el grau més baix d'autogovern, que acumula molts de fets diferencials (dret civil, llengua i cultura, insularitat), però que és una regió que aporta a l'Estat més del que rep i a la vegada acumula dèficits en matèries tan importants com la sanitat, les infraestructures i l'educació».

Si és ver, per una banda, que «en els darrers dos-cents anys les Illes Balears no havien tingut tant d'autogovern com ara», per altra, «si miram el resultat i el comparem amb el d'altres comunitats, com les Canàries o Aragó, les paraules a emprar serien unes altres: manca d'ambició, decepció, furgó de cua o impotència».

Aquest pessimisme el dur ha considerat que «la darrera reforma [la de l'any 1999] era per tancar el procés, per assumir les competències que la Constitució no reserva a l'Estat i per introduir modificacions en les institucions o en aspectes simbòlics com el caràcter de nacionalitat, etc.» L'autor no veu «cap raó perquè s'hagi d'obrir un nou cicle de reforma quan qui més qui menys té el que volia. Més aviat crec que assistirem a una fase de tancament i, per tant, de refredament del procés. En conseqüència, aquest potser serà l'Estatut definitiu.»

Val a dir que el llibre s'escrigué fa més d'un any. De llavors ençà, s'han produït alguns fets (en especial un canvi de Govern a l'Estat, com a conseqüència de les eleccions generals del 14-M), que han tornat a posar sobre la taula el tema de l'organització territorial de l'Estat (recordem el «federalisme asimètric», que propugna l'actual president de la Generalitat catalana, per no parlar del «Pla Ibarretxe»). Tot això fa possible una nova modificació del nostre Estatut

Les claus polítiques del **PROCÉS**
Bartomeu Colom Pastor **AUTONÒMIC**
BALEAR

Institut d'Estudis Autonòmics *L'Esperit de les lleis*

Bartomeu Colom Pastor. *Les claus polítiques del procés autonòmic balear* (2004). Palma. Institut d'Estudis Autonòmics. 260 pàgs.

d'Autonomia (de fet, sembla que el Govern de Jaume Matas ja hi està treballant).

Les causes que han fet que tenguem un Estatut tan raquític són bàsicament dues: una és la manca de consciència de poble balear entre la societat illenca, que obeeix, en el meu entendre, tant a raons històriques (no hi va haver una institució d'autogovern comuna, sinó que cada illa va tenir el seu propi govern) com a raons sociològiques (forta immigració). La segona causa es l'escàs pes demogràfic de les Illes, que fa que no se'ns tenguí en compte en el conjunt de l'Estat.

L'Estatut, segons l'autor, s'hauria de modificar fonamentalment en tres aspectes: a) Reconèixer que les Illes Balears són una nacionalitat històrica. Si les Canàries i Aragó poden ser nacionalitats històriques, per què no ho podem ser nosaltres? b) S'haurien d'assumir totes les competències que la Constitució no reserva a l'Estat. Actualment, les Illes Balears es troben entre les comunitats que tenen menys competències, com és ara Castella-La Manxa. c) S'haurien de fixar quines competències han de passar a les Illes i quines han de quedar en mans de l'Administració de la Comunitat, per evitar tenir permanentment obert el debat sobre la distribució competencial.

També caldria, al meu parer, que la reforma de l'Estatut resolgués dues qüestions que són, en l'actualitat, font de problemes: a) La naturalesa jurídica dels Consells Insulars; és a dir, decidir si el Consells són o no són òrgans de l'administració autonòmica (el Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears afirma que són òrgans autonòmics perifèrics, la qual cosa significa *degradar* el paper que l'Estatut atorga als Consells). La retirada del recurs d'inconstitucionalitat per part del Govern de l'Estat contra la llei de Consells Insulars, com pretenen alguns partits polítics, no resol·liria aquest problema. b) La doble condició de diputats i consellers, amb possibilitat de renúncies a una de les dues condicions, fins a un màxim d'un 50 per cent. Aquestes renúncies, a més de dubtosa constitucionalitat,

estant donant lloc a una pràctica que frega el frau de llei per part dels grups parlamentaris, amb la finalitat de superar el límit establert per l'Estatut. La solució vindria donada per llistes separades: per al Parlament i per als Consells, com propugna la doctrina més autoritzada.

De gran interès es l'apèndix, on consten les intervencions parlamentàries, per conèixer la postura dels diferents partits sobre el que ha de ser la nostra autonomia. Si bé aquí hem de lamentar que l'autor no hagi recollit (suposam que per raons d'extensió) les intervencions sobre la reforma de l'Estatut de 1991 (on s'estipulava que totes les competències que la Constitució no reserva a l'Estat serien de la comunitat balear). Reforma que, com és sabut, no prosperà, malgrat haver estat aprovada

pel Parlament Balear sense cap vot en contra (el PSOE s'hi va abstenir), en no ser presa en consideració pel Congrés dels Diputats.

Per concloure, vull fer constar que estam davant un llibre escrit per una persona que, a més de conèixer profundament la matèria, no defuig de plantejar els temes més espinosos de la nostra autonomia (com quan es refereix al perill de duplicitat que es pot donar a Mallorca, pel fet de tenir dues administracions (la del Consell i la autonòmica) incidint en les mateixes competències. Es podrà estar o no d'acord amb la seva visió, inevitablement subjectiva, però ningú no podrà negar la seva honradesa intel·lectual. Qualitat que és d'agrair, ja que cada cop escasseja més.

Jeroni M. Mas Rigo

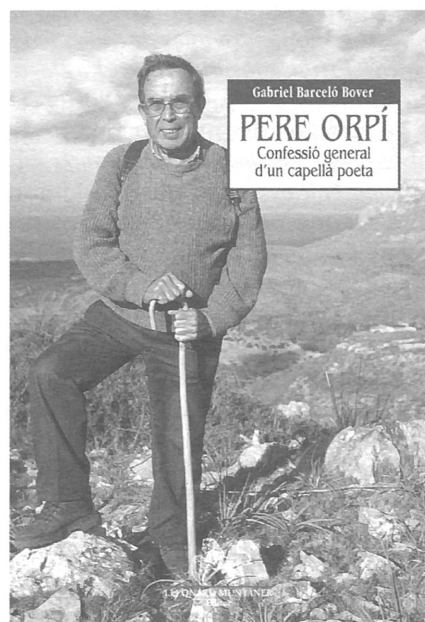
Gabriel Barceló Bover

Pere Orpí. Confessió general d'un capellà poeta

L'entrevistat i l'entrevistador són de la mateixa quinta: varen néixer l'any 1936, a Capdepera i a Manacor, respectivament. Entre ambdós, a més de l'inevitable aire generacional compartit, hi ha múltiples coincidències en el capítol de les conviccions volgudament adquirides o de les activitats lliurement triades. I una amistat profunda, l'aura de la qual es fa visible al lector a totes les pàgines del llibre. Reconstruir la biografia i la visió del món d'un personatge rellevant mitjançant una llarga entrevista: aquest és l'objectiu de la col·lecció "Mallorquins en Diàleg". L'autor, sempre destre en el maneig de la ploma, se'n surt amb bona nota. Una gravació de set cintes de dues hores el va proveir de la matèria primera necessària. Ell mateix n'ha sabut sintetitzar el bessó, d'aquest material: "Les hem titulades *Confessió general* perquè en Pere hi ha abocat tot el que duu dins la seva ànima d'ésser humà, d'artista, de sacerdot, de mallorquí ferit i orat per la ventada i l'onada. És el seu testament de servent del poble que tant estima". Barceló ha comptat amb un

avantatge evident: Orpí, a més de dur ja a l'espatlla un sac ben ple de dies i de fets, és considerablement polifacètic, i ha viscut en àmbits socioculturals ben diversos. Una vida, per tant, ramificada en múltiples inquietuds i curolles, activitats i vivències. Ben igual que en una bona novel·la, com més abundants i diferents siguin els esdeveniments que afronta el protagonista, més entretindrà i interessarà la trama als lectors.

Pere Orpí ha estat, i és, en primer lloc, un capellà. Es va ordenar l'any 1966. Però també és un admirable poeta, guanyador del Ciutat de Palma de 1968, de versos sempre formalment ben tallats, amb un llenguatge ric i precís. A més de les composicions més directament personals, ha fet una tasca ingent com autor d'un gran nombre de les lletres del *Cantoral litúrgic* de Mallorca, musicades pel Pare Antoni Martorell. I també ha fet aportacions innovadores al gènere tradicional dels goigs, amb textos capaços de defugir el tòpic i el formulisme fàcil. I una faceta que no podem oblidar de la seva condició de versificador: el seu registre satíric,

Gabriel Barceló: *Pere Orpí. Confessió general d'un capellà poeta* (2003). Presentació d'Andreu Genovard Orell. Palma. Lleonard Muntaner, Editor ("Mallorquins en Diàleg", 14). 277 pàgs.

sempre contundent. És, així mateix, un dels autors de *La bona nova*, adaptació dels Evangelis al català colloquial. Però, el nostre personatge mai no n'ha tengut prou amb la pràctica de l'art del llenguatge. També ha estat fotògraf, amb més de dotze mil diapositives fetes, músic, pintor, havent exposat a diferents pobles, i un excursionista infatigable, coneixedor,

pam a pam, de tots els indrets de la seva illa estimada.

Gabriel Barceló ha organitzat l'entrevista en vuit capítols, essent els set primers diferents fragments, ordenats cronològicament, de la vida de l'entrevistat. Així, al primer reconstrueix la seva ascendència familiar. Al segon, la infantesa i la primera adolescència, a Capdepera. Al tercer, els anys d'estudis al Seminari. Al quart, el primer destí com a capellà, a Peguera, que va tenir una durada de dotze anys. Al cinquè, exercint a Son Macià, víctima de les misèries dels cacics i, a la vegada, receptor de l'estimació d'aquells que saberen reconèixer la tasca feta desinteressadament en benefici de la comunitat. Al sisè, com a membre d'un grup de quatre capellans solidaris, tenint cura de les parròquies d'Algaida, Montuïri i Porreres. Al setè, a la Colònia de Sant Jordi i a S'Alqueria Blanca, a partir de l'any 2001.

En tots els destins, Pere Orpí s'ha

caracteritzat per la seva voluntat d'arrelament i per la intensa activitat civocultural que ha desenvolupat. A més de dedicar el temps necessari i la màxima predisposició a la seva tasca més específicament pastoral, ha actuat com un veritable dinamitzador de l'entorn: creant grups d'esplai i promovent activitats excursionistes, estimulants l'aparició de publicacions periòdiques o de grups de música i ball tradicionals, obrint la Parròquia a nous compromisos socials... Un capellà que en tot moment ha sabut que treballar per a la millora de la gent i dels seus entorns vitals era un deure que anava indissolublement lligat a la tasca de promoure la fe religiosa.

El capítol vuitè és una mena de confessió, a cor obert, sobre els temes més diversos. La seva lectura és molt útil per a saber què pensa Pere Orpí sobre la llengua, la política, l'Església, la cultura, la sexualitat, el medi ambient, els valors socialment establerts, l'estat de desorientació de la gent... I

també sobre el seu país, la Mallorca que estima i que tantes vegades el fa sofrir. En tots els casos, unes opinions prudents i valentes, sense cap afany d'estridentia, amb la sinceritat per bandera. De tot plegat se'n desprèn una identitat: un home de tarannà bonhomí, vital i creatiu, interiorment reconciliat amb ell mateix, feliç en la mesura que als humans ens és permès aquest regal tan car, compromès amb les causes de la normalització de la llengua i la defensa del medi ambient, capellà que manté intacta la vocació religiosa inicial, apassionat per la cultura, patriota mallorquí...

Els llibres de "Mallorquins en Diàleg" han de servir, en primer lloc, per a explorar a fons una persona. I, a partir d'ella, conèixer un determinat temps històric i uns determinats ambients i pensaments. Gabriel Barceló ha aconseguit que tot això fos plenament possible.

Damià Pons i Pons

Hèctor Bofill

Les genives cremades

Des del mateix títol, *Les genives cremades* (Premi Ciutat de Palma Joan Alcover 2003), el darrer llibre d'Hèctor Bofill situa el lector davant la destrucció d'allò íntim, delicat i protegit. És el color rosa de la mucosa, cremat: la devastació d'allò que ens semblava intocable.

En la primera part, «Un mar de roques blanques», vint poemes recreen un espai ideal i primitiu, indeterminat —potser una illa—, com a antítesi del nostre món, una vida allunyada de les convencions socials i l'engany assumit de la civilització. En aquest espai, el sexe amb dues noies, Clàwdia i Sharasad, de noms ortogràficament estranyificats i mitificadors, s'erigeix com la imatge principal de molts dels poemes, la metàfora dels actes purs sense mentida ni compromís. Els sentits per sobre de la raó, l'instint alliberat de les lleis dels homes: «Èrem en plena contracció, / un regne inexpugnable, un moment / més alt que les pregàries de Crist / en el martiri o el bust perplex / de Cèsar dessagnant-se en els seus crits.» Els darrers cinc poemes

d'«Un mar de roques blanques», però, introdueixen la idea que el refugi proposat també és momentani. La consciència escèptica que realment no es pot assolir aquest estadi vital enllaça amb la segona part del llibre.

«Les genives cremades» canvia el to i barreja el realisme —sexualment molt explícit, a estones— amb les reflexions líriques del jo del poema. Són 480 versos (majoritàriament decasíl·labs, rimats) amb argument: «Vam viure així, desarmats pel xantatge / quotidià, el goig que en un moment / s'enreda per cedir el preu d'un miratge / a un fill que allargui l'avorriment.» Una veu amarga i cínica que evoca una relació de parella des del desencís dels ideals que han fracassat. El discurs és complex i fusiona l'explicació del passat, les reflexions atemporals i els fragments en estil directe —veus de diversos personatges— en un magma on es consumeix el que queda després de la destrucció de l'ideal. És amor esdevingut despit, somnis convertits en realitats mesquines, la infidelitat nos-

Hèctor Bofill. *Les genives cremades* (2004). Palma. Editorial Moll ("Balenguera", 113). 75 pàgs.

tra de cada dia, rancúnia i crueltat: «...Llepo la cicatriu, / amb el iode de la gana. Ferment / del meu malson i s'apaivaga, riu / perquè ningú no gaudeix. Un torrent / d'arsènic a les venes.» En aquest marc argumental, la veu realista de bona part del poema també s'envola en digressions que o bé fugen de l'anècdota narrativa per expressar d'una manera més

abstracta aquest malestar vital o bé són elegíaqes de les il·lusions perdudes.

Aquesta segona part és un poema contundent, que combina amb força expressiva els diversos recursos que fa servir i manté sempre el to malgrat la llargada. El marasme de les relacions de parella és un correlat poderós de l'enverinament de moltes coses pures. En canvi, bona part dels poemes de la primera part es llegeixen amb una certa fredor: com si aquest «món ideal regit només per l'exaltació dels sentits i de la llibertat

individual», que diu la nota editorial, fos només una voluntat de l'autor. Un *idea* que el lector comprèn, però que més enllà de la imatge recurrent del sexe no troba traducció poètica.

Des d'un punt de vista més formal, no sé fins a quin punt val la pena imposar-se la constricció dels decasíl·labs, bastant forçats. La separació constant, en els canvis de vers, de constituents molt lligats de la frase (p. ex. «...s'ho / repensava.») dificulta l'entonació i fa entrebancar la lectura. Si no és que en llegir no es marca el canvi de vers, és clar; però

aleshores, a què treu cap fer versos? D'altra banda, l'efecte que es pugui obtenir amb aquests trencaments es perd amb l'ús indiscriminat.

Més enllà d'aquestes objeccions, en conjunt, *Les genives cremades* és un bon llibre amb un grapat de moments àlgids i confirma la voluntat d'Hèctor Bofill de fer una poesia substancial, de carn i sang. I potser és això, exactament. Com un bon tall de carn per coure: proteínic, sí; cru i sangonós, però fred, encara.

Jordi Roura Peret

Jaume Santandreu

Catedral amb armaris

Les obres literàries, ben sovint, parlen per elles mateixes. El conjunt de l'obra literària de Jaume Santandreu n'és un bon exemple, perquè si d'alguna cosa pot braver l'autor manacorí és d'haver edificat una obra cohesionada que, escrita en qualsevol dels gèneres que conrea, traspua una forta crítica i un major compromís social en diferents àmbits. Sens dubte, *Catedral amb armaris*, s'integra perfectament al conjunt santandreu i no deixa que els lectors enyorin en cap moment les vessants de crítica i de compromís social que sempre l'han caracteritzat.

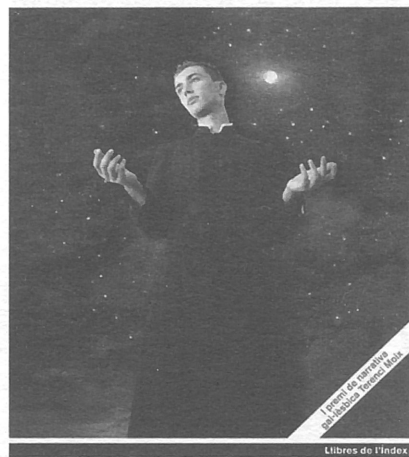
A *Catedral amb armaris*, Jaume Santandreu narra la història d'en Marc, rector d'una parròquia de la Serra de Mallorca, acusat d'abusar sexualment d'un jove obrer de trajectòria conflictiva, per mostrar als lectors tot un món d'enveges i de paranys ordits contra aquest eclesiàstic gai. El llibre resta dividit en dues parts, ambdues escrites en primera persona però protagonitzades per dos personatges diferents. La primera d'aquestes parts té com a narrador en Lluç, capellà i gai declarat, entestat a esbrinar què s'amaga rere l'escàndol. Així, en Lluç acollirà en Marc, marginat i martiritzat pel món eclesiàstic, i es convertirà en una mena de comissari que, transitant pels llocs més llòbrecs, aconseguirà desemascarar una Església plena d'armaris, però, sobretot, una Església on la hipocresia i la doble moral és allò que regna vertaderament. Totes aquestes indagacions, però, són vistes amb te-

mor pels alts càrrecs eclesiàstics que, per no veure's esquitxats pel conflicte, envien en Marc a València. D'aquesta manera, el canvi de context geogràfic obrirà les portes de la segona part de la novel·la, on Marc narra l'escissió de la pròpia persona, sempre fluctuant entre la hipocresia i la repressió sexual que deriven del món de l'Església i la llibertat d'un nou món que tot just acaba de descobrir. Així, amb un llenguatge que ell mateix titlla de *directe i barroer*, amb unes expressions populars que deixen entreveure les arrels d'aquest manacorí profund, Jaume Santandreu aconsegueix mostrar-nos una jerarquia eclesiàstica –la que ell també ha patit com a capellà i com a gai declarat– absolutament incoherent amb ella mateixa, falsa i manipuladora. Tot, com sempre, per preservar una imatge i, sobretot, el poder.

Sembla evident, doncs, que davant la trama d'aquesta novel·la els lectors s'exposen a una contínua reflexió entorn al món de les aparences de la nostra societat. Una reflexió, però, que sempre va de la mà del fort narcisisme de l'autor, fins arribar a l'extrem que portarà els dos protagonistes de l'obra a fondre's en un de sol: el mateix Jaume Santandreu. D'aquesta manera, l'obra no sols presenta infinites connexions amb esdeveniments recents de la realitat mallorquina, sinó que l'autor, amb l'ajuda del Narcís que porta dintre, empra les pròpies anècdotes personals per dotar els personatges d'unes característiques que el faran renéixer al llarg de la lectura.

Catedral amb armaris

Jaume Santandreu

Jaume Santandreu: *Catedral amb armaris* (2004). Barcelona. Llibres de l'Índex ("Narrativa Contemporània", 9). 184 pàgs.

Sempre és difícil valorar l'obra d'algú que, com Jaume Santandreu, és tan proper a nosaltres. Ara bé, no tenc cap dubte a l'hora d'assegurar que l'autor ha construït, des de la nostra petita illa, una obra vertaderament exportable, una obra que parla de continents sencers. Així, defugint el localisme que tantes vegades amenaça la nostra literatura, l'autor ha sabut valer-se a la perfecció d'aquells trets culturals que caracteritzen els mallorquins. Tots ells tenen cabuda en aquesta gran ficció amb tantíssimes dosis de realitat que és *Catedral amb armaris*. Sens dubte, un ben merescut I Premi de narrativa gai-lèsbica Terenci Moix.

Maria Muntaner González

Per a Nadal i per als Reis... Regalau emocions, regalau un llibre!

*Els nostres autors ens regalen
moments màgics i plens d'emoció.
Llegeix els seus llibres.*

Consell de
Mallorca

LLORENÇ VALVERDE
CATEDRÀTIC

"Jo he decidit implicar-me personalment en l'ús del català"

A Mallorca tenim una llengua
pròpia.

Molts dels que viuen aquí encara
no la parlen, i alguns ni tan sols
l'entenen.

Si et sents mallorquí o vius a
Mallorca, fes sentir la nostra
llengua.

TeNiM
UNa LLeNGUa
PeR SeNTIR